

269.450

WZ

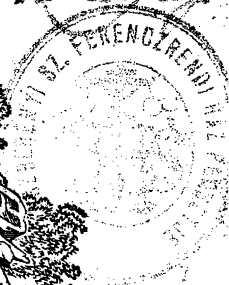

PSYCHOLOGIA.

Conventus I. Periniensis

C Á M P É B Ő L.

I. Józ. Bányászati Bizottság
1874

Bányászati
1874

Pozsonban és Komáromban,
Wéber Simon Péter költségével és betűivel,

Handwritten text at the top of the page, mostly illegible due to fading and ink bleed-through.

Handwritten text and ink smudges in the middle section of the document.

285 450

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
B. Kővárosi
1954. év 8543 sz.

Országos Széchényi Könyvtár
B. Kővárosi
Könyvtár

Mikor a' hályog szakadozott pislogó szeminkről, melyet oly szorgalmatoosan tartóztattak elébbi nevelőink, láttuk már egy mennyei Világosabb fénynek elevenítő sugárát; kezdtük vetkezni gyermeki korunk' szoros póljait: egy bódog óra, egy jó mindenható kéz összve forrasztotta szívlünket, teremtsi számát kisebbítette, két testbe egy lelket küldött. A' rágó gondok nem emésztettek, tűzünk egyaránt égett, kacagta a' vastagabb gyönyörűségek' martalékinak, gondos bolondfágit, kik ohajtva futottak az örvénybe, bódognak képzeltek magokat, szánakozó tekintetet vetvén azokra, kik sorfokat, és mindenható bilintseiket nekik éppen nem trigyelték.

Mikor a' virágok balzsamjában megferegett Hajnal fel-nyitotta az Ég' kapuját, hogy a' sötétséget el-bujtassa a' barlangokban, és tsillámlott a' Nap' jól tévő fáklyája; gyakran ki értünk már akkor, a' Város' meg-nem szünő lármái közül; szemmel lá-

tó tanúji vóltunk , melly könnyen szűli az adakozó reggel a' gyönyörűséget , mellyet a' nedves Éjj meg-termékenyített. Láttuk , miképpen szedte - ki a' Természet a' kedvet , éket , és örömet tágas kebeléből ; 's hogy rakta rózsza szárnyaira a' gyenge Zephyrkének , kik fel - repülvén ezen adóval , hízelkedő repdesések közt rakták a' Nap' gyors szekerebe ; szórta ez mindenfelé himélletlenül a' Természet' betses javait , 's bé fűszer számozta a' bódogabb halandók' hájlekít.

Bé mentünk a' Természet' ditső boltyába , mitsoda mennyei öröm töltötte - bé mejjünket , mikor észre vettük , hogy melly szerentsésen párosodott öfzszve a' tökéleteség az együgyűséggel. A' híves ligetek' szent árnyékában , tapodtuk a' drága szőnyeget , mellyhez képest árnyék vólt Salamon ditsőfége - is. A' harmatok' tseppjei , mellyekben tsatáztak a' Nap' fényes sugári , hatalmunkban vóltak ; tsúfolták ezek a' briliántok' kevélységét. A' Természet kényes alkotmányi az ékes virágok - is tussakodtak egymás közt , mind egyik kínált töltsérivel s balzsamját nem sajnállotta ; a' mellyeket pedig megfosztott az igazságos Természet ettől a' privile-

vilégiumtól, hogy igézö balzsamjokat árulhassak, szomorúan hajtották le a' pázsint-ra bús fejeiket, és a' szégyen miatt el-rejték magokat: nem trigyeltük a' városiaknak drága és veszedelmes kenöttsöket.

A' Madarak koncertje bámulásba merített, 's felséges gondolatokat öntött elménkbe. Ezek az ékes együgyü hangok, melyek szájotskájokon omoltak-ki, meg-utáltatták azokat a' Syréneket, melyek a' vigyázatlanabb szívet el-ragađozzák. Majd egy tsergedező patakhoz értünk, melyet tükör üveggel vont-bé maga a' világ kútfeje, hogy tsiklandoztathassa szemeit tulajdon képében: majd egy méltóságos folyónak partyánál állapodtunk-meg, gyönyörködéssel szemléltük, miképpen ferednek a' füzek annak zavarosabb vizeiben.

Meg-trigyelte a' sors böldeg napjainkat; vétkezem! — a' bölts Isteni gondviselés más helyekre küldött, testünk el-költözött, Lelkünk most még inkább érez együtt. Olthatatlan ez a' tűz; minthogy azt nem-is halandó kéz gerjesztette; az idő vas foga indulatim érzékeny köteleit öszve nem metél.

heti. Kacagják azok az idő, és viszontagságok ereit, triumfálni fognak annak dühöségén. Eleven oszlopot metszek tenéked szívem' érzékeny táblájára; a' régiség hűsőtelen keze, nem bánhat úgy azzal, mint a' rézzel vagy pártos márvánnyal. Ezen tsekély Könyvetskének Ajánlása tsak külső jele hozzád vonzó hajlandóságomnak és tiszteletemnek.

Kedvetlen állapotod érzékenyít, egy részt annak én-is hordozom. Ha a' terepélyfák' árnyéka alatt elmélkedel, el-ne felejtkezz, hogy ha mi bús szellő susog a' gyenge ágakon, és a' zöldellő levelkék reszketnek, azok, az én Lelkem' sohajtási, mellyeket lehögő mejjem, lafsú zúgással emel. Nézd, a' füvek' lutskos harmatjai még most sem száradtak fel; noha mind üntalan szárogatja a' forró Nap hev tüzével: vízzé vált párázatyai ezekfel-olvadt szívemnek! Száradt szememnek könny-tseppekké vált harmattyai! Sokba van az nékem, hogy most kövérek a' virágok; Májusban azoknak töltési sok harmatot szívta-fel! de elég — mit panaszkodom? Reménylj! bízz! ki van nyújtva a' Mindenható kéz, fut ez előtt minden nyughatatlanság. Élj szerentsésen!

AZ

AZ OLVASÓHOZ.

Leg-nemesfebb és hasznosabb foglalatosság az emberek' nevelése. Igaz, hogy az unalom nyomba követi azt; de a' bõlts Istenni kéz tsak ugyan fûzött annak tövisfsei közé, olyan rózsákat, mellyeknek adakozó kelyhei kéméltlenül töltik - ki a' gyönyörűséget, és a' nemes meg-elégedést. Terhes ugyan; de ez az a' bizonytalan eszköz, melly végképpen meg-határozza, az emberi nem bõldog vagy bõldogtalan forsát. Maga a' Teremtõ gondoskodott ezen nagy munkának meg-könnyebbítéséről, a' midõn a' tudni ohajtó indulatot úgy meg-gyökeresítette minden ember szívében, hogy azt még a' tsetsemõhen - is fel-találhattyuk. Ez az a' Vezér,

a' melly a' nevendék Iffjat, ki ~~most~~ lépett bé e' Világ' néző - színnyére, vagy a' nagy Lelkek' társafágába vezérli, vagy pedig a' földön tsúfzók közzé keveri. Az a' fő kötelessége tehát minden Tanítónak, hogy ezt a' mennyei ajándékot írigy kezével a' gyenge szívekből ki ne lopja; hanem inkább a' mennyire szükléges, oltalmazza.

Közönléges és még-is méltatlan panasz ez fok nevelők' szájában; hogy Tanítványaik nem tanulnak: mert kérlek, mire tanítod őket? Ízáraz vocabulumokra, Paradigmákra, példa beszédekre, tsupa szó-ra és kevés dologra. Hát Tudomány é ez? Mit használ az a' gyermeknek, ha szintén hat féle nyelven tud-is valamelly dolgot nevezni, ha azt nem esméri? Dologra tanítsd — 's ugyan akkor egyfzersmind nyelvre-is; alkalmaztasd tanításod' gyengeségekhöz; merem állítani; hogy fokban közzülök inni fogják mint egy a' Tudományokat, és legnagyobb gyönyörűségeket a' tanulásban az igazság ki-keresésében találják-fel. Eledelt kíván az Ész — te tsak a' tálat mutatod-meg; 's még - is panaszolkodol, hogy enni nem akar!

akar! adj néki tápláló, és ehető eledelt. A' tanuló gyermek hallja, hogy ezen dolgokat Tudománynak nevezik; nem esmér egyebet, ezen előtte unalmas portékánál, 's ennél fogva utál mindent, a' mit csak Tudománynak neveznek. Tapasztalni fogod, melly nehéz idővel-is ezt a' bal-vélekedést fejből ki-verni; ebből a' tsömörből ki-gyógyítani, 's a' valófágos Tudományt véle meg-kedveltetni. Ekkor-is minthogy jó íze nints, tsekélységekre fordítja figyelmetesfégét, mellyek valófágos hasznót nem hajthatnak, 's az elmét ki nem pallérozják. Az elébbeni időkből mélyféges vizsgálódások, drága és vastag darab könyvek jöttek-ki, a' régiek' ruhájiról, azoknak ostoba tselekedeteiről; mellyek noha gyalázattyára inkább, mint díszére vagy tanúfágára vagynak az emberi nemnek: még-is fok olvasást, erőt és időt kívántak. Mikor ilyen könyveket, vagy embereket látok; az a' nagy mester jut eszembe, ki a' kölest különös mesterféggel tudta a' tőfokán kerefztül hajtani; a' nélkül hogy valaha hibázott volna. Nem abban áll a' böltsesfég, hogy valaki jót; hanem leg-jobbát válasszon. Rövid az ember' élete és bi-

zonytalan! Az előtt sok Tűdósok az Isten' és a' Világ' eredetéről böltselfkedtek : nem régibe-is egész darab könyvek jöttek ki arról ; hogy mi az *Univerfale a parte rei's* a' t. Ma hálá légyen az Egeknek ! az Emberi természet efméretében , az indúlatok és hajlandósfágok' okainak fejtegetésében jóra való hajtásában ; a' föld' terméseinek meg-jobbításában és az élet' meg - könnyebbítésében helyhezttetik a' leg-nagyobb böltselfséget. Az olyan tudomány , mellyre jutalommal kell édesíteni a' jó ízű meg-értt embereket , hasonló ahhoz a' Helenához mellyet midőn a' festő tudatlan keze el-nem talált vólna , tzifracfággal és kövékkel ékesített-fel : de Helena tsak ugyan díftelen vólt — 's még jobban ki-tetftzett — ha a' ruhája szép vólt-is.

A' mit a' Tudományok' fzeretetéről mondttam , éppen azt lehet fokakra nézve a' Vallásról-is mondani. — ma-is vagynak Struenzék — Tsudálkoznak azon fokban , hogy lehet a' meg , hogy olly fok emberek unalmas dolognak tartják a' Vallást , a' melly leg-erőssebb ofzlopa az emberi nemzet'

zet' bóldogfágának : de meg-szűnik ez a' tsu-
dálkozás, ha meg-gondolyák fok szüléknek
azt a' káros szokását, melly fzerént az
ártatlan kisdedeiket tsak a' tettetéshez, az
üres cerimoniákhoz, az Imádlágnak minden
értelem nélkül való el-mondásához szok-
tatják; úgy hogy attól nagy korokba - is
nehezen szokjanak el. Ezek azután, mint-
hogy a' Vallást olly korba tanútták, mikor
azt nem érthették, következésképpen abba
nem-is gyönyörködhettek, nagy korokba-is
unalmas dolognak tartják; melly minden
véteknek termékeny kútfeje. Nem jobb vól-
na-é előbb őket a' látható és az érzések által
tapasztalható dolgokra meg-tanítani, 's mi-
kor már okoskodni tudnak, a' magok ter-
mészetét, és Lelkek tehetőségét-is valamen-
nyire esmérik, először ugyan a' természeti,
azután pedig a' kerefsztyén Vallás zikkelyei-
re oktatni. Rousseau említ Emiljében egy
Helvetiai Afzfzonyfágot, ki kedves gyerme-
kével illyeténképpen bánt, és okos tanításá-
nak édes gyümöltseit bőven aratta. Az ol-
lyan nevelésű gyermekek el-vadúlván nem
tudakozódnak, de alkalmatlanok-is a' dol-
gok' okairól való értekezésekre; főt fok
szü-

szülék önként ki-fzaggattyák gyermekek szív-
veiből, ezt a' tudni óhajtó indulatot, midőn
kérdésekre nem hogy nyájasan felelnének;
főt inkább komor el-igazításokkal őket a'
kérdőzködéstől el-íjlesztik. Igen - is hogy
néhánykor alkalmatlan kérdéseikre felelni
nem kell — de ez nyájas oktatással-is meg-es-
hetik; annyival inkább, hogy a' mint fel-
lyebb említém, minden nevelőnek arra kell
törekedni, hogy ez a' tudni óhajtó indulat
a' gyermekben gyarapodjon, és méjjebb méj-
jebb gyökeret verjen. Azt pedig úgy éri-el;
ha kérdéseit úgy alkalmaztatja, hogy a' tanú-
ló maga láthassa által, és találja-ki a' dol-
got, a' nehézséget, az előbbiekből, meg-fejt-
hesse és érthesse úgy; hogy magától látas-
son mintegy tanulni. Az emberi elme az
igazság ki-keresésére teremtetett, Ki-nem
lehet mondani, mennyire örülünk csak ke-
zünk munkájának - is, azt fok áráért nem ad-
nánk; annyival inkább mennyei öröm az,
mikor valamelly igazságot munkánk és szor-
galmatosfágunk által tapogatunk - ki, leg-
alább láttatunk ki-találni. A' betsület sze-
retése minden emberben természeti indulat;
örülünk magunknak, ha látjuk, hogy találos
el-

elménk vagyon , ellenben pedig szomorkodunk , magunkhoz nem bízunk ; ha a' nehézféget meg-nem fejthetjük , mellyet látunk hogy más ért.

Valaminthogy az olyan Tanító, ki homályosan adja elől az igazságot , világosan fel-tételeit meg-nem fejtegeti , és minden nehézféget gyenge tanítványi gyakorlatlan elméjére bír , a' tudatlanok előtt ugyan betsültetik ; de valófágos hafzna Tanításának nints : úgy , az olyan Tanító - is , ki mindent , a' mi tsak fel-tételinek meg-világosítására tartozik , egélfz a' lehetőségig elő-ád , unalmat szerez halgatójiban , őket restekké téfzi , az elmélkedésre nem ösztönözi , és ellopja tőlök azt az édes gyönyörűséget , melly abból származik , ha magunktól látunk bé a' dologba ; a' melly gyönyörűség mindenható erejével , erővel vonfza mintegy a' Lelkeket a' tudományokhoz , kivált , a' Philofophiához,

Nehéz ugyan ez a' tanítás módja ; fok tudományt , és gyakorlást kíván , nevezetesen szükfég , hogy a' Tanító az Ideáknak , Ítéleteknek ,

Nyelv-

Nyelvnek, Psychologica eredetét ne tsak a' könyvekből; hanem az emberi természetből, az emberifég historiájából merítse, 's nem-is lehet ezzel élni a' közönséges iskolákban, melyekben sok személyek tanulnak: de lenem lehet írni, mennyire élesítse a' tanuló figyelmesfégét, 's ösztönözze az *elmélkedésre*, a' melly leg-főbb kútfeje, minden valóságos böltsesfégnek; mert e' nélkül fokot tudhat ugyan az ember, mások által, mások írásiból; de maga semmit sem fog tudni.

A' régifég bölts mesterei *Socrates* és *Xenophon* adták remekét ezen tanítás módjának. *Campé* nyomdokokat híven követte, őket meg-is halladta. Világos jeleit mutatta ő ennek minden munkáiban, nevezetesen ezen gyermekekhez alkalmaztatott Psychologiájában, 's. azon gyűjteményben, mellyben a' nevelésre tartozó *Stuve, Trapp, Villame, Ehlers, Resevitz, Gediike, Ebeling*, maga's mások darabjait XVI. Könyvekben adja ki. Mennyi hafzna légyen ezen Psychologiának, azt magától ki ki által láthattya. A' Német ki-adás, képekkel vagyon ki-adva; de minthogy az árát nagyítaná, ki-hagytam,

's e' szerént a' beszélgetést-is fok helyen kellett változtatni.

Miólta Campé ezen könyvet írta, annyira meg-változott az egész Philosophia, 's nevezetesen a' Psychologia, hogy arra, a' Gellért kalapról való meséjét méltán lehet alkalmaztatni. *Leibnitz, Sulzer, Mendelsohn, Lambert, Eberhárd, Platner, Steinbart, Feder, Meiner*, 's más Empiricusok Philosophiájától, annyira különböz *Berkeley, Hume, Kant, Rheinhold, Jacob, Beck*, 's mások Philosophiája; mint a' Nap az Éjtszakától, és éppen ez el-íjjeszthette volna Campét, ennek újjabb ki-adásától: de helyesen ítél maga úgy, hogy a' gyermekekhez alkalmaztatott Psychologia, különböz a' Systemától. Ki ki láthattya, hogy ennek tzélja nem egyéb; hanem hogy világossan ki-fejtegesse azokat az esméreteket az emberi Lélek tehetségeiről, hajlandóságiról, indúlatiról, 's a' t. mellyek szükfészek arra, hogy a' gyermekek a' Vallásban és Erköltsi Tudományban jó fundamentomot vethessenek.

					Oldal
<i>Első Beszélgetés</i>	—	—	—	—	2
<i>Második Beszélgetés</i>	—	—	—	—	13
<i>Harmadik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	27
<i>Negyedik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	38
<i>Ötödik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	47
<i>Hatodik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	54
<i>Hetedik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	64
<i>Nyoltzadik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	71
<i>Kilentzedik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	84
<i>Tizedik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	91
<i>Tizenegyedik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	96
<i>Tizenkettődik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	103
<i>Tizenharmadik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	112
<i>Tizennyolcadik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	120

Egy gyermekből álló társaság, melly már esztendővel az előtt hallott valamit a' Lélekről, igen óhajtott arról még többeket-is hallani. A' Tanítójok tellyesítette-is ottan' kívánságokat, most ezt, majd amaszt befejezván róla. De azzal ők meg nem érték; az emberi Lélekről örömet többet többet akartak volna tudni, azért-is az ő tudakozódásoknak soha sem volt vége.

Utólyára így szóla a' Præceptor.

„Fijaim! mivel látom, hogy olly igen kívántok a' ti Leleketek, vagy, mert mind egy' — *magatokkal* meg-esmérkedni; én is örömet reá szánok egynéhány fél órákat ezen helyyes kívánságotok' bé-telleyesítésére. De meg-tudjátok azt, még előre meg-mondom, hogy nagy, igen nagy Figyelmeteslég kívántatik-meg arra, ha ugyan csak mindent jól akartok meg fogni és érteni.

Gyermekek. Meg sem fogunk mottzanni, majd meg-láttya Præceptor Uram!

Præceptor. Nohát! — semmi sem akadályoztat meg abban; hogy most mindjárt el-ne kezdjük. Foglallyatok helyyet!

A' Gyermekek le-ülvén ilyen beszéd folyt a' Præceptor és Gyermekek közt.

ELSŐ BESZÉLGETÉS.

*P*ræceptor. Annyira már tsak mindnyájan mentetek Fijaim! hogy nem a' test, hanem a' Lélek *el* és tsinál *mindent*, a' mihez fogunk; úgy-é?

Láfló. Igen-is; ha a' Lélek ki-megy a' Testből, azonnal el-terül az mint egy darab hús, a' melly még tsak nem is mozgathattya magát.

Præc. Hellyesen; de ugyan hogy kezdjünk már hozzá, hogy azt a' Lelket, mellyet ez a' Test el takar, meg-esmérhesfük. Mit mondok? Hát ha valaki arra venné magát közzületek; hogy meg-engedné azt, hogy fejétől fogva egész a' talpig fel-mesfük, hogy így mi bé-láthatnánk, és ki-tanúlhatnánk; hogy mitsoda dolog légyen tulajdonképpen az, a' melly ötet mind ez ideig elevenitette?

Mindnyájan. Éppen ugyan, közönnyük! Fáj ám a' metzés.

Péter. De mit-is hafználna az nekünk? Így se láthatnánk a' Lelket, mert hiszem a' Lélek láthatatlan.

Præc

Præc. Honnan tudod te azt olly bizonyoson?

Péter. Nem állottak e' gyakran emberek a' haldoklók, és a' fő-vételre büntettettek mellett? No! ezeknek ugyan ki-költözött ám Lelkek Testekből: de látta é azt valaha valaki?

Præc. Jól mondád Péter! Igen-is úgy látzik, hogy a' következne abból, hogy a' Lelket szemeinkel nem láthattjuk. De ha láthatatlan-is, talám hallani lehet azt, mint a' szelet, vagy érezni, mint a' tüzet, vagy kóstolni, mint a' sőt és a' tzúkort?

Károly. Én ugyan soha miolta élek, sem nem éreztem, sem nem kóstoltam egy Lelket-is!

Præc. Én-is úgy vagyok vele; sőt más emberek-is, a' mennyire én tudom. — Különös! talám ollyan forma lehet, mint a' rósának vagy szeg fünek szaga, melyet ugyan sem látni, sem hallani, sem tapintani, sem kóstolni nem lehet; de még-is lehet ám szagolni?

János. Talám szagolta *Præceptor* Uram?

Præc. Én nem szagoltam,

Daniel. De talám más emberek szagolták?

Præc. A' mennyire én tudom azok sem.

Lajos. Tehát szagolni sem lehet azt; különben tsak érzette volna valaki a' szagát valaha.

Præc. Én-is azt gondolom. — Már ez ismét különös. A' Lélek tehát egy ollyan valóság, melyet látni, hallani, tapintani, kóstolni, vagy szagolni nem lehet.

László. (hirtelen) De hát ugyan semmi sem az.

Præc. Honnan gondolod azt?

Lázló. A' mit sem szagolni, látni, hallani, sem tapogatni vagy kóstolni nem lehet; az semmi sem.

Præc. Úgy tettzik az, de nem mindég úgy van, a' mint nekünk tettzik; hozd-elő tsak a' játtzó lámpásodat, (csalóka lámpás: *magica laterna.*) Károly!

A' Præceptor bé-tevé azonközben az ablak-táblákat, hogy a' házba fetét légyen, és egy kárpit (szőnyeg) megé vévén magát a játtzó lámpással, a' mellyen egy tallér nagyságú lyuk vólt, a' lámpás üvegét olyan formán tartotta azon lyuk elébe, hogy ki-vülről semmit sem leherett észre venni, 's némelly rajzolatokat úgy intézett, hogy azoknak árnyéki az által ellenben lévő falra vetődjenek.

Præc. Mondjátok most meg-Fijaim! mi lehet az oka, hogy azok a' képek ott a' falon láttzanak?

Mindnyájan. A' játtzó lámpás.

Præc. Mi az tulajdonképpen az játtzó lámpásban, a' minek ezen dolgot lehet tulajdonítani.

Péter. A' gyertya, és a' bé-mázolt üvegek, mellyeket amannak elébe tartanak.

Præc. Láthattyátok-é most a' világot, és a' bé-mázolt üvegeket?

Mindnyájan. Nem.

Præc. Hát honnan tudhattyátok azt, hogy a' játtzó lámpás a' világgal, és a' bé-mázolt üvegekkel együtt a' szobában vagyon.

Lázló. Mert láttyuk a' világ árnyékát, és a' képeket a' falon.

Præc.

Præc. Az az onnan; mivel hogy a' világ, és a' bé-mázolt üvegek valamit *tsindálnak*, a' mi külömben nem esett volna meg. Még egyet mondok! mi van a' kezemben?

Mindnyáján. Ah! Mágnes.

Præc. Mitsoda változást okoz az most?

Mindny. A' töt húzza magához: ah — be jeles.

Præc. Láthattyátok-é azt az erőt, mellyel a' Mágnes a' vasat magához vonnya?

Mindny. Nem.

Præc. Vagy halhattyátok, szagolhattyátok, kóstolhatjátok, tapogathattyátok-é?

Mindny. Nem.

Præc. Hát azt ismét honnan tudjátok olyan bizonyossan; hogy a' Mágnes ezzel az erővel bír, és hogy a' valósággal van?

Láízló. Mert láttyuk, hogy ez az erő munkálódik.

Præc. Úgy vélekedsz tehát te, hogy ahol véghez megyen valami, ott kell lenni valamelly dolognak; melly azt véghez víízi?

Láízló. Igen-is, én úgy ítélek.

Præc. Jól vagyan! ha tehát azt bizonyosan ki-tanúlhatnád, hogy a' mi Lelkünk munkálódik, kételkednél-é még tovább-is annak lételéről?

Láízló. Nem, többet nem.

Præc. Nofza! próbállyuk-meg azért, ha nem kaphatnánk-é ötöt a' tselekedeten (lassú hangon) mindnyáján tsendességben légyetek,

hogy ötet meg ne zavarjuk. St! St! — most mindjárt fogjuk látni valamelly munkáját — (a' kutyát híván :) *Spadille* (a' kis kutyát az asztalra teszi) Nézzétek jól meg mindnyájan. Hunyátok most bé a' szemeteket ; úgy ! — 's próbáljátok most , ha valyon ábrázolhattjátok-é ismét magatoknak *Spadillét* , a' nélkül hogy szemeket fel-nyissátok.

Mindnyájan. Oh ! igen ! mintha most - is szemekkel látnánk ötet.

Præc. Be hűnyt szemmel-is formálhattok tehát magatoknak valamiről képet ; 's képzelhetitek azt úgy-é ?

Mindny. Úgy vagyon ; formálhatunk ugyan mi.

Præc. 'S ki az , a' mi ? ki-formálhat ? a' Testetek-é az ?

Károly. Alig ha nem a' Lelkünk lesz az , ki azt tselekefszi.

Præc. 'S ki-is lehetne az egyébb ? Hiszem tudjuk azt ; hogy a' Test magába semmit sem tsinál , mind az tehát , a' mit tselekefszünk , szükfégesképpen a' Léleknek munkája. E' szerént tehát mikor valamit ábrázolunk magunknak azt , is ki-tsinállya ? a' Test-é , vagy a' Lélek ?

Mindny. A' Lélek.

Præc. No László úgy tettzik-é még most-is néked , hogy a' Lélek semmi sem ?

László. Éppen nem ; mert ha valamit tsinálhat , valófágnak kell néki lenni.

Præc. Ha már most valaki kérdené ; hogy
mi

mi lehet tulajdonképpen a' Lélek: mit felelhet-
nénk néki abból, a' mit tanúltunk most róla?

László. A' Lélek egy' olyan valóság, mely
magának valamit ábrázolhat.

Præc. Az olyan dolgot szoktuk hívni *ábrá-
zoló erőnek.*

László. E' fzerént tehát a' mi Lelkünk egy
ábrázoló erő.

Præc. De hát nem az-é a' tükör-is, mely
a' falon függ? Nem ábrázol-é az-is valamit,
melly kívüle vagyon?

Dániel. Igen-is.

Præc. A' Lélek és Tükör tehát nem külö-
böznek egy-mástól. A' Lélek Tükör a' Tükör-
is Lélek úgy-é?

(*rea*
Mindnyájan el-bámúltak, 's nem tudták mit felellyenek
El akadtatok. — El-igazítlak benneteket. Mikor
a' ti Lelketek ábrázol valamit magának, tud-
ja-é akkor mit tsinál?

Péter. Oh igen-is!

Præc. De mikor a' tükörhöz mentek, és
az, az ábrázatokkat elől-adja, el-hitetitek-é
magatokkal; hogy az-is tudja, hogy mit tsinál?
mitsoda képet lehet benne látni? mondjátok-meg,
hogy hiszitek-é azt.

Mindny. Oh nem! hiszem a' tükör arról
semmit sem tud.

Præc. Leg-alább nem tettzik-ki, hogy az
tudna abba valamit; tehát semmi ok sem kén-
szerit arra, hogy annak olyan esméretet tu-
lajdonítsunk. — Így tehát nagy különbség va-

gyon a' Lélek és a' Tükör közt. Meg fogta-é valaki közzületek ezt a' külömbféget, (elméjére vette-é?) hogy mibe áll az?

Láfló. A' Tükör *csak* ábrázol valamit, a' Lélek ellenben *magának* ábrázol valamit; vagy más szókkal: a' Léleknek van *magáról esmérete*, esméri hogy ő ábrázol; tudja mind magát mind pedig azt, a' mit ábrázol; de a' tükör sem magát nem esméri, sem azt a' dolgot mellyet ábrázol, úgy-é?

Mindny. Már az úgy van-

Præc. Már tehát két dolgot tudunk a' mi Lelkünkrol; Ő egy —

Láfló. Hadd mondjam én el (hizelkedve) *Egy olyan dolog, vagy valóság, a' melly magának valamit képez; és a' melly mind magát, mind pedig az ő képzését tudja.*

Præc. Hellyesen! Hadjuk most ismét magára Lelkünket, hadd tsinállya, ezt vagy amaszt, hogy ekeppen ki-tanúlhassuk az ő tulajdonságait. Nézzétek itt vagyon egy könyv — mit tsinál akkor Lelketek, midön szemeiteket reá függesztitek?

Mindny. A' könyvet ábrázollya magának.

Præc. Itt van egy tsengettyü, halgassátok tsak hogy tseng! Mit tsinál Lelketek, midön annak tsengését hallja?

Mindny. Abrázollya magának a' hangot.

Præc. Itt van egy Játzint, mellyet a' szobába neveltem-fel, szagollyátok tsak, melly kedves illattya vagyon, — Mit tsinál most Lelketek, midön

midőn a' Játzint szaga az orrotokon fel-szívárog.

Mindny. Ábrázollya magának a' Játzint szagát.

Præc. Nefze! hat malosák, mind egyiknek egy egy; frissen a' szájatokba! — mit tsinál most Lelketek midőn a' malofát kóstoljátok.

Mindny. Képezi magának a' malosa ízét.

Præc. A' ki szerezte mástól el-venni, az édest, ne irtózzék az keserűt-is el-venni, Tehát tartsátok a' hátatokat — minden malosáért mindegyiknek egy kis ütés.

Mindny. Jaj! Jaj! (nevetve)

(közönséges öröm kiáltás.)

Præc. Mit tsinált most Lelketek?

Mindny. Ábrázollya magának a' fájdalmat.

Præc. Mit gondoltok, ha nem volna szemetek a' látásra; fületek a' halásra; orrotok a' szaglásra; ínyetek, nyelveitek a' kóstolásra; inak szerte széllyel mindenütt, testeteken az érzésre — egy szóval, ha egy érzékenységetek sem volna, ábrázolhatna-e mind azokat magának Lelketek, mellyeket most ábrázola?

Károly. Nem, éppen nem!

Præc. A' mi tehát az Atsna az ő bárdja, a' Szabónak az ő töje, a' festőnek az etsettye, ugyan az a' Léleknek az ő *érzékenysége* — az ő *műszerei, eszközei*. Ezekre el-múlhatatlan szükségre vagyon, midőn valamelly dologról képet akar formálni magának, vagy a' melly csak annyit tesz — valamit képezni akar ma-

gának. * Tehát most ismét ujjat tanúltunk Lel-
künkrol. Ki mondja mind el-közzületek a' mit
már a' Lélekröl tanúltunk.

Károly

-
- * Az új Böltsesfégnak, és az értelmes hangal való
élésnek Törvénye szerént, így kellett volna ki-
tenni: midön a' Lélek nézni az az, az üreghen lé-
vő dolgokat vagy *Tüneményeket* észre venni akarja.
De nem tartám hasznosnak el-változtatni itt, a' ré-
gibh szóval való élést; mert úgy szükségesképpen
ki kellett volna terjeszkednem Kant egyéb Tör-
vényeinek meg-magyarázásra és rázogatóására-is;
úgy de az haszontalan munka lett volna, 's a' gyen-
ge iffiúi idő, mellynek kedvéért ez a' könyvetske
irattatott, abból semmi valófágos hasznót sem me-
rithetett volna. Meg-kellett volna, p. o. mutatni,
hogy az érzékenység tsak matériát ad a' képzés-
nek, az az a' nézést lehetővé teszi; de az értelem,
a' melly mint az Értő tehetségnek második része
a' képzésnek formát ad, vagy azt ki-gondollya;
úgy hogy a' vakon született a' festékröl, és a' szüle-
tet fiket a' hangról, tsak üress képet formálhat ma-
gának, és így tulajdonképpen arról semmiképek
fints, vagy a' mellett semmit sem gondolnak. —
Meg kellett volna mutatnom továbbá, hogy tsak
akkor van helye az esméretnek, midön a' dolgot
nézzük-is: 's egyfzersmind gondollyuk-is; és hogy ha
egyik a' kettő közzül a' *Nézés* vagy *Gondolás* nints
jelen akkor tulajdonképpen nints helye az *esméret*-
nek hanem akkor vagy tsak üres *hangnak*, mint a' va-
kon születettnek a' festék vagy tsupa *képnek*, mint
Lélek, Isten 's. a'. t. van helye; főt ki kellett
volná terjeszkednem a' gondo-lás formáira, vagy

Kate-

Károly. Oh én! én! *A Lélek egy olyan valóság, a' melly mind magát, mind képzelet es-méri — az érzékenységek által.*

Præc. Láttatok-e már olyan gyermekeket, kiknek Lelkeik külömbb külömb-féle képeket ábrázolt volna magoknak?

Péter. Oh igen-is láttunk, éppen tegnap a' szomszédunk kertében láttam én egy'et a' ki egy képet ábrázolt magának, mellyet a' ter-pély alma fa alatt a' kezében tartott,

László. Én pedig, ki a' tsengettyűvel tsen-gettem, a' hangot ábrázoltam magamnak.

Károly. Oh én pedig, ki a' puska por sza-gát, mellyet fel-gyújtott ábrázolván magának az órrát ölvé-szorította,

János. Már én! én olyat ki az alma izét, mellyet kóstolt ábrázoló magának

Lajos. Én pedig ki a' késsel az újját meg-metznén, a' fájdalmat, mellyet az okozott á-brázoló magának.

Præc. Mi által ábrázolták mind ezeket ma-goknak,

Péter. Az enyim a' nézés —

László. Az enyim a' hallás —

Károly. Az enyim a' szaglás —

János. Az enyim a' kóstolás —

Lajos.

Kategoriákra, és más egyebekre-is, de méltán és nem ok nélkül kételkedtem, hogy én azokat a' gyermekeknek hasznosan, világosan és értelme-sen meg-magyarázhassam.

Lajos. Az enyim pedig az érzés által.

Præc. Egy dolgot látok én, abba-is ábrázoltatik valami. Láttjátok-é ti-is azt?

Mindny. Láttjuk! A' tükör az, a' mely nekünk szem közt függ.

Præc. Az előtte álló gyermek képét láttjátok benne. De tudja-é azt a' tükör, hogy az a' kép benne vagyon.

Mindny. Nem! — éppen nem.

Præc. De hát azon gyermekek Lelki, kiket láttatok, tudták-é hogy ők valamit ábrázolnak magoknak?

Láfló. Igen-is.

Præc. Honnan gondollyátok azt, hogy az ő Lelkek tudta azt hogy ők valamit ábrázolnak magoknak?

Péter. Mert az, a' kit én láttamnagyon örült annak a' képnek, melyet kezében tartott.

Láfló. Az enyim-is örült a' tsengetyű hangjának.

János. Az enyim-is az alma ízének,

Károly. Az enyim pedig, ki a' puska-por büdös szagát tartotta maga előtt az órrát bédugta, kellett hát néki tudni mit szagol.

Lajos. Az-is tudta, ki a' kezét meg-metsette; mert jajgatott.

Præc. Minden kétség nélkül tudták hát azok a' gyermekek, hogy mit, gondolnak vagy ábrázolnak magoknak! De hát a' tükör?

Láfló. Az semmit sem tud az olyanokról.

Præc. Az sem nem örül, sem nem szomorkodik

kodik semmin. Mivel nints semmi esmérete sem magáról, sem pedig arról, a' mi benne ábrázoltatik. Ő tehát holt, a' mi Lelkünk pedig eleven tükör; amaz olyan tükör, mely magát nem esméri, e' pedig magát esmérő tükör. De majd hólnap többet. —

MÁSODIK BESZÉLGETÉS.

*P*ræceptor. No! ha kedvetek van, beszélgesünk ismét egy kevésbé a' Lélekről.

Mindny. Van ugyan! igen szeretnénk még arról többet-is tanulni.

Præc. No! nézzétek, egy fejr táblát hoztam magammal, rövideden mindig fel-írjuk ezentúl erre azt, a' mit a' Lélekről tanulunk. 'S hogy annyival inkább reá emlékezhessünk azokra, melyeket már tanúltunk, a' falra fogom azt akasztani. De mennyünk a' dologra — Jöjjetek közelebb hogy a' torony tetejét mindnyájan láthassátok. Láttjátok-é?

Mindny. Láttjuk ugyan.

Præc. Láttjátok-é azt-is, hogy valami feketélik annak tetejében?

Mindny. Azt-is láttjuk.

Péter. Talám a' Tsillag az?

Præc. Meg-lehet! de az-is meg-lehet, hogy nem tsillag, hanem százló, vagy kakas, vagy pedig hóld. Vagy talám világosan láttjátok, hogy mi az?

Mindny.

Mindny. Nem.

Præc. Én sem. Lássátok! most a' mi Lelkünknek olyan dologról vagyon esmérete, melyet más dologtól nem tud megkülömböztetni. És az ilyen esméretet *homályos esméretnek* nevezik. — Vólt-é már a' ti Lelketeknek valamitől ilyen esmérete?

Láfló. Igen-is! Tegnap mikor mennénk a' Szigetbe, mezfizéről láttunk egy embert felénk közelíteni. De nem különböztethettük meg mindjárt más dolgoktól, nem tudtuk ha tök-é vagy ember.

Præc. Arról tehát homályos esméretetek vólt. — De midőn ahhoz az emberhez közelébb mentetek meg-tudtátok-é a' tökétől különböztetni?

Péter. Meg már akkor!

Præc. De meg különböztethettétek-é mindjárt a' lábát mejjét, és más egyébbb részeit?

Mindny. Nem.

Præc. Ha tehát valaki meg-kérdezett vólna benneteket, hogy mitsoda, jelekről esméríték meg azt az embert, 's minél fogva különböztetitek azt meg más dolgoktól: meg-tudtatok vólna-é erre a' kérdésre felelni?

Mindny. Nem.

Præc. Mitsodás esmérete vólt tehát akkor a' ti Lelketeknek arról az emberről? — Homályos nem vólt; mert már ekkor meg-vóltatok győződve a' felől, hogy valóságos ember, meg tudtátok hát már más dolgoktól különböztetni.

beztetni; azomba mégsem tudtátok igazán megmondani; hogy ugyan mibe különböz nevezetesen más dolgoktól? No már fiam! az ilyen esméretet nevezzük *világos* ugyan, de egyfzersmind *zavaros esméretnek*.

János. Ezt-is írja-fel hát Præceptor Uram a' táblára!

Præc. Mit?

János. Hogy a' mi Lelkeinkbe néha homályos, néha *világos* de azomba *zavaros esméret* származik.

Præc. No tsak hadjatok békét még egy' kevésé. Azzonnal magatok fogjátok nékem diktálni, a' mit írnom kell. Mondjátok meg előbb, ha nem láttok-é itt-is körülötetek valamit a' miből a' ti Lelketeknek *világos*, de egyfzersmind *zavaros esmérete* vagyon.

Károly. Igen-is: Amoda a' fáról la! a' melly a' Duna partyán van.

Præc. Miért mondod te azt; hogy néked, arról a' fáról nem hamályos, hanem világos, 's azomba még-is zavaros esméreted vagyon?

Károly. Mert jóllátom; hogy a' fa, de nem tudom mitsoda fa, meg-lehet hogy alma fa vagy tām nem-is az; hanem Tölgyfa, vagy Nyárfa, vagy más egyébb lehet.

Præc. No tehát! Minthogy te a' fát ugyan megtudod minden más dolgoktól különböztetni; de azomba annak részeit, a' leveleit, ágait, héjját, és egyebét nem esmérheted: úgy-é?

Károly. Nem.

Præc.

Præc. Tehát jól mondod, hogy tenéked erről a' fáról világos de egyfzersmind zavaros esméreted vagyon. De nézd mar most ezt a' körtvélyfát, a' melly előttünk láttzik. Valyon már erről nem vólna-é a' te Lelkednek még azonkívül más valami esmérete; mint a' mi van ama melzfze lévő fáról?

Károly. Valósággal

Præc. De miért?

Károly. Jaj hiszem ezen annyit tudok én egymástól megkülömböztetni, hogy fokot — Ihól látom a' héjját, az ágait, a' kis leveletseket-is, a' mellyek éppen most bűnak-ki felé.

Præc. Meg-tudod-é hát mondani hogy ez a' fa mi által, vagy mitsoda meg-esmértető jelek által esmértetik-meg minden egyéb fáktól.

Károly. Oh igen-is.

Præc. Erről a' fáról néked nem zavaros, hanem ide halgasatok ti többi! *meg-külömböztetett* (*Distincta Idea*) esméreted vagyon, úgy-é? Mikor azért valakinek valamiről *meg-külömböztetett* esmérete vagyon könnyen észre veheti az; hogy a' *meg-etmértető* jelek, a' mellyek által mástól *meg-külömböztetik* nem mind egyformák. Némellyek azok közzül tsak éppen ebbe az egy dologba vétetnek észre. Mások pedig fel-találhatók több dólgotha-is, a' mellyek ezzel egy neműek, mint már p. o. a' körtvély fának láttjuk hogy tsupán tsak öt ága vagyon hogy egy kevésé görbén nőtt, hogy a' derékánn közepütt egy lyuk van 's. a' t. e. mel.

zek mind olyan meg-esmértető jelek, mellyek által azt minden egyéb fáktól meg-esmérhettyük, és meg-külömböztethettyük. A' többi jelek pedig, p. o. hogy törsoke, ága, gajjai, és levelei vagynak, 's hogy a' gyökerénél fogva a' földbe erőssen áll, 's azokon a' földből fel-fzívja a' tápláló nedvesféget 's a't. olyanok a' mellyek minden más fákkal közök. Azért - is azt ezekenél fogva tsak azoktól a' dolgoktól esmérhettyük-meg, a' mellyek nem fák, p. o. valami háztól, kutyától, vagy mástól, de nem más fáktól. Annakokáért nevezzük ezeket *Közönféges Jeleknek*, mivel ezek minden dolgokba, a' mellyek egy neműek fel-találtatnak. Mikor már mi ezeket a' közönféges jeleket, a' mellyek az egy nemű dolgokkal közösök, és a' mellyek által az egy' nemű dolgok a' más nemű dolgoktól meg-külömböztetnek, elménkbe forgattyuk, azokat nevezzük közönféges esméreteknek.

Láfló. Kijnye már négy féle esméretet tudunk: *homájost, világost meg különböztetett; és közönfégest.*

Præc. Jól vetted - fel! Nosza már most képzellyük ismét magunknak azokat a' gyermekeket, a' kikről tegnap beszélgettünk. Ki mondja közzületek mitsoda esmérete vólt azon első gyermek Lelkének, a' ki a' képet nézegette. Meg-külömböztetett é, Zavaros-é, vagy homájos?

Láfló. Meg-külömböztetett.

Præc. Miért?

B

Láfló.

László. Mert ő a' képet minden egyéb dolgoktól meg-tudta különböztetni, és meg-is tudta volna mondani, hogy minél fogva különböztetheti azt meg-minden egyéb dolgoktól.

Præc. Hát ha mikor ő ezen képre nézett csak azokról a' meg-esmértető jelekről gondolkozott volna, a' mellyek által nem éppen az a' kép különböztetik meg más képektől; hanem közönlégesen a' kép különböztetik-meg minden más egyéb dolgoktól, a' mellyek nem képek. Mitsoda esmérete volt volna akkor?

László. Közönléges esmérete.

Præc. Helyesen! de hát a' másiknak Lelkébe mitsoda esméret volt, a' ki hallotta a' tsengettyű hangját? (mindnyájan halgatnak) No nézzük ugyan ki találjuk - é valami módon. Hiszitek - é hogy ő a' tsengettyű hangját minden más hangoktól meg-tudta különböztetni?

Péter. Azt el-hiszem,

Præc. De hát ha valaki meg - kérdezte volna, mi által esmérte-meg a' tsengettyű hangját más hangoktól: Hiszitek-é hogy a' meg-esmértető jeleit elő ízámlálhatta volna?

Károly. Nem.

Præc. Mitsodás volt hát az ő esmérete?

Károly. Én mondom - meg! — Világos ugyan de zavaros esmérete.

Præc. El-találtad — de valyon melyiknek gondollyátok, hogy homályos esmérete volt?

János. Annak, a' ki az órrát öfzve szorította.

Præc.

Præc. Úgy? 's hát gondolod é hogy ezen gyermeknek Lelke az égett tollfagát, más fagától p. o. a' rósáétól nem tudta volna megkülömböztetni?

János. Nem; de azt nem.

Præc. Tehát az ő esmérete nem homályos volt, hanem világos.

Lajos. Oh most tudom már! annak a' ki az almát elfegette?

Præc. Hát azt gondolod te; hogy ő azt nem tudta, ha valyon almába harap é, vagy egy darab rabarbara gyökérbe?

Lajos. Nem, azt nem gondolom, érezhette igen-is, hogy almát, és nem rabarbarát eszik.

Præc. Meg-is különböztethette tehát azt, és így néki nem homályos, hanem világos, noha zavaros esmérete volt.

Károly. Minden bizonnyal annak volt tehát homályos esmérete a' ki az újját meg-vágta.

László. No te ugyan szépen el-találtad; hiszem az-is meg-tudta a' fájdalmat melyet az okozott, más dolgoktól különböztetni.

Præc. Kétszég kívül hogy nem esett ez néki olyan jó izűen, mint ha őtet valaki tsiklándozta volna.

Károly. Így tehát egynek sem volt közülök homályos esmérete!

Præc. Én pedig (a' min tsudálkoztok) azt merem mondani, hogy mind egyiknek, egyet sem vévén ki-közülök homályos esmérete volt.

László. Hogy lehet az meg ? Hiszem az egyiknek meg-külömböztetett, a' többinek pedig világos esmérete volt.

Præc. A' mind meg-lehet! de tanúld meg- azt hogy a' mi Lelkünk egyfzerre ugyan azon egy' időben több dolgokat-is ábrázolhat magának. Tudni-illik midőn valamelly dolgot világosan ábrázol magának, ugyan azon egy időben sok más egyéb dolgokat homályosan ábrázolhat. p. o. gondolod-é hogy azok az öt gyermekek, mivel együtt vóltak, mindnyájan halották a' tsengettyűnek hangját?

László. Valófággal.

Tan; De mivel mindegyik közzülök az ő egész figyelmezését, más dologra függesztette, 's a' tsengésre semmit sem hajtott : vallyon éppen abban a' pertzben azt a' hangot melyet hallottak, meg - külömböztettethettek - é az ő Lelkeik minden más egyéb hangtól?

László. Azt nem.

Præc. Millyen esmérete vólt tehát ezen gyermekek Lelkének a' tsengettyű hangjáról, azt az egyét ki- vévén ki arra figyelmezett.

László. Homályos.

Præc. Így színte a' többi gyermekeknek-is, arról a' mit az ő pajtásaik tselekedtek csak homályos esméretek vólt. — De mond már most előttem, mit írnak-fel.

Károly. Hadd diktállyam én (hízelkedő hangonn.)

Minny. Igen! — én! én! én! (esdekelve.)

Præc.

Præc. Minnyájan tsak nem diktállyátok egyfzerre ? — Nosza velsünk sorfot mondjon mindenik rendre közzülletek, egygyet az Árpád familiájából származott Királyok közzül, a' ki-re a' leg-utolsó esik, a' fogja diktálni.

(Rendre számlálták a' Királyokat, és III-dik András Károlyra esett.)

Præc. Diktáld tehát ?

Károly. *A' mi Lelkünk, némely dolgokat, homályosan ábrázol magának,*

Præc. Meg-álly ! — mond-meg először mit télsen az ?

Károly. *Az az : azt a' dolgot, mellyet ábrázol magának, más dolgoktól, nem tudja jól megkülömböztetni. —*

Præc. Jól van ! tovább.

Károly. *A' mi Lelkünk ottan ottan világosan ábrázol valamit magának.*

Præc. Az az ?

Károly. *Az az : azt a' dolgot ugyan, mellyet ábrázol magának, más dolgoktól megkülömböztetheti ; de elől nem számlálhattya azokat a' meg-esmértető jeleket, mellyeknél fogva azt más dolgoktól megkülömböztetik.*

Præc. 'S Erre nézve, hogy neveztetik az olyan Világos esméret ?

Károly. *Zavarosnak (confusa Idea.)*

Præc. Le van ! — tovább !

Károly. *A' mi Lelkünknek néha, néha, megkülömböztetett esmérete-is vagyon.*

Præc. Mit télsen az ?

Károly. Az az: Nem csak meg-külömböztetheti azt más dolgoktól a' mit meg-esmér; de még ezen felyül a' meg-esmértető jeleket is elől adhattya, mellyeknél fogva azt minden egyéb más dolgoktól meg-külömböztetheti.

Præc. Hellyessen !

Károly. De ha csak olyan jeleket forgat elméjében, mellyek közök minden más azon n-mű dolgokkal: akkor arról a' dologról közönfészes esmérete vagyon. (*)

Præc.

(*) Az Ideát (esméretet) közönfészesen a' regibb Philosophusok, homájosra (obscura) és Világosra (clara) a' Világost ismét distinctára és confusára a' Distinctát pedig adaequatára, és Inadaequatára szokták fel osztani. — De ez a' meg-külömböztetés a' jó fel-osztásnak azok ellen a' Törvényei ellen vagyon, mellyeket, Baumeister maga a 75 §. N. 2. 3. számlál elől. Ugyan is a' clara Idea a' Confusától, az Inadaequata pedig a' Distinctától semmiben sem különböz per Definitionem. Ez az inferior tehát, Confusa, a' Superiorában clara; e' pedig hogy inadaequata, ebben a' Superiorban Distincta, bé foglaltatik. Azon kívül úgy tetszik nekem hogy a' dolog természetével ellenkezik, ez a' ki fejezés, és nem egyéb, ha nem a' szóval való vizsgálás és az, midőn azt mondjuk: hogy nékünk ugyan valamely dologról világos de zavaros esméretünk vagyon (clara fed confusa Idea) — Kant, Ulrich, Sulzer, 's mások vélekedése szerént; az Ideákat nem lehet fel-osztani; ha nem csak grádusokra lehet meg-külömböztetni.

A' tel-

Præc. Punctum! — De minek előtte tovább mennénk, mondjátok-meg énnékem, hogy azok, mellyeket eddig tanultunk a' Lélekről, illenek-é az állatok Lelkeire-is? — Mit gondoltok? olyan valóságok-é azok-is, mellyeket látni, hallani, tapogatni, szagolni, kóstolni; 's egy' szóval öt érzékenyfégeink közül eggyel sem lehet tapasztalni?

B 4

Léleklé.

A' tellyesféggel homályos esméretet (*Idea absolute obscura*) szoros értelemben nem lehet esméretnek (*Ideának*) nevezni; mivel hogy a' Lélek nem esméri azt az ő esméretét (*adperceptio, vel conscientia perceptionis non habet locum.*)

- 1.) *Gradus tehát, Idea obscura* (homályos esméret) az az olyan változás a' Lélekben, mellyet vagy a' gyorsaság miatt, vagy pedig mivel az egész figyelmesféget más dolgokra függesztette, alig vészen észre.
- 2.) *Clara* (Világos) midőn meg-tudja ugyan a' dolgot minden más dolgoktól külömböztetni; de azokat a' jeleket mellyeknél fogva meg-külobözteti, nem számlálhattya elől.
- 3.) *Gradus distincta.* — Mikor a' jeleket-is elől tudja számlálni.
- 4.) *Gradus adaequata*; ha a' jeleket-is meg-tudja külömböztetni, vagy a' jeleket-is világosan esméri mellyeknél fogva ezt a' dolgot, minden más dolgoktól meg-küloböztetheti.

Idea Obscura, Clara, Distincta, Adaequata,

László. Minden bizonnyal! Én leg-alább külső érzékenységeim által soha sem tapasztaltam őket.

Præc. Én sem, a' mennyire tudhatom mások sem. — De hát ábrázolhatnak-é magoknak valamit az állatok Lelkei-is?

Péter. Hogy ne! Hiszem ha én a' Kutya-nak kenyeret vetek, hozzá kap; a' mellyből azt hozom-ki, hogy tehát a' kenyeret ábrázolta már az előtt magának.

Præc. Tudják-é az állatok Lelkei hogy valamit ábrázolnak magoknak?

Károly. Igen - is. különben nem kapna a' a' Kutya a' Kenyérhez.

Præc. Azok-is az érzékenységek által ábrázolnak magoknak valamit?

János. Igen - is : hiszem a' mi *Spadillénk* szint úgy lát, hall, szagol, kóstól és érez; mint mi.

Præc. Sőt szaglása még élesebb vagyon, mint minékünk. — Közöslegesen az állatoknak egy'vagy más, érzékenységek jobb mint az embereké. Némellyek kevesebb érzékenységgel bírnak mint mi; másoknak lehetnek olyan érzékenységei, mellyeket mi tellyesféggel nem esmérünk. Az állatok-is bírnak tehát *Erző tehettféggel*. — Lássuk tovább : mit gondoltok van-é az állatok Lelkének homályos esmérete?

Lajos. Úgy gondolnám.

Præc. Honnan gondolod azt?

Lajos,

Lajos. Magam sem tudom meg-mondani honnan.

Præc. Ebből azt hozom-ki, hogy magadnak fints hát arról meg-külömböztetett esméreted ; mert különben meg-tudnád mondani. — Lássuk tsak ! nem igaz-é , hogy midőn álmodunk , homályosan ábrázoljuk magunknál azokat a' dolgokat mellyekről álmodunk ?

Lajos. Igen - is.

Præc. Nem tapasztaltad-é azt ; hogy a' kutyák - is álmodnak ?

Lajos. Igen ugyan én. Némelykor ugatnak-is álmokban, és a' farkokat tsóvállják.

Præc. Kétkedel-é tehát arról ; hogy az ő Lelkeknek ottan ottani homályos esmérete vagyon ?

Lajos. Nem kétkedem ! — De hát világos esméretek vagyon é ?

Præc. Azt-is mindjárt ki-tapogassuk. — Itt van egy' tsak nem hasonló nagyságú, és színű darab kő, és kenyér ; tégyük mind a' kettőt Spadille elébe , 's lássuk , ha vallyon megtudja-é a' kenyeret a' kőtől külömböztetni. — Hivja elő valamellyitek !

Dan. (vizsgálva jöven) Spadille nem vólt az ajtó előtt , hanem jö cerberus.

Præc. Mind egy ! No most vigyázzatok reá ; Cerberus ! — Ha ! há ! láttjátok-é.

Dan. Elégge meg-tudja az egyiket a' másiktól külömböztetni !

Præc. Mitsoda esmérete van tehát most néki ?

János. Világos. —

Præc. De valyon ötlődött-é az ő elméjében ; hogy ez a' kenyér mi által különböztetik-meg tulajdonképpen más egyéb kenyerek-től ? Vagy gondolkodott-é azokról a' jelelről, mellyeknél fogva ez a' kenyér a' hústól, halaktól, és más egyéb dolgoktól megkülömböztethetik ?

Láfló. Nem.

Præc. Leg-alább nints semmi okunk arra ; hogy azt állítsuk. Soha sem mutatták azt ki az állatok ; hogy nékiek megkülömböztetett és közönséges esméretek volna ; azért is méltó jussal tagadjuk meg-tőlök azokat. — E' tehát az az első méltóság, mellyel a' jó Isten a' mi Lelkünk az oktan állatok Lelke felett felruházta. 'S a' mi Lelkünknek ezt a' tehetőségét *Értelemnek* nevezik. Láfló ! hogy tennéd tehát azt ki más szókkal : hogy a' mi Lelkünk értelemmel bír ?

Láfló. Lehet néki valamely dologról megkülömböztetett és közönséges esmérete.

Præc. Helyesen ! azt-is írjuk - fel a' táblára. — meg van ! még egyet kérdek : Ha tehát az *Értelem* az a' tulajdonfága a' Léleknek, melly által valamelly dologról megkülömböztetett és közönséges esméretet formál magának ; miképpen szélesíthettyük és vihettyük nagyobb nagyobb tökéletességre ezt az értelmet ?

Láfló.

Láfló. Azon kell igyekeznünk ; hogy minden dolgokról, meg-külömböztetett esméretünk légyen : vagy azokra a' meg-esmértető jelekre figyelmezzünk, mellyek által azok egy mástól meg-külömböztetnek. — Erre pedig úgy juthatunk ! ha minden dolgot, a' mit tsak látunk, vagy hallunk jól eszünkbe vészünk.

Præc. Hellyesen ! mennél inkább figyelmezzünk, és elmélkedünk arról, a' mit látunk, vagy hallunk, annyival inkább meg-külömböztethetjük azt más dolgoktól. Imhol tehát az az eszköz mellyel ha éltek, tudósok és értelmesek lehettek, — mellyik hát az az eszköz ?

Minny. A' *figyelmetesség* !

HARMADIK BESZÉLGETÉS.

P*ræceptor.* Lajos ! mi lelt , meg-dagadt a' homlokod ?

Lajos. A' Szúnyog tsipte ezt meg.

Præc. Érzetted-é mikor tsipett ?

Lajos. Igen ugyan ; mert még most-is fáj.

Præc. Tudod-é honnan vagy ez a' fájdalom ?

Lajos. Tudom ; onnan mert hofzfú szívó orrával meg-fúrta a' vékony eret.

Præc. Most látom én : hogy a' Ti Lelketek némelly dolgoknak okát tudja adni, 's némelly dolgok következését el-láttya.

Károly.

Károly. Mi az, az Ok és következés tulajdonképpen ?

Præc. A' mi valamit tsinál azt oknak, azt pedig a' mi más által lefűz következésnek nevezzük. A' Szűnyog vólt a' fájdalom oka, a' fájdalom pedig a' szűnyog tsipésnek következése. — Által láthattya-é a' Ti Lelketek, tökéletesen némelly dolgoknak az okát, 's tudja e' bizonyosan hogy mitsoda következései vagynak, némely dolgoknak ? p. o. ha ezt mondaná valaki, *A' mértékleteség, az Egészségnek dajkája, a' tartya azt fel : tehát mértékletesen kell élnünk* : meg-foghattyátok, által láthattyátok-é azt ?

Némellyek. Igen-is !

Præc. De ha ellenben azt mondaná egy más valaki. *A' mértékleteség fel-tartya az egészséget : tehát szükség nekünk mértékletlenségnek lenni ; következik-é ez abból ?*

Ném. Éppen nem.

Præc. Úgy vélekedtek tehát ; hogy ebből az igazságból : A' mértékleteség fel-tartya az egészséget, tsak a' következik ; hogy mértékletesen, nem pedig, hogy mértékletlenül éljünk ?

Menny. Igen - is !

Præc. Mivel tehát által láthattyátok, miképpen, és mennyire vagyon egyik dolog a' másikkal összűve köttetve, vagy hogy következik egyik dolog a' másikból ; mivel mondom a' következésnek okait által láttátok ; tehát a' Ti Lelketek okossággal-is bír. Által láttátok-é már

már fok dolgoknak okait és következtetéseit?
p. o. Most esik az első; mi az oka annak?

Ján. A' felleg.

Præc. Mitsoda tehát a' felleg?

Dan. Oka az elsőnek.

Præc. Hát az első mitsoda?

László. A' Fellegnek következtetése.

Præc. Más példát-is mondok, figyelmeztetek; ha vallyon annak a' dolognak mellyet fel-tétsek, az okát, és a' másoknak ismét a' következtetését ki-találhattyátok-é? *A' ki mit tanulni akar; annak arra figyelmeztetni kell; miért?*

Némelly. Külömben azt meg-nem tanulhattya.

Præc. *A' ki-hasznos és alkalmas Ember akar lenni; annak sokat kell tanulni, mi következik ebből?*

Némelly. Hogy az, mindenre figyelmez, a' miből csak tanulni lehet.

Præc. Azt a' tehetőségét a' Léleknek, melly által mind ezeket tselekefzi, *Okosfógnak* nevezik. Láttjátok e' amott a' ti barátotokat Sándort; mint igyekezik a' Szívárvány okát ki-tapogatni?

Károly. Láttjuk: de mit tart a' kezében.

Præc. Egy három — szegű üveget, mellyet *Prismának* neveznek. Ha ki ezen üveget a' Nap Sugárinak ellenébe szegezi; azok meg-ütödvén ebben, hét felé hajlanak, és minden hajlás különböző, Viola, Bársony, ég, Zöld, tzitrom,

tzitrom, narants és veres - színt mutat. Éppen ezen hét féle színeket veszi ő észre a' szivárványban, — 's mivel úgy tapasztallja, hogy mikor szivárvány van, akkor sok nedves gőzök, és eső tseppek úsznak a' levegőégben: abból azt hozza - ki ; hogy a' Nap Sugári okozák a' szivárványt, mellyek szintúgy meg-hajtatnak az eső tseppek, mint a' *prisma* által. — Hogy pedig erről még jobban - is meg-győződhesen egy pohár vizet téz a' nap ellenébe, 's nagy gyönyörűséggel szemléli ; hogy a' pohár háta megett, éppen azokat a' színeket lehet észre venni, mellyeket a' Prismában és szivárványban lát. — Most tehát már tökéletesen meg-győződött a' felől ; hogy a' Szivárványt a' levegőben úszóvízes gőzökből meg-hajtott nap sugári okozzák. És így meg-külömböztetett esmérete vagyon a' Szivárvány okáról. 'S mellyik tulajdonfágával tapogatta azt ki Lelkének ?

Péter. Az okosfággal.

Præc. Mit gondoltok ? van - é az állatoknak okos Lelkek ?

Minny. Nintsen! — hiszem oktalanoknak nevezik őket.

Præc. Igen ; de meg - érdemlik - é azt a' nevet ; helyyesen hívják - é úgy ? Hát soha egy dolognak sem tudgyák - é az okát, vagy következését ?

Láfló. Tudják — ha tsak a' korbátsot láttya-is a' mi Cerberusunk, már szalad ; mivel

vel egynehány ütést már kapott, mikor a' kerten' lyukat kapart.

Præc. Úgy vélekedsz hát te: hogy a' kútya tudja azt, hogy a' korbáts okozza néki azt a' fájdlmat, mellyet érez.

Láflzó. Igen-is.

Præc. De hát a' korbátsról, és arról hogy miképpen függenek azok egymástól, vagy on e' meg-külömböztetett esméreti néki?

Láflzó. Nintsen; mert az állatoknak tsak homályos, és zavaros esméretek vagyon.

Præc. Altal láthattya é a' kutya, vagy más egyéb állat azoknak az igazságoknak okait és következéseit, mellyeket mostan tevék fel-elötökbe.

Mindny. Nem láthattya.

Præc. Nints-is hát annak okosfága! Tehát az ismét egy nagy méltóság, mellyel a' Jól-tévő Teremtő minket minden más élő valóságok felett fel-ruházni méltóztatott! — Ugyan-is millyen nagy méltóság az, hogy mi a' mi Istenünket 's Teremtőnket meg-es-mérhettyük, szerethettyük és az ő javunkra tzélozó Törvényneinek bé-töltése által olly nagy boldogságra juthatunk, a' mellyel egy oktalan valóság sem élhet! Nosza tehát adjunk azért néki hálákat, és ezen ajándékával való helyyes élés által igyekezzünk magunkat méltókká tenni az ő szeretetére! — most diktáld már Láflzó mit irjunk fel.

Láflzó ■

László. A' mi Lelkünk okosfággal-is bír.

Præc. Tedd-ki azt más szókkal ?

László. Sok dolgoknak tökéletesen által-láthattya az okát, és következéseit; 's meg-foghattya azt, mennyibe függ egyik a' másiktól, hogy következik egyik a' másiktól !

Præc. Miképpen juthatunk arra, hogy a' mi okosfágunk gyarapodjék ?

László. Szüntelen azon kell lennünk, hogy a' dolgoknak okait, és következéseit, egymástól való függéseket által-láthassuk.

Præc. Az az : ezt akarod mondani : ahhoz kell magunkat szoktatni, hogy minden dologban arról tudakozódjunk ; hogy mi annak az oka ? mire való az ? hogy lett az ? és mitsoda haszna vagyon ? 'S ha valamit olvasunk, hallunk, gyakran ezeket a' kérdéseket kell elménkbe forgatni, hogy lehet az meg ? miért van az úgy ? mi következik abból ? úgy-é ?

Mindny. Igen - is.

Præc. Nosza kémléljük meg-tovább-is Lelkünket, talám még több tulajdonfágot - is vehetünk észre benne. De hogy addig-is meg ne unyuk magunkat, beszélgessünk azonközbe egymással.

Károly. Miről ?

Præc. Erről a' nagy fa tábláról ! Magam kezdem - el ; 's ha valamibe hibázni fogok vagy hibázni láttatom, meg engedem hogy nékem ellenem mondjatok — a' melly-külömben a'
mint

mint tudjátok nem illik az gyermekekhez —
Ez a' Tábla olyan fehér mint a' hó.

Mindny. (mosolyogva) Éppen nem ; főt
olyan fekete mint a' szurok.

Præc. Így tehát egészen ellenkező érte-
lembe vagyunk. *En állatom*, hogy az a' tá-
bla olyan fehér mint a' hó. Ti pedig mind-
nyájan *tagadjátok*. Úgy van-e ?

Mindny. Igen - is.

Præc. 'S mindnyájan azt hiszitek , hogy ti
nem hibáztok ?

Mindny. O ! olyan igaz az , hogy —

Præc. Elég ! Most ismét tehát véletlen új
tulajdonlására akadtunk Lelkünknek. — A' mi
Lelkünk tehát által láttya , hogy valamit állí-
tani , vagy tagadni kell - é , 's ezen tulajdon-
ságát a' Léleknek *Itélet - tételnek* nevezzük ;
hogy pedig ki-tanúlhassuk azt ; ha vallyon a'
ti Lelketek-is , bír - é ezen tehettféggel , majd
valamit írok ezen Táblára , 's mondjátok azt
meg , hogy vallyon tagadni , vagy állítani kell-
é azt. (ezt írja a' táblára.) A' mi földünk négy-
szegű.

Mindny. De azt ugyan tagadjuk ! Hiszem
ha a' mi földünk kerek , 'nem lehet négy szegű.

Præc. No most látom már , hogy igaz az ,
hogy a' ti Lelketek-is valósággal bír *Itélő - tehet-*
féggel ; — De ne hamarkodjunk , meg-lehet ;
hogy nem igaz. Még azt kérdésbe lehet tenni ;
ha valyon által-láttya - é , még pedig tökélle-
tesen a' Ti Lelketek annak okát , hogy miért

kell inkább tagadni, mint állítani ezt a' fel-té-
telt, a' mellyet most én a' táblára irtam?

László. Hiszen, négy okát-is tudnánk an-
nak adni, hogy a' földnek gömbölyűnek kell
leni.

Præc. Hadd hallyam mellyik az első?

László. Váltak olyan emberek, kik az
egész földet körül hajókázták.

Præc. Hogy tudják ezek azt, hogy ők az
egész földet körül hajókázták?

László. Onnan; mert noha szüntelen nap-
nyúgodt felé hajókázták, még is nap kelet fe-
lől érkeztek arra az helyre a' honnan el-in-
dúltak.

Præc. Hellyesen! onnan bizonyosan' meg-
tudhatták. Mellyik a' második?

Károly. Hadd mondjam már én is *Præce-*
ptor Uram! Ha a' Tengeren' mezfíze el-távo-
zunk a' száraztól; kevés idő múlva nem lát-
hattuk a' tér-földet, a' honnan el-indúltunk,
azután egy más után' el-tűnnek a' házak-is
szemeink elől, a' tornyok, és végre a' leg-ma-
gassabb hegyek-is.

Præc. Mi következik onnan?

Károly. Az, hogy a' föld gömbölyű; kü-
lömben szinte annyi ideig lehetne a' tér-földet-
is látni, mint a' magos hegyeket.

Præc. Jól mondád Károly.

János. Sőt, ha —

Præc. Elég ez a' két ok, — ki tetfzik ab-
ból-is, hogy ti a' dolgot tökéletesen értitek,

és

és hogy a' ti Lelketek *Ítéző - tehetféggel* bír.
Örüllyetek Fijaim ; az - is olly nagy méltóság,
mellyel tsak egyedül a' mi Lelkünket ruházta
fel az Isten e' földön,

Láflzó. 'S Hát semmiről sem hozhatnak
ítéletet az állatok?

Præc. Arról nem szüklég tudakozni senki-
nek ; egy eszköz jut eszembe , melly által azt
ki-tapogathattjuk.

Láflzó. Mellyik az az eszköz ?

Præc. Azt hallottam én egyfzer , hogy a'
mi Lelkünk , egy ollyan különös tehetféggel bír,
melly által , az ollyan igazságokat - ki ta-
pogathattya , mellyeket soha senkitől sem hal-
lott. Tudni - illik azt mondják ; hogy két Ju-
diciumokból , vagy Ítélet-tételekből igen kön-
nyű móddal harmadikát húz - ki , mellyet senki
sem mondott meg - néki. 'S ezt a' Nemes te-
hetléget *Okoskodásnak* nevezik. Nosza tapo-
gassuk ki , ha valyon bírnak - é a' mi Lelkeink-
is ezzel a' tulajdonfággal , 's ha bírnak , ki - ta-
núlhattuk - é az által : hogy köz - é az ítéző te-
hetfégg az állatokkal - is , vagy nem ? A' mint
mondám két Judiciumokat , vagy Ítélet-tétele-
ket kell a' Léleknek eleibe - adni : 'S majd azok-
ból osztán mások segitlége nélkül harmadikat
fog ki - húzni. — Itt a' táblán vagynak két Ju-
diciumok , figyelmezzetek reá ; ha valyon ma-
gatoctól húzhattok - é ki abból 'harmadikat?

Első. A' kinek valamiről meg-külömböztetett esmérete nem lehet , és a' következtéseknek az okokkal való öfzve-kötetését által nem láthattya, az ítéletet hozni sem tud :

Második. Az állatok arra alkalmatlanok :

Harmadik. Tehát —

Láflzó. Tehát az állatok nem - is ítélnének.

Præc. No ládd ! Ez a' harmadik , Judicium, ítélet; ki lúgta azt meg-tenéked Láflzó ?

Láflzó. Senki se !

Præc. Tsak ugyan igaz tehát, hogy a' mi Lelkünknek egy különös ereje vagyon. Valyon nem méltó - é az a' tsudálkozásra : hogy ekkép-
pen olyan dolgokat tapogathatunk-ki, mellyeket egyik érzékenységünk által se tapasztalhatnánk ? Nosza tégyünk még egy próbát. Nézzétek — három bé-petsételt pakétotskák vagy-
nak itt ; mellyek között mindenikbe bizonyos számú dantesek vagynak. Fel-se töritek ; főt még tsak illetni sem fogjátok : mindazáltal fel-mernék fogadni, hogy a' ti Lelketek okoskodás által ki fogja találni, ha valyon az egyik pakétotskába több dantes vagyon-é, mint a' másíkba.

Károly. De azt tsak ugyan soha se talál-
lya-ki !

Præc. Többet tud a' ti Lelketek , mint sem azt gondolnátok ! majd meg-láttjátok. Ismét két Judiciumot ítélet-tételt adok elötökbe : 'S a' harmadikon nem töröm magamat, magatok ki-fogjátok azt találni.

Első. Az első Pakétotskába annyi dantes vagyon, mint a' másodikban.

Második. A' másodikban se több se kevesebb nints, mint a' harmadikba:

Harmadik. Tehát. —

Péter. Tehát mind a' háromba egyenlő számmal vagyon.

Præc. Lássuk ha valyon el-találtuk-é, jól okoskodtunk-é! (fel - bontya a' pakétotskákat) Ebben hat, a' másodikban-is hat, a' har.—

László. A' harmadikban-is hat vagyon. Ezt nem hittem volna!

János. Hát az állatok Lelkeit fel-ruházta-é Isten ezzel a' tehettféggel ?

Præc. Erre sem felelek-meg; azt magatok-is ki-találhattátok,

Lajos. Ezt - is ?

Præc. Igen - is ; figyelmezzetek tsak! — meg-engeditek-é azt , hogy a' ki alkalmatlan az ítélésre , az okoskodni sem tud.

László. Igen-is ! — mert a' ki-okoskodik, annak magának kell a' harmadik ítéletet ki-húzni.

Præc. Helyyesen ! No írjuk fel az első ítéletet a' táblára.

Első. A' ki-alkalmatlan az ítélet-tételre , az okoskodni sem tud. No ! tudnak - é az állatok ítélni vagy nem ?

László. Nem tudnak ! Hiszen már azt oda fellyebb meg-mutattuk.

Præc. Második. Az állatok Lelkeik alkalmatlanok az Ítélet-tételre.

Harmadik. Tehát. —

János. Tehát az állatok nem-is okoskodhatnak.

Præc. No Péter ! diktáld, mit írjak fel.

Péter. *A' mi Lelkünk Ítéző - tehetséggel - is bír ; az az , által-láttya azt , ha állítani vagy. tagadni kell-e valamit ?*

Præc. Tovább ?

Péter. *A' mi Lelkünk okoskodhatik-is, az az, két Judiciumokból (ítéletekből) más segítség nélkül-is harmadikat húzhat-ki.*

Præc. Elég legyen ez mára.

NEGYEDIK BESZÉLGETÉS.

A' következendő nap, mikor a' kis társaság egy karikába gyűlt volna, 's már éppen folytatni akarta a' Præceptor a' tegnapi beszélgetést, hirtelen meg-állapodott, a' kert felé fordult, 's úgy tett, mintha egyszerre tsupa füllé vált volna.

Látszó. Mi lehet az ?

Præc. Halgassatok ! Halgassatok ! (mindnyájan el-halgattak , és a' fülemile szavára figyelmeztek) mit csináltunk most ?

Mindny. A' fülemilét halgattuk.

Præc. Van - é valaki olyan köztetek , kimásról gondolkodott volna, mikor a' fülemilét halgattuk ?

Mindny.

Mindny. Senki fnts.

Præc. A' mi Lelkünk tehát, minden egyéb dolgokról el-fordította a' maga gondolatit, hogy tsak egydül a' fülemilének kedves hangítsálásáról gondolkodjék, úgy - é ?

Mindny. Úgy vagyon.

Præc. Ki tudnátok-é azt egy szóval tenni a' mit most tsinált a' mi Lelkünk ?

László. Ki-tudjuk ! *Figyelmezet.*

Præc. Hellyesen ! Ismét egy új tulajdonságát tanúltuk-ki a' mi Lelkünknek, Figyelmezett hát a' valamire ; vagy más szókkal ; az ő gondolkodásit ha akarja, minden egyéb dolgokról el-vonhattya, hogy azokat egyedül tsak egyre függésfze.

Károly. De már ezt az állatok Lelkei - is tselekedhetik.

Præc. Honnan hozod azt ki Károly ?

Károly. Avagy nem tartják - é fel olykor hirtelen a' kutyák és Lovak Füleiket, mintha ugyan tsak figyelmetesen' halgatnának valamire ?

Præc. Igen-is ; és valósággal nem is gondolkodik akkor az ő Lelkek más dologról ; hanem tsak arról, a' mit akkor látnak vagy hallanak. De vald meg - énnékem , vetted - é azt valaha észre , hogy az állatok olyan dologra figyelmeztek , mellyet egy' vagy más érzékenységekkel nem tapasztalhattak volna. P. O. A' mi nints jelen , mint már a' nagy Mogolról.

Károly. (mosolyogva) Nem.

Præc. Vagy pedig olyan dologra, a' melly noha jelen vagyon-is, mindazáltal egy érzékenységek által sem lehet tapasztalni, mint p. o. a' mi, vagy pedig az ő tulajdon Lelkeiknek tehetőségeire.

Károly. Arról sem.

Præc. De hát a' mi Lelkünk figyelmezhető olyan dologra melly nintsen jelen? p. o. mikor a' Geografiába a' Nagy Mogol Birodalmára jutván; elő adtam az ott termő nevezetes dolgokat, 's elő belzéllettem; miképpen rontották-el ez előtt egynéhány esztendőkkal az ő roppant Birodalmát, az Usbek, Tatárok, Persák, Anglusok, és más apró Indiai Nábobok vagy Királyok; figyelmeztetek-e arra?

Károly. Igen nagyon.

Præc. 'S hát most nem figyelmeztetek-e arra, hogy mitsoda tulajdonlását találhattuk meg-ki Lelkünknek; noha arról soha semmit sem hallottunk; főt azt egy' érzékenység által sem tapasztalhattuk.

Károly. Igen-is.

Præc. A' mi Lelkünk tehát figyelmezhető 1-ször. Ollyan dologra, melly nints jelen. 2-szor. Ollyan dologra a' melly ha jelen volna-is, azt egy érzékenység által sem lehetne tapasztalni. No figyelmezhetnek-e az állatok Lelkei az ilyen dolgokra?

Mindny. Semmiképpen nem.

Præc. Tehát igen nagy különbség vagyon az állatok és a' mi figyelmetességünk közt. Még egyet

eggyet hozok elől ! Hiszitek-é hogy az állatok, önként ki-választhatnak némelly dolgokat, hogy egyedül tsak azokra függeszék figyelmeteségeket.

Péter Nem : De én azt nem hiszem.

Præc. Én sem ; mert még azt soha se tapasztaltam hogy kezdék volna valamire figyelmezní ; hanem ha valami Testi dolog által arra ingereltettek. — De hát a' mi Lelkünk nem azt választhattya-é ki szabadon sok dolgok között a' mi néki tettzik , hogy arra függeszze figyelmetességét.

Mindny. Igen-is.

Præc. Most a' Lélek tehetőségeire figyelmezzünk ; de mihelyt tettzik , valami másról elmélkedünk , Tehát egyedül tsak rajtunk áll , hogy *miről és meddig* figyelmezzünk. Ez a' figyelmetesség tehát , mellyel mi birunk , ismét végetlenül különböz az állatok figyelmetességétül. Láttok-é amott a' vadas kert széliben egy nagy majmot , mellyet *Orang - Outangnak* neveznek ? Két gyermekek állanak előtte , kik arra nagyon bámulnak. Kétség kívül , hogy semmiről egyébről nem gondolkodtak most , hanem tsak erről a' majomról ; mit tsinál tehát most az ő Lelkek ? *

C 5

Mind,

* Ez a' szó *Orang - Outang* a' Malayai nyelven azt teszi : *erdei ember.* *Lynnce Satyrusnak* nevezi. Hihető hogy a' régiek Satyrussára ez az állat adott alkalmatosságot. Bonnet és Linee úgy vélekednek , hogy az egy értelmes nyelven kívül , kevésbe különböz az embertől. Sőt az első nem kételkedik ötet az ostoba Hottentoták után tenni a' Teremtések sorában. Az

Mindny. Figyelmez.

Præc. Valyon nem ötlődik-é azon gyermekeknek észébe, midőn arra a' majomra figyelmeznek, hogy az hasonlít valami más állathoz.

János.

az állat ez, mely öfzve-köti az okos és oktalan állatok lántzát. Nagyságára nézve hasonló az emberhez; két lábon bottal jár, 's ha a' szükség kívánja óltalmazza-is azzal magát. Ha ifju korában meg-fzelédítettetik, mindenféle szolgálatot csak egy intésre-is meg-tész, a' poharakot ki-öblíti, meg-töltögeti, a' petsenyét forgattya a' mósárba törri a' fűszerfzámokat, vizet hord a' kútról, a' fején haza viszi, 's a' korsókat meg-töltögeti. Tsudálkozással lehet nézni; miképpen foglal helyet magának az asztalnál a' vendégek között, öfzve-hajtogatott kendőjét ki-bontogattya, a' késsel, kanállal és villával színt úgy eszik mint más a' húst tányerjén el-vagdallja; maga magának tölt a' poharába, ha iszik a' kendővel meg-törli száját, a' tsészéjét az asztalra fel-teszi, tzu-kort vét belé, meghűri, minek-elöte meg-inná. A' vendégeket ebéd után követi, gögösen fétál velek. Színt olyan tsudálkozással lehet szemlélni, miképpen fekszik-le az ágyába, a' fejét bé-köti, 's a' paplannal magát bé-takarja. Ha beteg, színt-ugy szereti mint mi, ha járnak körülötte. Egy *Orang - Outang*-ról írják, hogy meg-betegedvén, kéttzer vágtak eret karján, 's valahányszor azután rofszúl érzette magát, ki-nyújtotta karját, mintha kívánta volna, hogy rajta ismét eret vágjanak. Az *Orang - Outangok* társaságba élnek, és ágakból kunyhókat fonnak magoknak. L. Carl. Linee, Systh. — Ch. Bonnet. Conteml, Ch. XII,

János. Igen-is: — az emberhez.

Præc. Azok a' gyermekek tehát, úgy-é hogy a' majom és az emberideáját öfzve-teszik elméjekben?

Lajos. Úgy kell lenni.

Præc. 'S tudjátok-é hogy hívják az észnek azt a' munkálódását, mikor elsőbb' egy ideáról gondolkodván, több és külömbb-féle ideákat rak a' mellé, és figyelmez egyiknek, a' másikhoz képest való állapottyára? — azt hívják *öfzve hasonlításnak*, Mit tsinálnak tehát most azok a' gyermekek Dániel?

Dániel. A' majmot öfzve-hasonlittyák az emberrel.

Præc. 'S mi okra nézve tselekeszik azt?

Dániel. Annak akarnak végére járni, ha olyan formája vagyon-é a' majomnak, mint az embernek.

Præc. Vagy más szókkal; arról értekeztek, hogy *hasonló-é* az emberhez, vagy *külömböz-é* a' majom attól. — Úgy tettik, hogy az egyik gyermek egész figyelmetességét a' majomnak kezeire, a' másik ellenben lábaira függefzti. Az első úgy talállya, hogy igen hasonlit a' majom keze, az emberi kézhez, a' másik ellenben láttya, hogy észre-vehetőképpen *külömböz* annak lába, az emberi lábtól, úgy mint a' melly kevés híjján olyan, mint a' keze. Az első tehát *hasonlatóságot*, a' másik ellenben *hasonlatlanságot* vagy *külömbözést* talál a' majom és ember között, 's akarjátok-é azt tudni, melyik

lyik tehetségét fordították Lelkeknek annak ki-
tapogatására?

Mindny. Igen-is.

Præc. Az első *elmésségét*, (*ingenium*) a'
másik ellenben *elméjének élet.* (*acumen.*) Ugyan-
is a' dolognak hasonlatosságát elmésfégünk,
külömbözéseket pedig *elménk*⁹ éle által vefz-
szük észre. Van-e Tinektek-is éles és bé-látó
elmétek? De hiszen arra elébb nem felelhettek,
mig azt meg nem próbáltátok. Nosza tehát
kiki hasonlítottsa magához azt a' majmot melyet
a' kert szélén lát; 's ki mondja-el azután, mi-
tsoda hasonlatosságot vagy külömbözést vett
észre a' majom és maga közt. — No János mond-
meg te leg-előszőr mit vettél észre?

János. A' majom-is az ember-is egyenes
testtel jár.

Præc. E' tekintetben tehát hasonlók; de mi-
be külömböznek hát egymástól?

János. A' majom egészszén szőrös, az em-
ber pedig sima bőrű.

Præc. Daniel tovább.

Daniel. A' majom szintűgy foghat a' kezével,
mint az ember! 'S ebben ugyan hasonló; de na-
gyobb szája vagyon, mint minékünk, a' képe-
is olyan vén,rántzos — ebben külömböz tőlünk.

Præc. Lajos rajtad a' for?

Lajos. A' majom-is, szintűgy ízeret vala-
mit követni (majmozni) mint mi.

Præc. Ez-is olyan hasonlatosság, mely mi
velünk-is, 's kivált pedig a' kis gyermekekkel
köz.

köz. De hogy az időt el ne veszessük, az egyik közzületek tsak hasonlatoságot, a' másik pedig külömbözést mondjon. Károly te követ kezel.

Károly. A' majom nem beszélhet.

Præc. Helyesen! Ez külömbözés. László tovább.

László. A' majom szint olyan könnyen tanuló, mint az ember.

Præc. Mit beszél! 's hát tanulhat a' majom?

László. Hiszen a' Természet Historiájában hallottuk, hogy meg-tanúlhat tántzolni, lovalgolni, fát hordani, a' talyigát tolni, az asztalnál szolgálni, a' kötélén ugrálni, mint a' katona a' fegyvert forgatni, dobolni 's, a'. t.

Præc. Tehát ezekbe ismét hasonló hozzánk. No! Péter mondj még egy külömbözést.

Péter. A' majom oktalan.

Præc. Honnan hezod azt ki?

Péter. Mert mindent vakmerőn követ, úgy hogy nem tudja miért tsinál valamit, 's az által magát fokszor szterentsétlenné teszi.

Præc. Miképpen?

Péter. Nem hallottuk-é azt, melly ostoba módon fogattyák meg magokat a' majmok? — Le ül egy valaki a' fa alá, mellyen majmok vagynak, 's fel-húzza a' nadrágát vagy tsizmáját; akkor el menván, a' maga helyén hágy egy nadrágot vagy egy pár tsizmát, melly belől szurokkal vagyon bé-kenve. Akkor le-száll a' majom, 's követni akarván az embert fel-húzza a' tsizmát

a' tsizrát vagy nadrágot, a' mellyet azután le nem vetvén, mivel nem szabadhat, könnyen el-fogatik. Vallyon olly ostoba volna-é, ha okosfággal birna ?

Præc. Úgy vagyon: ha okosfága volna, meg-gondolná előfíszet, ha használ e' néki, és nem szolgálhat e' kárára a' mások követése ? No látom már, hogy a' ti Lelketek-is szintúgy mint más embereké, által láthattya a' dolgoknak hasonlatosságát és különbözését. — Diktállyátok ismét fel a' táblára.

Péter. A' mi Lelkünk figyelmezhet valamire: az az; minden *egyebb dolgokról el-fordithattya gondolkozásit, hogy azokat egyedül tsak egyre fügefíszze.*

Láízló. A' mi Lelkünk öíszve hasonlithattya a' dolgokat egy-mással; *hogy meg-tudja, ha hasonlók-é, vagy különbözök. Ha —*

Károly. (tréfálva) Engedelmevel az Ifjú Úrnak! én következem: *Ha által-láttya, hogy egymáshoz hasonlók: azt elmésíége által tsele-keízi: Ha —*

János. Meg-álly! a' már az én réízem! — *Ha pedig láttya hogy azok a' dolgok különbözök: akkor elméje életí gyakorollya.*

Láízló. Kedves Præceptor Uram! még egy kérdést. — Van-é az állatoknak elmésíégek, és éles elméjek ?

Præc. A' kinek elmésíége, és éles elméje vagyon, az ném tsak meg-külömböztetheti a' dolgokat egymástól: hanem még a' meg-esmér-tető

tető jeleket-is elől-fzámlálhattya, mellyeknél fogva azok meg-külömböztethetnek. Mert azért hasonlók a' dolgok, hogy ugyan azon meg-esmértető jelek vagyon; és azért külömbözők, mert mind egyiknek más meg-esmértető jele vagyon. — Gondolod-é még is, hogy az oktalan állatok Lelkei elmésféggel, és éles elmével bírjanak?

Láflzó. Nem; mert nem lévén értelmek, a' dolgoknak meg-esmértető jeleit észre nem vehetik. — — Elég mára.

ÖTÖDIK BESZÉLGETÉS.

P*ræceptor.* Örülgetek fiaim, ma ismét igen különöst fogunk tanulni Lelkünkrol.

Mindny. Oh ugyan mit!

Præc. Azt fogjuk ki tanulni, hogy ő figyelmezni-is tud valamire.

Mindny. Hiszen azt még tegnap hallottuk!

Præc. Úgy-é! — No, femmi az, hogy ismét azon' kezdettem; mert az által ki-tapasztaltam, hogy a' ti Lelketek más tehettféggel-is bír, melly szint olyan nevezetes. A' ti Lelketek olyan dolgot hozott magának most vizsgálza úgy-é? a' mely már tegnap vólt elmétekbe? 's annak fellelte reá-is esmér, hogy ugyan az, a' mi akkor vólt.

Mindny. Igen-is.

Præc. Ebből ki-tettzik, hogy a' ti Lelketeknek *Emlékező-tehettfége* vagyon, melly által az el-múlt

az el-múlt dolgokat ismét ábrázolhattya magának, 's reá esmér, hogy az most-is ugyan az, a' mi akkor vólt. Nosza tapogossuk-ki ha vagyon-é néktek-is Emlékező tehettfégték? Látatok-é már Oroszlánt?

Károly. Láttunk ugyan! olyan nagy szeme, 's hoszfú bajtos farka vólt, hogy — A' fején pedig és hátán hoszfú serény, a' hátullya a-zomba pedig sima vólt.

Præc. Mikor láttátok azt az Oroszlányt?

László. A' múlt nyáron a' Fehér nevű vendég fogadóban, más vadállatokkal edjütt. Hízem Præceptor Uram-is velünk vólt!

Præc. Most eszmélem. — No láttátok, a' ti Lelketeknek most ismét egy olyan dolog jutott eszébe, mellyet már az előtt tudott; 's annak felette reá esmért, hogy az nem újj, hanem már meg-fordúlt elméjében. Hogy hijják hát ezt a' tehettfégtét a' Léleknek?

Mindny. Emlékező-tehettfégték.

Præc. Ezt-is fel-írjuk. Károly diktáld.

Károly. A' mi Lelkünknek Emlékező-tehettfégté-is vagyon.

Præc. Tedd-ki más szókkal-is, mit téfzen az?

Károly. Az az: Ismét eszébe juttathattya azokat az dolgokat, mellyeket már az előtt tudott, 's annak felette már azokat esmérté; reá-is esmér, hogy már azok meg-fordúlhattak elméjében.

Præc. Végére járjunk-é most annak-is, hogy van-é az állatok Lelkének-is emlékező tehettfégté?

László. Igen-is. Én úgy tartom, hogy vagyon.

Præc.

Præc. Mond-meg az okát-is : miért gondold te azt ?

László. Ingerkedjen tsak valaki valamelly kutyával , és azt zaklassa-meg , 's azután mennyen - el a' háza előtt , majd meg-láttya , ha nem harapja - é meg ?

Præc. Jól mondád ; és úgy látszik , mintha valósággal következne abból , hogy a' kutyának vagyon emlékező tehetségek . Úgy tetszik , mintha az ő Lelkek ismét meg-újítaná a' régi boszszantásnak emlékezetét , 's azt akarnák meg-boszszúllani . De vallyon tudja-é a' kutya Lelke bizonyosan és tökéletesen , (distincte) hogy az nem új , hanem tsak meg - újjíttatott idea ? Mit gondolsz László ?

László. Nem : azt nem tudhattya , mivel az állatok , Lelkének semmiről fints meg- különböztetett esmérete ; különben értelmek-is vólna .

Præc. Ha az igaz ; tehát a' kutya Lelkének , midőn a' régi boszszantást akarja meg-boszszúllani , olyan érzékenynek kell lenni , mintha tsak most ingerelték vólna fel . Tehát igen nagy különbség vagyon az ő eszmélések , és a' mi *emlékezőtehetségünk* között . Tudni-illik a' kutya Lelkének eszébe jutnak ugyan az elébbeni ideák ; de azokra reá nem *esmerhet* : az az , nem tudhattya bizonyosan , hogy már azok meg fordúltak az ő elméjében . Erre nézve valóságos emlékező tehetséget , leg-alább olyat ; mint minékünk vagyon , nem tulajdoníthatunk nékiek .

Præc. László! Esett-é már rajtad valami szerezetsétlenség?

László. Esett ugyan : mikor még vigyázatlan voltam, 's az okosabbak tanácsára keveset hajtottam ; egyszer mikor csak magam volnék a' szobába, fel-mászék az asztalra , a' honnan le-esvén , sok fájdalmaknak ki-állása után gyógyúlt meg a' homlokom, 's a' seb helye még most- is meg-látszik azon.

Præc. Hát kedvedre éltél- é valaha ?

László. Hogy ne éltem volna: hiszen azért teremtette a' jó Isten az embert, hogy bódog legyen. Avagy nem bódog-é az az ember, ki az ő javunkra tétőző szent törvényeit igyekezi szívesen be-tölteni. Mitsoda nagy bódogfág az ; mikor ki-megyek nap - fel - költekor, és látom fel - jöni a' napot az ő pompás ruhájában : nagy gyönyörűséggel vizsgálom a' jó Isten teremtéseit , midőn kedves Baráttal mulatok , a' könyvek olvasásában és az elmélkedésben töltöm időmet ; midőn a' szegényeken valamit segíthetek, oh melly ki-magyarázhatatlan öröm tölti be akkor szívemet ! de kívált soha sem felejtkezem-el azokról az órákról , mellyeket Præceptor Urammal a' Győri útazásban töltöttem el , oh ! melly szívre ható kedves dolgokat beszélt akkor minékünk az elő forduló dolgokról.

Præc. Valdd-meg László ha valyon mikor a' jut eszedbe, hogy miképpen estél le az asztal-

talról, ugyan azon érzések ötlődnek - é eszedbe, mint mikor a' Győri útról gondolkodol?

László. Éppen nem! Ha az elsőről gondolkodom akkor *unalmat*, ha pedig a' Győri út jut eszemben akkor *gyönyörűséget* érezek.

Præc. Ebből láthattátok, hogy a' mi Lelkünk bizonyos képzések eránt nem lehet érzéketlen, és hogy némelyekben gyönyörűséget, másokban ellenben unalmat talál. 'S akarjátok-e tudni hogy hívják az ilyen képzéseket — — *Érzésnek.*

László! Ismét újj tulajdonfág! talám soha sem lelsz már annak vége.

Præc. Valójában fiaim! sok tsudálkozásra méltó erőknék, és tehetségeknék edgy ki - merithetetlen kút feje a' mi Lelkünk! Még többeket - is fogtok lassan lassan ki - tapogatni! — Jút - é még eszetekbe melly vigak voltunk a' minapi utazásunkba,

Mindny. Hogy ne! I szép út vólt ám az! mérték nélkül ittuk akkor a' gyönyörűséget.

Præc. Midön most arról gondolkoztok, nem úgy tartjátok - é mintha most - is azon a' szép virágos mezőn sétálnátok; a' hol megszálván, bámúlással néztük, melly kiméltetlennül teritette lábaink alá gazdag szőnyegjeit az adakozó természet — 's mintha még edgyfzer kóstolnátok azt a' gyönyörűséget?

Mindny. Úgy vagyon; örömmel fogunk arra mindég emlékezni.

Præc. Tsak hogy ez a' gyönyörűség most nem olly eleven, nem-is olly tartós mint akkor vólt. — Mit tsinált tehát most a' ti Lelketek?

Péter. Edgy régi érzését ismét eszébe juttatta.

Præc. Ez az érzés kedves vólt: de látsuk, ha a' kedvetlen érzést-is meg-ujjithatjuk-é magunkba? — Ugyan László! vald-meg kérlek mit érzett ez előtt két esztendőkkel Lelked; mikor ezt a' szomorú hirt hallottad; hogy a' te jó Afzszony Anyád, meg-hólt? —

(László sírni, zokogni kezd, kit mindnyájan meg-fajnálottak.)

A' Te sürü könnyhullatásodnak ugyan; melly ortzádat áztattya, méltó oka vagyon; de elne felejtsd; hogy a' te kedves Afzszony Anyád emlékezetét nemessebb eszköz által-is tisztelheted, ha tudni-illik meg-tartod azokat a' kötelességeket, mellyeket haldokló Afzszony Anyád, ajakain kin ülő Lelke buzgó ohajtások közt szabott tenéked; hogy így majd valaha ama bódogabb helyeken, örökké edgyesülhessen te veled, kit felette szeretett. — De Károly mond meg; hogy mit tsinált most a' László Lelke?

Károly. Edgy kedvetlen érzést hozott vízfza elméjében.

Præc. A' mi Lelkünk tehát mind a' kettőt meg-teheti, mind a' kedves mind pedig a' kedvetlen érzéseket-is meg-ujjithattya magában, 's abban a' pertzben, úgy tetfzik néki, mint
ha

ha ismét az történne rajta, a' mi régen meg-
esett,

Károly. Mellyik tehetségével tselekszi azt
a' Lélek ?

Præc. A' képzelő tehetségével.

Károly. Hiszem semmit sem különböz az,
az emlékező tehétlétől.

Præc. Ki tetszik kérdésedből ; hogy figyel-
metes vóltál. Valósággal sokba-is meg-edgyez-
nek egymással ; de lássuk ha nem veszen-é
észre valamelly különbözést a' kettő közt a' mi
elméinknek éle ? — Mindenik az el-multakat
hozza viszfza magának elménkbe : de mit ? Az
emlékező-tehetség minden ideákat ; a' képzelő-
tehetség ellenben, tsak az olyanokat, mellyek-
ben vagy gyönyörűségét, vagy pedig unalmat
talál a' mi Lelkünk, az az tsak az érzéseket.
Továbbá, az emlékező - tehetség bizonyossan
tudja ; hogy az a' dolog, mellyet most meg új-
jit, már az előtt meg-fordult elméjében : A'
képzelő-tehetség ellenben, kivált ha az eleven,
el-felejteti a' Lélekkel, hogy azokat az érzé-
seket valaha érezte ; főt az hiteti el véle
mintha azokat most érezné leg-elsőben ; jól le-
het az a' Tárgy, melly valaha azon érzéseket
benne fel-élesztette távol vagy on. — De elég
légyen mára. László ! diktáld mit írjak a' Tá-
blára.

László. A' mi Lelkünk érzékeny-is lehet. Ki
tegyem-é más szókkal-is.

Præc. Igen - is.

László. Lehetnek olyan ideái, mellyekben, vagy gyönyörűséget vagy unalmat talál.

Præc. Tovább.

László. A mi Lelkünknek, van még ezen kívül képzelő tehetsége-is ; mellyel valami tőlünk távol lévő, de már esmérletes dolgot, újjonnan ábrázolhat magának.

Præc. Hellyessen ! — 's most már men-nyünk-ki a' kertbe. (*)

HATODIK BESZÉLGETÉS.

János. Mit jelent az a' szárnyas ló a' könyvem elein ?

Præc. Tsak Tzifraság okáért lehet az ott.

János. Hát vagynak olyan szárnyas Lovak?

Præc. Nintsenek, tsak a' Rajzoló képzelte azt magának.

János. 'S lehet magunknak olyan formát képzelni ?

Præc.

(*) Hogy hoszfzas és unalmas ne légyek, ettől fogva el-hagyom az emberi Léleknek, az állatok Lelkével való öszve hasonlítását ; annyival - is inkább, hogy azt már a' következőkben, a' ki tsak valamennyire jártos-is ebben a' Tudományban, magától - is könnyen véghez viheti.

Præc. Miért nem? — Képzelmem én azt magamnak, hogy te a' levegőben a' Pujkán lovagolsz.

János. Ha! ha! de hiszem nem igaz az.

Præc. Nem, nem. De ábrázolhat a' mi Lelkünk olyan dolgot-is magának, a' mi tulajdon képpen nintsen. p. o. ábrázolhatod - é azt magadnak, hogy milyen lennék én, ha az orrom egélsz a' falig érne?

János. (Mosolyogva) Igen-is!

Præc. Szeretnéd-é tudni, hogy hívják azt a' tehetségét Lelkünknek, melly által olyan képeket formálhat magának?

János. Igen nagyon.

Præc. *Képzelő-dő tehetségnek* (költő tehetség). Azokat a' tsudálatos képeket pedig, melyeket az által formál, *képzelődéseknek*. Tudjátok-é kik veszik leg-több hasznát az ő képzelő-dő tehetségeknak?

Mindny. Nem tudjuk.

Præc. A' költők (Poéták) Festők és Képfaragók. — Emlékeztek-é edgy olyan költeményre, a' mellyben képzelődések fordulnak elől.

László. Emlékezem én ; hogy van *Claudiusban* — miről van tsak? — a' *Tavasfzról*.

Præc. Mitsoda képzelődés fordul abban elől.

László. Úgy képzeli a' Tavaszt, mintha az valófágos Ember vólna, ki virágból font ko-

szorúkkal fel ékesítette magát , 's vállán hordozza az ékessen hangitsáló kis Fülemülét.

A' fok hangzó Musikaszó , körüle egy mást éri,

Tán a' Telet a' ki-kelet Triumphusba kíséri.

Hátánn állnak 's hangítsálnak a' gyenge Musikások,

A' kis tzinkek fűrj 's pintyökék fülemülék és mások.

Madarkái, hív mátkái a' piros rósa szálnak,

Sok szép vendég , oh ezek még , tán kertünkbe-is szálnak.

János. Hadd diktállyam én most (hízelkedve.)

Præc. Nem bánom , látsuk tudnád-é?

János. Tudom én ; mert jól reá figyelmeztetem ! — *A' mi Lelkünknek kepzeldő* , vagy *költő-tehetsége-is vagyon* ; melly által olyan képeket-is formálhat magának , mellyek valóság-galnintsenek.

Præc. Hellyessen ! Nem tettem volna-fel felőled , hogy olyan jól el-tudd mondani — mászor-is figyelmetes légy.

Hirtelen egy marék elején ért tserefznyét , vészenni a' Præceptor a' zsebéből.

Præc. Mi ez ?

Mindny. Ejnye Tserefznye.

Præc. Most ugyan könnyen ki-találhatnám ám , mit tsinált Lelketek ?

Mindny. No , mit hát ?

Præc. Ollyan dolgot ábrázolt magának , a' mit nem igen szerezne !

Károly.

Károly. Sőt inkább a' mit igen nagyon szeretne.

Præc. Úgy! hibáztam hát.

Ki vesz ismét edgy kis piksist mellyben Asa (*) vőlt,
's rendre, az orrok alá tartja.

Mindny. Fi! fi! fi!

Præc. Most - is talám olyan dolgot ábrázolt magának Lelketek, mellyet igen nagyon szeretne.

Daniel. Sőt inkább olyat; a' mellyet tel-
lyesféggel nem szeretne.

D 5

Præc.

(*) Az Asa, vagy Asfa fætida, olyan szer, mellyel az Indus Fő emberek ma-is élnek, meg-kénvén azzal tányérokat, mikor húst vagy halat akarnak enni, mellytől azoknak igen kedves izek léfszen; jóllehet midőn azt közinkbe hozzák, már akkor az ő eredeti bűdösségének, melly Indiában a' nyers fűben érzik, ötvened része fints meg. *Linee Amon. Acad. T. V. p. 128.* A' szegényebbek kik erre a' drága szerre szert nem tehetnek, a' helyet fok-hagymával meg - elégefznek. *Plenck* - is említi. *Bromat p. 349.* a' *Grose Indici* útazásából hogy a' *Baninianusok* Nap-keleti Indiában, se hússal se erős italokkal, nem élvén, azok helyett, fű-szerfázamokat 's nevezetesen Asat szoktak gyom-rok emélsztósének segítésére, a' magok étkeikbe elegyíteni, mellytől az ő lehelletek és testek ki-gőzölgése igen rossz szagú.

Præc. Úgy-é? Ismét két újj munkájára akadunk a' mi Lelkünknek. Először , olyan dolgot ábrázolt magának , melyet szeretett volna.— Tudjátok-é hogy hívják azt másképpen.

Mindny. Nem tudjuk.

Præc. *Kivánt valamit* — azután olyan dolgot ábrázolt magának a' mit nem szeretett ; vagy más szókkal, —

László. Nem kivánt valamit.

Præc. Jobban : *Ifzonyodott valamitől.* Mikor valami jót képzelünk magunknak , és abban gyönyörűséget találunk , tapasztalunk magunkba valami hajlandóságot arra a' jóra. Ellenben mikor valami rosszszat képzelünk ; 's abból valami únalmat érezünk magunkban ; tapasztalunk a' Lélekben egyszer'smind arra való igyekezetet , hogy azt a' rosszszat magáról elhárítsa. Az elsőt nevezem *kivándságnak* , a' másikat *irtódzásnak* , *ifzonyodásnak* , azt az erőt pedig , mely ezeket tselekelzi *kivánó-tehetőségnek*. — Nézd , nézd ; Lajos ! amott edgy gyermek lepkét fog , mit gondolsz mit tsinál most annak Lelke.

Lajos. Ollyan dolgot ábrázol magának , melyet igen nagyon szeretne.

Præc. Kiván tehát valamit magának. — Károly ! szakazd-le azt a' fehér rózsát, —

Károly. (meg-borzadva) Jaj ! edgy békára akadtam ott.

Præc. Mit tsinált most Lelked ?

Károly. Ollyan dolgot ábrázolt magának, mellyet nem szeret.

Præc. Nem kívánnya tehát azt a' békát, hanem inkább iszonyodik tőle (Edgy szép almát vévén - ki zsebéből) János ! mit tsinál most Lelked ?

János. Kivánnya az almát.

Præc. (ki az almát Jánosnak adta) Miért nem eszed - meg ?

János. Mert ma orvosfágot vévén-be, megtiltotta az Orvos, hogy gyümölsöt ne egyem; úgy mint a' melly igen hamar árthatna.

Præc. Hát bé vetted az Orvosfágot ? hiszem keserű vólt az.

János. A' vólt ugyan ; nem - is akartam először bé venni, de midőn meg-gondoltam vólna annak hasznát, edgyszerre fel - hajtottam a' kis üveget.

Præc. Ebből én azt hozom ki : hogy midőn a' mi Lelkünk valamit kíván, vagy kerül, meg-fontolhattya elébb ; ha vallyon az a' kívánt vagy került dolog, hasznos - é vagy ártalmas néki. És így ollyan dolgot-is tselekedhetik, melly néki ellenére vagyon, ellenben el-mulathattya azt, melly előtte kedves, 's éppen ezt hívják — *szabad akaratnak*. Örüllyetek ! ez ismét edgy ollyan nemes tulajdonfág ; mellyel tsak a' mi Lelkünket ruházta-fel, a' jó Teremtő ezen a' földön,

Lajos.

Lajos. 'S hát nints az állatoknak szabad akarattyok?

Præc. Ha még azt nem tudod; jöszte tanuld-meg ettől a' madártól, melly a' Meggy-fán a' tsapó - kalitkában vagyon. Ez szegény látván hogy a' kalitkában olly kedves eledel vagyon, mellyet az ő Lelke szeret; követvén az ő kívánságát, le - repül a' kalitkába, mellynek fedele le-esvén, — már most fogolyjá lett. — No! ha szabad akarattya lett volna; meg - fontolta volna elébb, ha vallyon hasznos lesz-e néki abból enni vagy sem. —

János. Szegény madárka! szánlak hogy nints szabad akaratod; mert úgy meg - nem fogattál volna.

Præc. Ha tehát az ember-is ollyan maga meg - gondolása nélkül tselekszik valamit, mint az állatok; ha szintén azt vízi-is véghez, a' mihez kedve erefzkedik 's azt el - kerüli a' mitől iszonyodik, de nem fontolja - meg elébb, hogy hasznos-é az, vagy ártalmas néki; mivé téfzi akkor magát az az ember?

Lajos. Oktalan állattá.

Præc. Hellyessen! — 's a' történik azután rajta, a' mi gyakran az állatokon; tudni-illik, maga magát bóldogtalanná téfzi. — Jól megjegyeztétek azt! 's meg - ne engedjétek, hogy a' kívánságok vezérellyenek benneteket; hanem minden dologban, a' mit kívántok, vagy kerültök, tudakozzátok-meg elébb okosságokat

kat 's az próbáltabb és értelmesebb emberek-
től kérjétek tanácsot. Továbbá abban gya-
koroljátok magatokat, hogy minden nap vala-
mi olyan dolgot vigyetek véghez , melly ked-
vetlen ugyan de hasznos , ellenben meg - vessé-
tek azt , a' melly ha kedves is , de azomban
ártalmas ; így napról napra , bódogabbak és
tökéltessebbek lesztek. -- De írjuk - fel már
ismét a' táblára , a' mit ma tanultunk. Péter
diktáld.

*Péter. A' mi Lelkünknek , van az a' tehet-
sége , melly által , valamit kívánhat magának.*

*Præc. 'S mit tsinál akkor , mikor valamit
kíván ?*

*Péter. Olly dolgot ábrázol magának , mellyet
szeret.*

Præc. Tovább

*Péter. A' mi Lelkünknek van az a' tehet-
sége-is , mellyel irtózik valamitől.*

*Præc. Mit tsinál akkor Lelkünk mikor va-
lamitől iszonyodik.*

*Péter. Ollyan dolgot ábrázol magának , mel-
lyet tellyesféggel nem szeret.*

Præc. Tsak addig van ?

*Péter. Tovább - is még ! A' mi Lelkünknek
szabad akaratja - is vagyon , az az ollyan tehet-
sége , melly szerént azt , a' mit önként választ,
vagy meg-vét , elébb mint sem azt véghez vinné,
meg-fontolhattya , hogy hasznos-é az vagy ár-
talmas.*

Præc.

Præc. Elég! szakaszszuk félbe már ma be-
szélgetésünket.

Mindny. Hamar lenne még. Edgy két mi-
nútáig folytathatnánk még. —

Præc. Nem bánom ! De miről beszélges-
sünk ? Ugy ! jut még eszembe valami. Azt mon-
dottuk oda fellyebb , hogy az oktalan álla-
toknak, nintsen szabad akarattyok. Mikor te-
hát ők valamit tsinálnak , azt nem azért tse-
lekefzik, mintha abban valami lappangó jófá-
got látnának ; és mikor valamit kerülnek , azt
nem azért kerülük, mintha tudnák hogy az né-
kiek ártalmas. Ha az így van , el-hízzem sze-
retnétek tudni , hogy miért tsinálnak , vagy
kerülnek ők valamit ? — Mitsoda erő lehet az,
p.o. a' mi a' madarat arra indittya , hogy a'
kalitkában ugrállyon, és az ő elefégéből egyen.

Láfló. Azért kóstolja - meg az ő ételét ;
mert annak jó íze van.

Præc. De honnan tudja azt , hogy ha
meg kóstolja , jó íze lesz néki ? hízzem arról
annak előtte soha sem elmélkedett !

Láfló. Többször-is evett már olyan for-
ma magvakat ! tudhattya hát azt, hogy annak
jó íze vagyon.

Præc. Ugyde (a' mint már oda fellyebb lát-
tuk) nintsen emlékező tehetsége ; tsak olyan
tehát mintha most enne abból leg- elébb. —
Azonkívül ki-tanítottya-meg arra a' gyenge ma-
darakat, a' tsirkéket és a' rétzéket, mikor a' to-
jásból ki-kelnek, hogy annak az eledelnek , mel-
lyet

ván, nem tudják, hogy mit és miért tselekezik azt tulajdon képpen.

Károly. Hát az emberekben van - é Természeti izgatás ?

Præc. Arról majd hólnap beszélgessünk.

HETEDIK BESZÉLGETÉS.

P*ræceptor.* Ha vagyon - é az emberekben Természeti - Izgatás ? azt akarád tegnap meg tudni Károly, úgy - é ?

Károly. Igen - is.

Præc. Láttál - é valaha egy szopó tsetsemőt ? Ha láttál, reményilem, hogy az néked arra a' kérdésre helyyessen meg - felelt volna.

János. Hiszem ha meg - kérdezték volna - is azt a' tsetsemőt, tsak halgatott volna az.

Præc. Mert nem érted, mit akar néked néma szavával mondani ; de mindjárt meg - fogod érteni. — Kivánt - é valamit annak a' kis gyermeknek Lelke ?

János. Igen - is — a' tejet.

Præc. 'S még - is én abban az értelemben vagyok ; hogy az a' tsetsemő tulajdonképpen maga sem tudta hogy mi az, a' mit ő szeretne ? Többet mondok azt sem tudta miért szereteti ő olly igen a' tejet, sőt azt - is merem állítani, hogy azt sem látta által, hogy miképpen

pen lehet a' meg, hogy szájjával az Anyja mejjéből, a' tejet ki-fzophattya. Ezen tsetsemőnek Lelke tehát, kívánt magának valamit, holott annak az okát maga sem tudta, 's ezen ő kívánságát még-is ki-elégítette, noha annak módját, hogy miképpen kezdjen ahhoz, nem tudta; úgyé?

Károly. Nints különben. Látom már hogy ez is a' természet izgatása.

Præc. El-találád! De tégyük-fel, hogy az ő Anyja mejjében édes tej helyet, ténta vagy üröm lett volna, mit gondoltok, szopná-é azt a' tsetsemő még tovább - is mihelyt azt megkóstolna?

Mindny. Nem, minden bizonnyal nem szopná tovább.

Præc. Miért nem?

Daniel. Mert az üröm keserű.

Præc. A' tej ellenben édes! — A' tsetsemő Lelke kívánnya tehát a' tejet, mert annak ize kedves; ellenben irtózik az ürömtől; mert az kedvetlen az ő érzésének, úgy-é?

Mindny. Úgy vagyon.

Præc. 'S mellyik érzékenysége által jut a' tsetsemő Lelke a' tejnek érzésére?

László. A' kóstolás által.

Præc. Az olyan érzést, mellyre külső érzékenységünk által jutunk, *Testi-érzéseknek* nevezik. — A' tsetsemő Lelke tehát, Természeti izgatás által ösztönöztetik, hogy némelly testi érzésekre, mellyek előtte kedvesek, töre-

kedjen, másokat pedig, mellyeket kedvetleneknek tart, kerüljön?

László. Ugy vagyon.

Præc. Tudjátok-é hogy nevezik ezt a' hajlandóságot? — *Érzésre való Természeti izgatás vagy hajlandóság.*

Károly. Meg-van-é az a' hajlandóság a' nagyobb emberekben-is?

Præc. Majd ki-tapogassuk. — Örömmel szemléltem ma reggel kertünkbe, hogy már meg ért az eper; vólna-é reá kedvetek, hogy óra után ki-sétálnánk oda és fel-szednénk.

Mindny. Igen-is; még pedig ugyan nagy ám!

Præc. Miért szeretitek olly nagyon az epret.

Mindny. Mert igen kedves ize vagyon.

Præc. Vagy; mert az azzal való élés kedves testi-érzést szerez. — De itt van egy jó féle penitzilus, melly ollyan éles, hogy az orrotokat és fületeket-is el-vághatnám véle, mellyitek veszi magát reá arra, hogy megprobálja?

Mindny. Én nem! én sem! én sem.

Præc. Miért nem?

Mindny. Mert fáj ám a' metszés.

Præc. Vagy mert az néktek kedvetlen Testi-érzést okozna. No! hát hiszitek-é már, hogy a' ti Lelketekben-is, meg-vayon a' Testi-érzésre való Természeti-izgatás?

Péter. Igen-is, mert a' mi Lelkünk-is törekedik, a' kedves testi-érzésre a' kedvetlent ellenben kerüli.

Præc.

Præc. Ki diktálja most-fel azt a' mit ma tanúltunk? — De meg-állyatok! ismét edgyfzerre akarnátok azt mindnyájan tselekedni, mondjátok-meg tehát elébb, hogy mit tsináltatok ma a' Testi-érzésre való izgatásból. A' ki leg-elébb tud valamit nevezni, a' fogja diktálni.

László. En feredtem.

Præc. 'S a' Testi érzésre való hajlandóságból feredté?l?

László. Úgy vagyon; mivel az nékem kíváncsatos érzésbéli gyönyörűséget okozott.

Præc. Jól mondod; jöfzte közelébb 's mond előttem.

Lajos. A' mi Lelkünkben Természeti-izgatás is vagyon, melly fzerént kéntelen némelley dolgokra törekedni, némelleyektől ellenben iszonyodni, noha annak okát maga sem tudja.

Præc. Ki tapogattuk már ma egygy ilyen természeti hajlandóságát Lelkünknek, mellyik vólt az?

László. A' Testi-érzésre való Természeti-izgatás (hajlandóság) melly abban áll; hogy minden kedves testi-érzéseket szeretünk, ellenben pedig minden kedvetleneket kerülünk.

Præc. Igen jól! — Daniel! láttad-é mikor a' Borbély műhely előtt mentünk-el, mit tsinált a' Borbély egygy kis gyermekkel?

Daniel. Fi! hífzem annak a' szegény gyermeknek, a' nyakát akarta ázzal az éles késsel meg-mettzeni.

Lajos. Talám valami kelés vőlt a' nyakán,
's azt akarta ki-vágni.

János. Hízem felette igen fájhatott az néki.

Præc. 'S hát miért állotta-ki az a' gyermek
azt az éles fájdalmat, miért engedte-meg hogy
azzal a' késsel meg-vagdadják nyakát?

Péter. Meg-lehet, hogy azt hitették-el véle;
hogy külömben meg-hal. Ha tsak azt a' kelést
ki nem vágattya.

Præc. 'S hát nem jobb lett vőlna-é néki meg-
halni, mint azt az éles fájdalmat ki állani?

László. Igen! de még-is tsak ugyan addig
akar minden ember élni, meddig tsak lehet.

Præc. Meg-tudnád-é annak az okát monda-
ni, miért akarja azt minden.

László. Alig hízem, hogy meg-mondhatnám

Præc. Vallyon nem Természeti-Izgatás-é az-
is, mellyet a' jó Isten, maga óltott-bé Lelkünkbe?

László. En ugyan azt gondolom.

Præc. Méltán gondolod azt! mert vallyon
nem találtatik-é fel, minden emberben, ez az
élethez vonzó erős szeretet? Nem akarnak-é
mindnyájan addig élni, a' meddig tsak lehet?
's ha ki sullyós betegségben finlódik, vagy más
valami módon élete veszedelemben forog, nem
fzenved-é el, minden éles fájdalmat inkább,
tsak hogy életét meg-tarthassa?

Mindny. Úgy vagyon.

Præc. Mindnyájunkal velünk született tehát
az a' kívánság, hogy életünk fen tartására tö-
rekedjünk 's ellenben iszonyodjunk attól, a' mi
életünk-

életünkben kárt tehetne. — 'S ezt a' kívánságot és ifzonyodást nevezzük a' *Természet életünk meg-tartására való-izgatásának*. Mit gondoltok, mi végre óltotta Isten ezen Izgatást mi belénk ?

Lázló. Hogy így annál tovább élhessünk.

Præc. Az Isten tzellya ellen tseleklzik tehát az , ki életét meg rövidíti , mit gondoltok ? —

Lázló. Ugy kell lenni.

Præc. Ellenben szereti ő azt , ha egészféügünket meg-tartjuk , 's a' mennyire tsak lehet meghofszabbittyuk életünket ? — De tudjátok-é még az egészféüg fent-tartásának Törvényeit ?

Károly. Hogy ne ! hiszem nem igen régen tanúltuk. Első Törvény a' mértékletesféüg.

Lázló. Második a' szorgalmátos munkálódás , a' puha tunyafágnak kerülése.

János. Még az nem elég ; hanem vigyázónak-is kell az embernek lenni , hogy valamelly veszedelembe ne ejtse magát.

Dániel. Nékem-is jut még egy elfzembe ! Ha ki magát felette meg nem hűti 's nem ifzik akkor hideg vizet , mikor igen melege nagyon.

Præc. Lajos ! mond előttem , mit írjak-fel a' Táblára ?

Lajos. A' mi *Lelkünk* , *élete fen-tartására* , magától a' *Természettől* izgattatik : az az : *addig törekedik életét meg-tartani , a' meddig tsak lehet.*

Præc. Meg-van ! (az ablakhoz menvén hirtelen meg-állapodik , mintha valami idegen dol-

got látna:) Mi az ? — Ugyan mi lehet az — Elefánt.

Mindny. (fel ugrálnak) Hol! ugyan hol van?

Præc. Mitsoda ? mit akartok ?

Mindny. Hol van az Elefánt ?

Præc. Mitsoda Elefánt ?

Mindny. Híszem mi azt gondoltuk, hogy az uttzán vagyon, 's látni akartuk.

Præc. Hibáztatok. Tsak azt akartam kérdeni, hogy hová lett az ablakból, az Elefánt képe, melyet néktek meg-akartam mutatni.

Mindny. (békételenkedve ismét le-ülnek :) Ejnye be nagy kár ! mi úgy vélekedtünk, hogy valósággal az uttzán vagyon.

Præc. No semmi az, ha azt gondoltátok is, mert az által ismét egy szép Természeti izgatása nyilatkoztatta ki magát Lelketeknek, melyet még eddig nem esmértünk. Miért szerettétek volna olyan igen azt az Elefántot látni ?

Láfló. Mert még soha egyet sem láttunk.

Præc. Vagy azért, mert még egészen Újjfág előttetek. Mit szeret tehát a' ti Lelketek igen nagyon látni, hallani, vagy edgy ízóval — mit szeret igen magának ábrázolni ?

Láfló. Valami újjfágot.

Præc. Éppen ez az, a' mit most benne észre vettünk. A' mi Lelkünk igen örömet ábrázol magának valami újj dolgot, vagy más szókkal: *Természettől izgattatik az Újjfág-kivánsára,* 's miért óltotta Isten ezt a' kivánságot mi-belénk?

Károly. Hogy fok dolgokról tanúlljunk.

Præc.

Præc. El-találtad! De hát azt miért akarja az Isten, hogy sokat tanuljunk?

Károly. Mert az által lehetünk okosabbak. Mennél okosabak vagyunk pedig, annál könnyebben jobbak és bódogabbak lehetünk. Az újjfág kívánását tehát azért óltotta az Isten belénk, hogy a' bódogfágnak nagyobb nagyobb mértékére juthassunk-el.

Præc. Dániel! mond most előttem mit írjak fel a' Táblára?

Dániel. A' mi Lelkünknek harmadik Természeti-hajlandóságát (izgatása) az újjfág-kívánás, melly szerént igen örömet ábrázol magának valami új dolgot.

Præc. Elég légyen eddig mára.

NYÓLTZADIK BESZÉLGETÉS.

Károly. Én azzal a' reménységgel táplálom magamat; hogy ma ismét valami új dolgot fogunk tanulni Lelkunktől: úgy-é kedves Præceptor Uram?

Præc. A' te újjfág kívánásod igen foglaltos! De lássuk, ha vallyon nem találunk-é még a' tegnapi beszélgetésünkben-is eledelt annak meg-elégítésére. — Miért nézett olly belső meg-indulással, és édes örömmel annak a' szopó tse-tsemőnek az Anyja, az ő kisded magzattyára?

Károly. Mert azt forrón szerette.

Præc. 'S minden Szülék olyan nagyon szeretik az ő gyermekeket ?

Károly. Úgy gondolom.

Præc. Úgy de a' kinek nints gyermeke az senkit sem szeret hát, mint már te Károly!

Károly. Vannak Szüléim és Testvéreim azokat szerethetem.

Præc. De ha azok sem volnának ?

János. Hízzem itt van Præceptor Uram !

Præc. 'S hát igazán szerettek engemet ? (a' gyermekek reá ugrálnak és tsókolják ötet) De ha a' ti Szüléitek , Testvéreitek , én-is , 's mind azok hirtelen egyszerre meg-halnánk, a' kiket szerettek , akkor csak ugyan azután senkit sem szerethetnétek ?

János. Azért még lennének más emberek.

Præc. Tegyük-fel hát hogy ha a' mi barátunknak Robinsonnak állapotjára jutnátok , 's egy olly pufzta szigethe laknátok , a' hol egy ember se volna , mit tsinálnátok akkor ?

Károly. Akkor egy pókot szeliditenék-meg mint Robinson.

János. Én pedig egy Lámát, 's azt szeretném. (*)

(*) A' Láva vagy Gvanako a' Peru hegyei közt , és az Antillai szigetekben lakik , sokba hasonlít a' Tevéhez és ketskéhez azért *Teve-hoknak*-is lehetne ötöt nevezni. — Kissebb jóval a' Tevéénél , hosszú lábai , görbe nyaka , de pupatlan háta , hafodt körme 's minden lábán hátul sarkantyú körme vagyon , melly a' kösziklák meg-hágásában segíti , 's az eleséstől őrzi. — A' szőre tömött, feje 's veresses színű.

Lajos. Hát én? edgy Publikán madarat.

Præc. Úgy vélekedtek tehát; hogy leg-alább egyet valamit kell az embernek szeretni; ha nyugodalmassan akar élni? De vallyon az-é más emberek értelme-is?

László. Úgy gondolom, mert még valahány embereket láttam, mindnyájokban meg-volt az az igyekezet, hogy valakit szeressenek, és ök-is attól szerettesse- nek, sőt úgy tetszik, hogy az állatok sem élhetnek; ha nem ha szeretet által, más azon nemű állatokkal öszve köttetnek.

János. Úgy vagyon a' Gerlitzék és a' Gó-lambok!

Præc. Nem tsak azok, hanem még a' kegyetlen vad-állatok, az Oroszlányok és Tigri-sek-is, ki-keresnek egyet az ő nemek közzül, kivel társaságban és barátságban élnek. — Ennek-is Természeti-izgatásnak hell hát lenni, melly az embereket és az állatokat arra ösztönözi és kényszeríti, hogy egymást szeressék? De mitsoda nevet adjak már ennek?

E 5

László.

Ha meg-szelidítik alkalmas, a' tereh hordozásra, rend-szerént, más fél mását bír-el. Eggy nap leg-fellyebb sem megy többet öt mért-földnél, 's ha kelletinél jobban meg-terhelik, az út közepibe-is le-dül 's fel nem kél, akarmint ütök-is, ha tsak a' terhit meg nem könnyebbítik. Valamint a' Teve úgy ez-is soká el-tűrheti az éhséget. — Az húsa-val élnek, a' bőrinek-is hasznát veszik. Ellenfége ellen nyállal óltalmazza magát, mellyet öt ölre-is el-fetskendezhet. Ez a' nyál nem tsak bűdös ha, nem még tsipós és égetős-is.

Láfló. Nevezzük azt a' Szeretésre való Természeti izgatásnak.

Præc. Helyessen! meg-tudnád-é azt mondani, hogy mitsoda ereje vagyon annak bennünk, mikor valakit szeretünk?

Láfló. Szüntelen, edgyütt akarnánk azzal lenni.

Præc. Hihető azért; mert gyönyörűséget találunk az ő társalkodásában.

Láfló. Éppen azért!

Præc. De ha az, a' kit mi szeretünk, semmi gyönyörűséget sem érez a' mi velünk való lételben, jól esik-é az nekünk?

Láfló. Éppen nem.

Præc. E' szerént abban áll tehát a' szeretet, hogy mi másban gyönyörűséget találunk, 's azon igyekezzünk, hogy az-is gyönyörűséget találjon mi bennünk. És így a' mennyiben rajtunk áll, annak mindenben kedvét keressük. p. o. A' Szülék és mi-is Tanítók, mit nem tsinálunk, hogy néktek kedveteket ne keressük? 's mennyire óhajtyuk azt, hogy ti-is gyönyörűségünkre lehetetek minékünk szép erköltseitek által? — Éreztek-é Ti-is olyast valamit szívetekbe mi erántunk?

Mindny. Oh igen-is!

Præc. Bizonyos tehát az, hogy mi egymást szerettyük! 's ezt a' szeretetet továbbra is igyekezzük fen-tartani; mert nintsen szebb, és kívánatossabb élet, mint az egymást szeretők élete. 'S kétség kívül az Istennek-is az a' szent

fzent tetszése; mert külömben miért nyomta volna olly mélyen azt mi belénk, és minden élő Teremtéseibe? Ha ellenére volna az egymás szeretése, úgy a' helyet a' gyűlölféget öltotta volna inkább belénk.

János. Fi! már az útálatos dolog volna!

Præc. Adjunk hálát azért Istennek; hogy ez nem úgy van! László mond előttem mit írjak fel.

László. *A' szeretet negyedik Természeti Izgatás (hajlandóság) a' mi Lelkünkben.*

Præc. Tedd-ki más szókkal.

László. Nem tudok helyes szókat találni.

Præc. Nem azt akarod-é mondani: *Mindnyájunkba van egy velünk született kívánság, hogy valakit szeressünk és attól szeretessünk?*

László. Éppen azt!

Præc. Vagy még helyessebben: *Mindnyájan igyekezünk azon, hogy leg-alább egy ollyan emberre akadjunk, a' kinek társaságában örömet érezzünk 's az-is a' mieinkben.*

László. Tsak oda megy-ki, mind a' kettő.

Præc. Tökéletesen! — Mondjátok-meg, miért szeretitek kiváltképpen mindenek felett szüléiteket?

Mindny. Mert mi velünk igen sok jót tettek, és még most sem szünnék-meg jól tenni.

Præc. Hát lehetetlen - é azt néktek gyűlölni, a' ki veletek jól tesz?

Mindny. Isten őrizzen attól!

Præc

Praec. Ugyan mi lehet annak az oka ; hogy kéntelenek vagyunk azt szeretni , a' ki hozzánk szeretettel és jófággal viseltetik ?

Mindny. Mivel az Isten úgy alkotott bennünket.

Praec. Helyesen ! Ugy alkotta Isten a' mi Lelkünket , hogy kéntelen azt szeretni , a' ki ötet szereti , vagy jót tesz véle . E' tehát ismét egy új Természeti Izgatás , melyet *Háládatosság*-nak nevezünk . Egy szép példát beféllek - el néktek erről . — Egy kisded tsetsemőnek még akkor meg-haltak a' Szülei , mikor az alig vólt még esztendő . Akkor úgy gondolkodtak némely kitsiny lelkű emberek , kik el-felejtkeztek az Isteni gondviselésről , hogy az a' szegény gyermek éhhel fogna el-veszni ! Meg - hallván ezt egy nagy lelkű ember ; jóllehet ő annak a' gyermeknek meg-hólt szüléit soha sem esmer- te — mindgyárt el - küldött a' kisdedért 's azt a' maga házában tulajdon gyermekeivel edgyütt taníttatta , fel-nevelte . Mikor pedig már tizen- négy esztendő vólna a' gyermek , meg-tudván azt , hogy az ő kegyes gondviselője , születése napját inepeli , félre ment kamarájába ; és szí- vének belső indulatlyából kérte az ő kegyel- mes Teremtőjét , hogy még fok esztendeig nyúj- taná életét az ő jó gondviselőjének ; főt al- talához ülvén egy szívre ható együgyű levelet írt ; melyben az ő Jóltévőjének szívesen meg- kölfönte , véle tett fok jótéteményeit , 's ezen Levelét sürű könyhullatások és szíves kéz tsó- kolá-

kolások között az ő kegyelmes Jól-tévőjének nyújtotta. Ki-is azon felette meg - illetődvén, azt a' Levelet más jó baráti között én velem-is közölte. Látsátok itt van annak a' Levélnek párja.

Mindny. (minek utánna olvasták) Valójában szívre ható Levél !

László. A' minden bizonnyal , a' Háládatosság által ösztönöztetett a' Levél írásra.

Præc. Úgy tetszik ; hogy még az állatok-is részesi ennek a' Természeti Izgatásnak. Láttátok-e tegnap , mitsoda nyájasan hízelkedett nékem a' háládatos *Spadille* ?

Lajos. Hogy tsóválta a' farkát 's külömbb külömbbféle figurákat tsinált !

Præc. A' ki tehát az ő jól tévőjét nem szereti ; főt talám gyűlöli , a' roszszabb az okatlan állatnál-is.

Károly. Fi ! ugyan útállatos embernek kellene annak lenni !

Præc. Szenvedhetetlen volna az ! de reménylem, hogy olyan emberiséget le-vetkezett emberek nintsenek. — A' diktállya most fel a' táblára , ki egy háládatosság' példáját beszéli , mellyet olvasott vagy hallott.

Károly. El-mondom én annak az idegen útnak a' példáját, ki Sándort a' vízbe való fúlástól meg-mentette. — Mikor fáradtán , és szomjan meg - látta volna az , állani Sándort a' kert ajtajában egy tele kosár gyümöltsel, kérte őtet, hogy adna néki annyit abból el,

mel-

mellyel szomjúfágát meg-enyhíthetné. Sándor nem csak örömet adott néki, a' mennyi kívántatott; de még a' pénzét sem vette-el. Más nap a' hid körül hajókázván Sándor egy másik pajtássával, a' víz bé-ment a' tsónakjokba 's el-süllyett. De éppen akkor jöven az utazó, a' hídan bé-ugrott a' vízbe, 's mind a' kettőt meg-ragadta hajánál fogva. De látván, hogy maga-is belé fül, ha csak egyiket el-nem eresztí, gondolkodott; hogy mellyiket botsássa-el. Elfizibe jutván pedig az, hogy tegnap Sándor jól tett vele, amazt el-eresztette, ezt pedig szerentsélsen ki-vitte a' szárazra.

Prac. Azt minden bizonnal háládatosságból tselekedte. — No te diktáld hát Károly!

Károly. *A' mi Lelkünkben van ötödször Természeti Izgatás a' háládatosságra - is; az az néki szerezni kell azt, ki-vele jól tett.*

Prac. Majd el-is felejttem néktek elő be-szélleni azt a' szomorú történetet, melly tegnap a' várasunkba esett.

Mindny. Ugyan mi lehet az?

Prac. Tegnap Templom alatt fel ment egy tizenkét esztendő gyermek a' toronyba, hogy a' veréb fészkeket meg-keresgéllye, de el-szédülvén éppen az Anya eleibe egy köre esett le, ki a' Templomból akkor jött-ki. Képzelyétek csak magatoknak, ennek a' szánakozásra méltó Annyának állapottyát! Nagyot fíköltván le-esett ájulva az ő bóldogtalan gyermeke mellé. En éppen akkor menék azon el, 's látván

ván a' nagy tolyongást , egész a' gyermekig furtam bé magamat, hogy meg-lássam, ha se-gíthetnék-é még valamit. De mit láttam? még most-is borzad minden rélszem! Annak a' fze-gény gyermeknek kaponyája öfzfzve-fzakatt, 's az ő el-ájúlt Annának ruhája, vérrel ele-gyes agyvelejével vólt bé fetskendezve. Az Annya mellet állottanak a' gyermeknek fzeren-tsétlen Attya-is, és hét esztendő hűga. Mind a' ketten igyekeztek panaszolkodó jajgatással a' meg-hóltat az életre vízfzfa hozni; de ma-gok-is mind ketten hasonlóbbak vóltak a' hólt-takhoz, mint az élökhöz. Úgy tetszik mintha némellykor meg-vígalztalódtak vólna; mert foká nem-is hihették-el az ő nagy Fájdalmok-ba, hogy rajtok ez a' fzerentsétlenség történt. A' fzomorú édes Atyának homlokára ültek a' fekete gondok, akár kedves Fijára, akár fze-relmes társára vetette homályos fze-meit, a' kegyetlen fájdalmak egy formán hasogatták ízekre érzékeny fzívét. Szólt vólna; de a' nagy bánat meg-kötözte nyelvét, az égető keserű-ség ki-fzáraztotta minden könyveit. Ha ki-be-fzélhettyük másoknak nyavalyánkat, úgy tet-szik, hogy mintegy meg-ofztyuk akkor azt má-sokkal, nagyot könnyülünk ha könyvhullatá-sinkkal le-törülhettyük ortzáinkról a' bánatot; de ettől a' fzerentsétlentől még ez a' vígalzta-lás-is meg-tagadtatott; a' nagy bánat ki-merí-tett fze-me tömlőiből minden tsepp könyveket. Nem vólt olly érzéketlen 's bárdolatlan fzív; melly

melly meg-nem indúlt volna ezen a' szomorú spektákulomon. Ezt az irtóztató képet ki- nem vethetem képzelődésemből.

(A' gyermekek főhajtanak 's némellyeknek könyv- is tsordul-ki szemekből.)

Talám esmeritek ezt a' szerentsétlen familiát?
Mindny. Nem esmérjük.

Præc. 'S még-is szomorkodtok rajta — más dolgot beszéllek tehát, mely titeket ismét meg-örvendeztet.

Tegnap a' piatzon menvén, előttem méne egy nagy Úr, 's utánna a' szolgája. Midőn a' szegletre értünk volna, egy ügye fogyott kis gyermeket találtunk ott, a' kinek teste csak némelly ringyrongyal vólt bé-takarva. A' képe halavány, a' teste pedig olyan sovány vólt, hogy könnyen által lehetett látni, hogy ő már sokat éhezett. Mikor bennünket meg-látott volna, ki-terjesztette felénk gyenge karjait, 's így szólott erőtelen hangon: „ó kedves Uraim, adjanak valamit az én szegény beteg Atyám' számára, különben éhel kell néki el-veszni! ó adjanak, az Isten nevére kérem!” A' kis gyermeknek tekintete, ki ártatlannak és jó szívűnek látszott, meg-illetett, és kereftül hatotta mind a' kettőnknek szívét. „Kitsoda a' te Atyád!” azt kérdé tőle az a' Nagy Úr „az én Atyám felele a' kis gyermek, igen jó ember, olyan jó hogy! — bár csak láthatná őtet az Úr.” De kérdé tovább, hát miért koldulsz számára? Nem dolgozhatik?

„Ah

„Ah! felele a' kis gyermek, és az ártatlan könnyek folytak - le gyenge ortzáján, örömet dolgozna ő, de nem telhetik tőle; mert éppen a' térdjénél kereftül lötték a' lábát, és az a' seb még most sem gyógyult - meg: még tsak nem-is járhat.” Talám a' hadba vólt, kérdé az Úr. „Igen-is, felelt a' kis gyermek. 'S hova akar most menni? „Pestre akart vólna menni a' hol vagyon most az ő Bátyja igen nagy Úr az; de meg - betegedvén kényszerítettünk mind a' ketten az éhlég által veszni - el.” Ekkor láttam hogy az a' nagy Úr hirtelen el-halaványodott. Hogy hívják ötet, hogy hívják? hirtelen fel-kiáltott 's meg-fogta a' kis gyermek kezét „*Korodi Sándornak*” felele a' gyermek. Hatalmas Isten! fel-kiálta az a' nagy Úr 's a' kezét öfzfzve tsapta; az én ötsém az! 's akkor kebelébe szorította azt a' szegény kis gyermeket, — ki a' nagy tsudálkozás miatt egy szót sem tudott szólni — 's könnyeivel ásztatta ötet. Szaporán szaporán, vezess engem ő hozzá! 's mivel a' nagy erőtelenség miatt nem tudott menni, meg - parantsolta a' szolgájának, hogy vegye-fel ötet. Én meg-törölvén szemeimet — hálákat adtam az Istennek, hogy ezen gyermek' és az ő Attya' nyomorúságának végét vetett.

A' gyermekek minnyájan nagyon meg-illetődnek —
Egy kevés idő múlva.

Talám ti - is láttátok azt a' gyermeket?

Minny. Nem láttuk.

Præc. 'S még - is úgy örültök azon mint én , hogy az ő Attya' testvére véletlen reá akadt.

Károly. Úgy szeretem én azt , mintha , nékem egy tallért adtak volna.

János. Én pedig mintha examenkor én kaptam volna-el a' leg első præmiumot.

Præc. No láttjátok ! melly különböző állapotban lehet Lelketek ? Elébb szomorkodott az első gyermek' és az ő familiájának szerentsétlen állapottyán , most ellenben örül annak ; hogy a' másik gyermeknek és az ő Attyának állapottya szerentsésen jobbra fordult ! Veszitek-é észre , hogy ez ismét az Istentől vagyon , a' ki úgy alkotta a' mi Lelkeinket , hogy azok örüllyenek a' mások' bódogságán , ellenben szomorkodjanak akkor mikor azoknak állapottyok roszfzúl vagyon !

Minny. Tökéletessen úgy vagyon.

Præc. No ! lálsátok , ezt hívják éppen, *Együtt érzésre való Természeti hajlandóságnak* (izgatásnak Sympathia) vagy közönséges emberi szeretetnek , mellyet azért óltott az Isten szívünkben , hogy mint Testvérek egy Atyának fiai , egymással barátságba éllyünk , egymást szeressük és segitsük a' mibe tsak lehet , és töllünk ki-telik. Altal láttjátok-é már hogy ennek a' jó Istennek tsupa szeretetnek kell lenni , a' ki minket-is a' szeretetre teremtet ?

Mindny. Altal láttjuk.

Præc.

Præc. Altal láttjátok - é azt-is ; hogy lehetetlen ennek a' jó Istennek tetfzeni külömben ; hanemha minden embereket szeretünk, és a' mennyire töltünk ki-telhetik vélek, jól télszünk.

Mindny. Úgy vagyon.

Præc. Azt szeretném már most hogy diktálná a' táblára , a' ki olyan Történetet tudna elő hozni , a' melynek oka az együtt érzés lett volna.

János. Már régóta forog nekem egy eszembe. — A' *Matzedoniai Sándor* meg-látván az ő ellenfélegének *Dárius Codomannusnak* holt testét, szánakozásból meg-íratatta annak szerenstetlen végét.

Præc. Helyesen ! — no diktáld mit írjak !

János. A' mi *Lelkünkben* meg-van hatodszor az *Együtt való érzés-is* : Az az : Örül annak, ha más embert vígan, ellenben szomorkodik, ha őtet szomorúan láttya.

Præc. Helyesen ! De elég légyen most egyszer ; az asztalnál meg-fogjátok látni, hogy a' mi *Lelkünkben* még más Természeti Izgatás-is vagyon.

KILENTZEDIK BESZÉLGETÉS.

Az asztalnál kiki óhajtotta volna azt tudni; hogy mellyik Természeti izgatás légyen az, mellyet a' Præceptor meg-akar magyarázni; de egyik sem találta-ki. Utollyára fel-hagytak véle, 's más dolgoktól beszélgették. Akkor a' Præceptor meg-áztatván az újját a' poharat tsikorgatta. Ezt alig vette észre a' szomszédja, az - is ugyan azt tselekedte, úgy, hogy kevés idő mulva mindenek játszottak az asztalnál a' pohárral. Akkor mosolyogva a' Præceptor jelt adván az el - halgatásra, így szólott:

Præceptor. Miképpen vettétek arra egyszersmind minnyájan magatokat, hogy a' pohárral játszatok?

László. Én nem kezdettem-el.

Lajos. Én azért játszottam, mert az - is játszott ni!

Péter. Én pedig mert Præceptor Uramtól láttam.

Præc. Minnyájan azt tsináltátok tehát, a' mit mástól láttatok; és a' mit hogy tsinállyatok senki sem parantsolta, úgy-é?

Mindny. Igen - is.

Præc. Ugyan miért tsináltátok tehát azt?

László. Tsudállatos dolog az! Ha ki valamit tsinál előttünk, van olyan valami bennünk; a' melly arra ösztönöz, hogy mi-is azt tselekedjük.

Præc.

Præc. 'S hát tudjátok-é már mellyik Természeti Izgatás az, a' miről meg-ígértem hogy ma beszélleni fogok.

László. Most tudom már: *A' mások követésére való Természeti Izgatás.*

Præc. El-találád. Ez-is köz minden emberi Lélekkel.

Károly. Sőt talám a' majmokkal-is! mert azok-is követnek mindent a' mit tsak látnak.

Præc. Helyesen! kiváltképpen a' gyermekeknek és majmoknak tulajdona ez, a' honnan *mások majmolásának-is* lehet nevezni. Tudjátok-é hát már mitsoda Urakhoz vagytok hasonlók e' részben?

Dániel. Majom Uramékhoz.

János. Fi! úgy hát jobb szerezném, ha nem vólna a' mi Lelkünkben ez a' Természeti Izgatás.

Præc. Ha a' te kíváncsod bé-telne János; úgy egész életedben nem sokkal lennél okosabb és jobb a' majomnál. Mert miért vagytok ti napról napra jobbak és okosabbak? úgy-é kiváltképpen azért, mivel a' lokat próbáltt és értelmes emberek példáját követitek?

Péter. Igen-is azért. De hát miért nem lesznek a' majmok okosabbak ez által?

Præc. Mert az ő Lelkek, tsak a' külső dolgokat és tselekedeteket; de a' belső láthatatlán gondolkozásokat nem követhetik, nem léven ahoz okosságok.

János. Örökké majmok maradunk-é mi?

Præc. A' mások követésére való hajlandóság, akkor-is meg-leszsz ugyan bennetek, mikor a' férfúi kort el-éritek : de már ebbe a' korba nem úgy teszünk annak eleget , mint ifju-korunkba; hanem mindenkor meg-fontoljuk elébb azt ; ha vallyon hasznos-é valakit ebbe vagy amabba a' dologba követni ; 's ha nem hasznos el-hagyjuk azt.

Lajos. Parantsollya-é *Præceptor* Uram, hogy a' táblát le hozzam ? (le hozza) Most már én diktálom-fel ; mert én hoztam-le a' táblát.

Præc. No ! diktáld.

Lajos. *A' mi Lelkünk hetedszer Természet által vonattatik a' mások' követésére ; melly által mi is azt tselekekszük , a' mit látunk , hogy mások tselekeznek.*

Præc. Mivel már ma eleget tanúltunk ; el-hagyván a' városilármát , mennyünk-ki ebéd után a' fűzesbe , a' melly kínálkozik kedves Arnyékával nekünk , 's a' mellynek zöld ágai , még a' nagy hévfében-is , meg-őrizték a' reggeli hivesléget és az elevenítő harmat betses tsepeit.

Mindny. (Kezeket öfzve tsapván és ugrálva :) Oh ! a' fűzesbe !

László. Mihelyt oda érünk , mindjárt le-hengereszem én , arra a' Természettől készített puha ágyra , 's meg-fogok balsamoztatni , a' drága szagoktól , mellyeket a' fok fűvekből és virágokból nyomok-ki.

Károly. En pedig egy néhány szálát szakasztok , azokból a' magasson fel-emelkedett virágokból , mellyek uralkodni látíznak a' töb-

beken, 's meg-folztom a' tserét ezen ő kevély-légétől.

Præc. Örülök azon, hogy az én szándékom tinéktek, gyönyörűséget okoz. De most jut eszembe, hogy mindnyájan ki nem jöhettek, most ez úttal; mivel csak egy kotsira tehettem szert.

(Mindnyájan meg-döbrentek.)

Hanem ki marad hát közületek ide haza?

(Egy se szólalt-meg.)

Egyébb módot nem gondolok hanem húzzatok forst. — Reá állatok-é?

Mindny. Igen-is!

Præc. Nofza tehát! A' leg-utólsótól fogva, húzzon minden a' leg-elsőig:

Mindenik húz, némelyek örömben tombolnak, másoknak pedig, kik nullát húznak minden kedvek el-vész, egyszerre csak le-esik az állók. Most tehát tudjuk már kik maradnak ide haza. — De mit látok? Lajos, könyvezel? A' nem illik Férfihez, az olyan szerentsétlenfégeket, mellyeket nem mi magunk húztunk magunkra, álhatatossan kell el-tűrni.

László. Én-is a' szerént tselekefzem. —

(Meg törli szemeit és erőlteti magát a' nevetésre)

Præc. Hát a' ti gyönyörűségtek nem lesz-é ma híjjános, a' mikor azt néhány jó barátitokkal meg-nem-olthatjátok.

Mindny. Valósággal igen tökéletlen lesz-é az?

Præc. Mit gondoltok? hát ha a' tserére való menetelt más időre halasztanánk 's ma csak a' szigetbe gyalog sétálnánk-ki mindnyájan?

Mindny. Igen örömet reá állunk arra.

Præc. Nohát készüljetek. — De álljatok meg csak edgy kevésse! ismét edgy új tulajdonságát vettem észre Lelkünknek. Nosza elmélkedjünk elébb arról edgy két szempillantásig! Mit tsinált akkor Lelketek, mikor a' tserére való ki-menetelről gondolkodtatok?

Károly. Örült.

Præc. Hát a' tiétek mikor nllát húztatok?

László. Szomorkodott.

Præc. Nagy öröm és szomorúság vólt-é az?

Mindny. Igen nagy.

Præc. Nem érzettétek-é mindnyájan, hogy a' véretek, vígabban kezd tsergedezni az ereken, és hogy a' szívetek jobban dobogott.

Mindny. Úgy tapasztaltuk.

Præc. 'S abban a' szempillantásban, mikor olly igen örültetek, Ti, pedig ellenben szomorkodtatok, gondolkodtatok-é más valamiről? Nem olyanok vóltatok-é, mintha minden egyéb' más dolgokra nézve fiketek és vakok vólnátok?

Mindny. Éppen olyanok.

Præc. Szeretnétek-é azt tudni, hogy nevezik a' mi Lelkünknek azt az állapotját, midőn annyira örül vagy szomorkodik; annyira kíván vagy utál valamit, hogy más egyébről sem lát sem hall; hanem egész figyelmeteslégét arra az eggy tárgyra függeszti 's a' vér-is az ereken vígabban foly? — Ezt az állapottyát a' Léleknek nevezik *Indulatnak*; — Az az: *Indulat* mellyet azok éreztek, kik a' tserére el-menendők

dők voltak *Örömnék*; a' pedig melyben azok voltak, kik nullát húztak, *szomorúságnak* neveztetik.

János. Írjuk-fel ezt-is minek előtte el-menénk, különben könnyen el-felejténénk.

Præc. Minekelötte azt fel-írnánk, elébb egy szép történetet beszéllek néktek, mely ezekre a' két indulatokra fog emlékeztetni. *Hollandiának Amsterdám* nevű Városfából el-indult *Napkeleti Indiában* egy külömbb külömbb féle árúkkal meg-rakott hajó. Két esztendő múlva a' hajónak Kapitánya írt az ő Jegyefének; hogy kevés napok múlva vizsza fogna érkezni. Vévén az a' Levelet, arra bírta örömével nem bíró nyughatatlan szíve, hogy meg-mutatván azt más Afzszony baráttyának, a' kinek Ura ugyan azon hajón volt, örömet véle meg-öfzsa. Tellyes lévén már az ő jövőendő bódogfágának képzelésével, a' gyönyörűségnek nagyító üvegén, már előre szemlélte azokat az örömeköt, mellyek az ő számára teremtetek, 's mellyeket bőven fogna aratni. Úgy képzelődött, hogy kevés órák múlva, birni fog az ő kívánságának fő tzéllýával, 's övé lesz az öröm, és tökéleteség egy emberi formában? A' következendő nap meg-hallván a' hajónak szerentsés haza érkezését, mind a' ketten nagy indulattal törekedtek a' partra a' hajó felé. Melly írhatatlan volt annak öröme, ki véletlen a' hajó órában lévő kedves férjére tekintett! Reá tudulván a' nagy öröm, a' fok indulatok.

olly hirtelen omoltak-ki szívéből, hogy el-felejtkezvén egyszerre magáról, a' mély Tengeren-is kerefstül ment volna férjének meg-ölelésére, hanem ha a' parton állók ötet meg-tartóztatták volna. Éppen azok az indulatok foglalták-el az ő férje szívét-is, ki meg-látván szerelmes tárlát a' hajónak egész a' külső széléig fietett elébe, 's kevés hujja vólt, hogy a' vízbe nem bukkott. Ezeknek hát mind a' kettejeknek az öröm foglalta-el szíveket.

Ellenben mikor a' másíknak ereiben, vigan tsergedezett, a' vérrel edgyütt az életnek leg-melegebb tüze, mikor az ő feje meg-rézfegedett és el-szédült az ő képzelt bódogfágának édes-fégeitől; ezek közt a' gyönyörűséges álmadozások 's édes el-ragadtatások közt, töredékeny és akadozó hangon adták néki tudtára, hogy az ő Jegyese a' kegyetlen habok prédáivá lett, meg-mutatták néki a' Tengert, azt a' sir-halmat, mellyben el-temettetett. — Oh! elégé meg-sírat-hatatlan szerentsétlenfég! *igy kiáltott-fel!* hajó törést szenvedni, szintén a' ki-kötő helyben, 's éppen a' bódogfágnak ki-nyújtott karjai közt veszni-el. Tsínozgattam számára szobáimat; de a' kegyetlen halál meg-irigyelvén töllem ezen szerentsémet; a' kékellő habok ifzonyú örvényében fektette-le ötet. Most már a' nagy bánat, fájdalom, keserűfég meg-kötötték nyelve kerekeit, meg-némúlt. Nem gondolkodott semmiről, hanem ha tsak az ő meg-sírat-hatatlan káráról; nem hajtott semmi vígasztalásokra. Az
ő szívét

ő szívét tehát egészítszen a' szomorúság foglal-
ta-el. László! most már diktáld-fel mit írják
a' Táblára.

*László. A' mi Lelkünk ottan ottan olly he-
veksen kíván, vagy útál valamit, hogy semmire
másra nem-halgat, fött a' vére-is gyorsabban
foly ereiben mint máskor; a' melly állapottját
Lelkünknek Indulatnak nevezik. Ha mérték
nélkül gyönyörködik valamiben, akkor örülni,
ha pedig mérték nélkül iszonyodik valamitől,
akkor szomorkodni mondatik.*

*Károly. Van-e még ezeknél több indúla-
tunk-is?*

*Præc. Azt hólnap fogjuk ki-tapogatni. Most
pedig kapjátok kalapotokat és fétáljunk - ki a'
hídon kerefztül a' szigetbe.*

TIZEDIK BESZÉLGETÉS.

*P**ræc.* (eggy levelet olvas) Ez a' Tudósítás
Károly tégedet illet. József bátyád négy hét
múlva talám meg-fog bennünket látogatni.
Mit szólasz hozzá?

Károly. Igen nagyon örülök rajta.

*Præc. Úgy de még nints itt, még négy hét
múlva. —*

Károly. Semmi az.

Præc. Örülhetsz tehát a' leendő jónak?

Károly.

Károly. Minden bizonnyal.

Præc. Úgy de még az bizonytalan hogy eljön ; mert úgy írja tsak , hogy *talám*. Ollyan leendő jön örülsz tehát , a' melly még nem bizonyos hanem tsak következendő. És éppen ezt az indúlatot *reménységnek* nevezzük.

Dan. Ejnye már három indúlatot esmérünk , úgy mint Örömet, Szomorúságot és Reménységet.

Præc. (meg-is olvasza a' levelet.) Még több-is fogtok mindjárt esmérni. Nem kellett volna néked Károly ezt a' Reménységet nyujtanom; mert most már a' másik oldalra fordítván, látom hogy nehezen fog az bé tellyesedni ; minthogy azt írják , hogy a' Te Bátyád még most-is, gyenge egészséggel bír , és hogy tsak ezen fel-tétel alatt fog bennünket meg-látogatni, ha négy hét alatt ereje és egészsége meg-jön.

Károly. Ejnye be nagy kár.

Præc. Talám nem szereted azt.

Károly. Tellyesféggel nem.

Præc. A' te elébbeni örömödnék tehát vége van.

Károly. El-múlt már az.

Præc. Éppen ellenkező indúlatot érzelz tehát most magadban. — Elébb örültél , most pedig gyötöröd magadat. De azon soha se gyötöröd magadat , meg-lehet hogy el-jön a' Bátyád.

Károly. De az-is meg-lehet ám , hogy nem jön-el.

Præc.

Præc. Ollyan roszfzon szomorkodol tehát; melly nints jelen , a' melly tsak következhetik ugyan, de nem bizonyos. Nem meg-mendám - é hogy még más indulatot - is fogtok meg-esmérni; mert ez ismét újj a' mellyet *Félelemnek* neveznek.

Dan. Sokszor vóltam már én ebben az indulatban , mert még oda haza laktam , olly fokot fetsegetek előttem a' szolgálok a' fekete Manókról, és már magam sem tudom miről még ; hogy mikor estve magamba valahova kellett menni , félttem , reszkettem , irtóztam, főt akkor is még mikor ide jöttem a' fejembe lévén az az ostoba képzelődés , nem merem magam hálni ; de meg - tanulván azután *Præceptor* Uramtól, hogy mind azok tsak a' vén Afzszonyok költeménnyei, úgy néki bátorodtam, hogy már most, a' fetétben-is merek fétálni.

Præc. Most tehát már nem félsz ?

Dan. Ugyan mitől félnék ? Hiszem meg-vagyok már arról győződve , hogy mind azok a' boszorkányokról és lidértzekről való fok *Históriák* merő költemények.

Præc. Jól teszed Dániel ; reménylem - is, hogy van már annyi eszed ; hogy a' femmitől, a' mi semmit sem árthat, nem félsz.

János. Én-is vóltam már ollyan indulatba egyfzer ; mikor a' kutya , mellyet elébb felingereltem, meg-akart harapni.

Præc. Hogy hogy ?

János.

János. Mikor el-mentünk volna a' ház előtt semmi kutyát se láttunk. Hát egyszer tsak az ajtó megül nekem esik a' kutya 's a' lábomfzárát akarta meg - kapni. Akkor én el-rémülvén kezdék kiáltani, mellyet meg-hallván a' közel lévő Emberek, segitfégemre jöttek és a' kutyát el-űzték.

Præc. De már a' több vólt ám a' félelemnél-is. Tudni-illik. Ezt az indulatot *Rémülésnek* vagy *Rettegésnek* nevezik.

Láfló. Hát különböz az a' félelemtől !

Præc. Nagyobb grádusa ez, a' félelemnek, a' melly t. i. a' váratlan szerentsétlenségnek, hirtelen való meg-esésétől származik. — A' kutya hirtelen rohant Jánosra. — Abból, még veszedelmesebb indulat-is származhatott volna.

Láfló. Még veszedelmesebb ?

Præc. Igen-is ha a' kutya valósággal megkapta, és meg-harapta volna, a' félelemből ájulás következhetett volna.

Láfló. Hogy érzi magát a' ki el-ájúl ?

Præc. Azt se tudja jó formán, mi történik rajta. Abban a' pertzben mikor el-ájúl érzéketlenné lefz, 's azt sem tudja bizonyossan van-e a' Világon vagy nints.

János. Vóltam már én egyszer olyan állapotba, a' mikor keveset hajtván, még más okos emberek szavára ; a' verembe estem !

Præc. Kétfég kívül akkor el - ájúltál, mivel azt vélted, hogy a' verem olyan mély, mellyben belé-kell fúlnod. — Mint érzetted akkor magadat.

János.

János. Nem-is tudtam jó formán hogy vagyok, annyira hogy még csak kiáltani sem tudtam.

Præc. Látod! — A' reménytelen nagy öröm miatt-is, ugyan el-ájúlhat az ember; mind azáltal nem kívánom hogy abba az indulatba légy valaha.

Lázló. Az öröm miatt-is?

Præc. Igen-is, kívált ha az igen nagy és reménytelen. Sok szomorú példák bizonyítják, hogy az olyan örömben, meg-is halhat az ember. A' reménytelen nagy örömnek, színt olyan erőszakos következései vagynak a' mi testünkben, mint a' véletlen nagy rémülésnek. Akkor minden vér hirtelen a' szívre omol, a' szenvedő el-halaványodik, el-ájúl, fött gyakran guta ütésben-is esik.

Lázló. Meg-tartóztattom magámat az ilyen reménytelen nagy örömtől.

Præc. Minden indulat ártalmas, mihelyt a' mértéken felgyűl vagy; a' ki azért boldogfágának örül, az jó idején zabolára szoktassa indulatait, hogy azok benne ne uralkodjanak. — Irjuk-fel már a' Táblára, a' mit most tanúltunk, diktállyátok forba.

Lajos. A' reménység, a' leendő jön való öröm.

Péter. A' félelem, olyan leendő roszszon való szomorkodás, melly könnyen meg-történhetik rajtunk.

Dániel. A' rémülés, vagy rettegés-is, az indulatok közzé tartozik 's nem egyéb hanem a' véletlen, roszszon való félelem.

János. Az el-ájulás a' félelemnek leg-nagyobb grádusa, mikor a' nagy meg-ijedés miatt érzéketlenekké leszünk, 's nem-is tudjuk jó formán, mi történik rajtunk.

Præc. Most elég, hólnap többet fogunk tanulni az Indulatokról.

TIZENEGGYEDIK BESZÉLGET.

P*ræceptor.* Nem régiben azokról a' természeti hajlandóságokról beszélgettem véletek, melyeket a' Teremtő, a' mi szíveinkben óltott, azok között emlékeztem olyanról - is, melly abban ált, hogy minden emberek ösztö-
nöttenek egy olyan embernek, vagy akar melly élő állatnak fel-keresésére, a' kinek társaságában gyönyörűséget találjanak, 's az - is az övékében, emlékeztek - é még arra ?

Mindny. Hogy ne, hiszem a' szeretetre való hajlandóság az.

Præc. Ha tehát mi valakit szeretünk, örülünk - é azon, ha az távol vagy on tőlünk.

Mindny. Sőt inkább azt akarnánk, ha mindig együtt lehetnénk azzal, 's közelébb juthatnánk hozzá. p. o. Ha ki a' mi barátaink, vagy testvérink között, meg-látogat bennünket, azt akarjuk, hogy mennél közelebb férhessünk ahhoz. Hozzá fúrjuk magunkat, 's ha lehet, mellé
ülünk

ülünk, véle beszélgetünk, karjainkal meg - ölel-
lyük.

Præc. Ez a' kívánság, hogy mással men-
nél jobban eggyesüllyünk, ha felettébb heves,
indulattá-is változhatik. p. o. Ha most bé jön-
ne valaki és azt a' hírt hozná; hogy szüléitek
el-érkezett, és én tovább-is akarnám folytatni
beszédemet, figyelmeznétek - é arra még ak-
kor - is ?

Péter. Igen bajossan ugyan mi.

Præc. 'S miért nem.

Péter. Mindnyájan kedves szüléinkel akar-
nánk lenni.

Præc. Tehát indulatban lennétek, még pe-
dig mellyikben ?

László. A' szereteten.

Præc. Ha már kérdezné valaki, hogy ugyan
mitsoda indulat lehet az a' szeretet, hogy fe-
lelnétek meg neki ?

László. Hogy az olly heves kívánság, melly
által mind inkább inkább szorossabban kíván-
nánk valakivel eggyesülni.

Præc. Helyesen ! De még egyet kérdek !
Ha valakit szeretünk, tsak egynek tartjuk-é azt,
ha az akár bódog akár bódogtalan állapotba-
vagyon ; akár egészséges akár beteg, akár gyö-
nyörüléget akár unalmat érez.

Károly. Nem, éppen nem ; főt inkább azt
ohajtjuk, hogy annak bódog állapotja legyen.

Præc. Több hát még a' szeretet, a' mással
való szoros egyesfégnek ohajtásánál, tudni-illik

annak kívánása - is, hogy az, a' kit mi szere-
tünk, boldog legyen. — Ha már valakit illy
szívessen szeretünk, és örömet akarnánk véle
múlatni; de kéntelen ő mi tőlünk, vagy nekünk
tőle el-válni; mit érzünk akkor magunkban?
p.o. Mikor ti leg-előszőr kedves Szüléiteket
és Testvéreiteket el - hagyátok, őket utólszor
karjaitok közzé szorítottátok, mikor ide jötte-
tek, mit éreztetek akkor magatokban!

János. Én ugyan nagyon szomorkodtam.

Præc. Miért szomorkodtál?

János. Azért, mert tudtam, hogy kedves
Szüléimmal és Testvérimmel többé nem lehetek.

Præc. Tehát az ő tavól létekenn?

János. Éppen azonn.

Præc. Lehet-e azt a' gyötrődést indulatnak
nevezni?

Károly. Minden bizonnyal: hiszem akara-
tom ellen-is egész nap estig írtam.

Præc. Öszve vólt - é az kötve a' ti Szülei-
tekkal és Testvéreitekkel való szoros egyefég-
nek kívánásával.

Károly. Igen - is.

Præc. Meg - mondom hát néktek, hogy
hivják ezt az Indulatot: Ohajtasnak, a' melly
csak nagyobb mértékre nézve különböz a' sze-
retettől.

Láfló. E' tehát abbann áll, hogy valaki-
nek távól létén gyötörjük magunkat, 's felet-
tőbb kívánczunk azzal együtt lenni.

Præc.

Præc. El-találtad! Egy szép történetet beszéllek néktek, melly titeket erre az indulatra emlékeztessen. *Hoogvárd Eduárd* egy portékás hajóval ki-indult Londonból, Napkeleti Indiának, Bengala nevű tartományába; de kevés idő múlva azon szomorú hír jutott az ő Annyának fülébe, hogy az ő kedves fia hajó törést, szenyvedett. Ez eddig ugyan bizonyos volt, de azt nem tudhatta, ha vallyon ötet el-temették, a' dühös tengernek kegyetlen habjai, vagy pedig ki-szabadult a' hánykódó haboknak torkából. Képzeltetek magatoknak, mitsoda állapotbann lehetett az a' bódogtalan Anya. Oh kedves fiam! kedves fiam így kiáltott ő fel-gyakran sürü zokogási között; miért erőltettelek - ki tégedet karjaim közzül? Úgy tetfzik, hogy ha még egyszer Anyai szívemhez szorithatnálak, a' bánatnak sürü fellegi, melyekkel most bé-borittatom el-olzlának fejem felől. Ezen beszédit fok ízbe meg-fzaggatta a' sírás, jajgatás, kezeit törte és semmi vigasztalásra sem hajtott: jóllehet az ő jelen lévő barátnéja ötet válogatott szókkal vigasztalta.

János. De hát belé fült-é valósággal a' tengerbe a' fia?

Præc. Majd meg-hallod — A' Testvérnénnye annak az ifjú Úrnak, ki már ötet fok napoktól fogva síratta, midőn éppen a' Kertbe menne, hogy ott hihető magános hejet keresne, a' hol ki-sírván magát könnyebítene fájdalmain, mi-

dön az ajtót ki nyitná hirtelen — kit gondoltatok ? Azt a' kedves Bátyát látta - meg. Akkor egymás nyakára borúlván, mind a' ketten, a' leg-ártatlanabb, és édessebb örömnek özönébe merültek-el. Mondjátok most meg énnékem, mitsoda indulat foglalta - el ezeket mind kettejeket.

Péter. A' Szeretet.

Præc. Hát annak a' jó Anyának szívét mitsoda indulat epefztette, míg nem tudta az ő fiának haza jövetelét.

Károly. A' nagy óhajtság. Hát az a' jó Barátnéja, ki őtet vígasztalta ugyan elébb; de minekutánna annak szomorú állapotját látta volna, azon annyira meg-illetődött, hogy maga-is a' mások vígasztalása nélkül szűkölködött; mitsoda indulatba vólt?

Præc. Azt a' nemes indulatot, *Szánakozásnak* nevezik; melly abból áll, hogy a' mások szerentsétlenségén szomorkodunk, és őket abból ki-szabadítani igyekezünk.

Láfzló. Hát a' Kertész a' ki őtet leg-előszőr láthatta, mitsoda indulatba vólt akkor, midőn az ő Ura, a' kiről úgy vélekedett, hogy azt már többé soha se láthattya, hirtelen reá bökcent.

Præc. A' tsudálkozásba; melly nem egyébb; hanem, a' váratlan, különös, ritka, és újdólgon való öröm. A' ki közzületek valamelly indulatot elől tud adni, az diktállyon majd a' táblára,

Láfzló.

Láfló. Elöl tudom én adni a' szeretetet. Syracusába uralkodott egykor, egy Dionisius nevű Tyrannus. Ugyan azon időbe a' Városba éltek Dámon és Pythias, két Lelki Barátok. A' Tyrannus Dámont halálra ítélvén, a' tömlöztbe vettette; de Dámon azt ki-kérte tőlle, hogy engedné még hadd menne elébb Hazájába, hogy az ő Attya-fiaitól, és Barátitól végbútsut vehessen; meg-ígérte a' Tyrannus; de úgy, ha valaki kezesléget vállalna, 's a' halálra-is kész lenne menni helyette; ha a' meg-határozott időre vizsgálja nem jönne. Pithiás, örömost fel-válalta azt, 's önként a' tömlöztbe záratta magát. A' ki-szabott napra nem érkezvén vizsgálja Dámon, parantsolta a' Tyrannus, hogy vezessék Pithiást a' halálnak helyére. Pithiás öröme le írhatatlan vólt; hogy az ő kedves Dámonját ki ragadhattya a' halál torkából, 's nagy belső meg-nyúgovással ment a' Halál helyére. — Hirtelen nagy lárma esik. 'S láttyák hogy Dámon furja bé magát a' hóhér felé. Meg-látván az ő kedves Pithiássát, a' nyakába borúlt, és igen érzékeny ki-fejezésekkel mentette magát, hogy hamarébb vizsgálja nem jöhetett. Pithiás azon nem örült, hanem inkább nagyon meg-szomorodott, mivel annak örült vólna; ha Dámon el-nem érkezett vólna. Tsudálta a' Tyrannus ezeknek a' két embereknek, nemes barátságokat, 's meg-tartván mind a' kettőnek életét, arra kérte őket; hogy ötet-is vennék bé barátságokba.

Præc. Ez a' példa nem csak a' szeretetre, hanem a' tsudálkozásra - is emlékeztethet bennünket, mert hihető, hogy nem csak a' Tyrannus, hanem a' jelenlévők-is tsudálkoztak, a' Dámon, és Pithiás nagy Lelkén.

Péter. Dámon el-jövelele előtt Pithiáson, kinek ártatlanúl kellene meg-halni, hihető hogy a' nézők szánakozták-is.

Præc. Minden bizonnyal, erre sem kell tehát más példa.

Károly. Én tehát csak az óhajtasra mondok egy példát. — Arthemisia Kaviának Királynéja, meg-végasztalhatatlan vólt az ő kedves férjének Mausolusnak halálán; melyre nézve egy pompás épületet építetett, annak emlékezetére, melyet Mausoleumnak nevezett: sőt meg-égettetvén férje testét minden nap bizonyos portziót hintett annak hamvából italába, míg nem az egészfzen el-fogyott.

Præc. Diktályátok - fel most már rendre Lelkünknek azon Indulattyaait, melyeket ma tapogattunk-ki. László a' szeretetet, és tsudálkozást, Péter a' szánakozást, te pedig Károly az Óhajtást.

László. Én kezdem tehát. *A' szeretet az az Indulat, midőn felettébb kívánunk valakivel eggyesülni, 's kívánjuk eggyfzer mind annak, a' kit szeretünk boldogságát.*

Károly. Én következem. *Az óhajtas, olyan indulat, midőn aggódunk valakinek távól létén, 's felettébb kívánunk, azzal együtt lenni.*

Péter.

Péter. Most már én. *A' szánakozás olyan indulat, melly a' más szerentsétlenségen való szomorúságban áll.*

László. Ismét én. *A' tsudálkozás olyan indulat, melly valamelly váratlan, ritka, különös, és újj dologon való örömben áll.*

TIZENKETTÖDIK BESZÉLGETÉS.

László. Miért szomorú most Præceptor Uram?

Præc. Hogy ne vólnék szomorú, holott az én Testvéreimről kedvetlen dologot kell beszélnem.

Dániel. Hiszen nintsenek a' mi Városunkba Testvéreji Præceptor Uramnak?

Præc. Hogy ne vólnának! Nem egy Atyától származnak-e minden emberek? nem egy Istenek, Teremtőjök, és meg-tartójok van-e? Ha tehát minden emberek Testvérek, méltán szomorkodhatunk azon, midőn láttyúk, hogy azok közül magokat némellyek bódogtalanokká téstik,

László. Mi dolog lehet az, mi történt?

Præc. Az ugyan nem újság; de annál rosszabb, hogy az a' gonosz, mellyről én ma beszélgetni akarok véletek, olyan régi, mint maga a' világ, és hogy azt mind ez ideig sem lehetett ki-írtani.

László. (Hízeltkedve): Kérjük szívesen *Præceptor* Uramat, mondja-meg, mi lehet az ?

Præc. Készítsétek-el magatokat, egy' irtóztató dolognak hallására. Némellyek a' mi Testvérink közzül betegek, még pedig fűjjós betegségben finlödnek.

Péter. Még ez nem olyan igen nagy szentsétlenfég ! vagy ki-gyógyúlnak abból, vagy meg-halnak.

Præc. Abból a' betegségből, mellyről én szóllok, nem lehet olly könnyen ki-gyógyúlni, még maga a' halál sem vethet annak véget, ha ki halála előtt ki nem gyógyúl abból; úgy resz-kessetek ! — az örökké valóságba-is el-vízi azt magával,

Károly. Írtóztató betegség lehet hát az ?

Præc. Bizonyára az; és hogy már tovább ne hadjolak a' bizonytalanfágban benneteket; tudjátok-meg; hogy ez nem a' Testnek; hanem, a' mi ennél sokkal veszedelmesebb, a' mi halhatatlan Lelkünknek nyavalyáiról beszéllek.

János. Hát a' Lélek - is lehet beteg ?

Præc. Lehet, és a' nekünk éppen a' keserves, hogy némelly Lelkek veszedelmes betegségből finlödnek; figyelmezzetek reá, értéstekre igyekezem azt adni, Mondjátok-meg elébb, mikor egészséges a' mi Testünk.

Péter. Mikor semmi részünk sem fáj, és minden foglalatosságainkat jól végezhettyük. Ellenben ha fájdalmat érezünk, 's a' mi foglalat-

tos-

tosfágainkat jól véghez nem vihetjük, akkor betegek vagyunk.

Præc. Ha tehát a' Lélek-is éppen ilyen állapotban vagyon; ha fájdalmat, vagy únalmat érez, és ha ebben az állapotban alkalmatlan valami jónak tselekedésére, egészséges-é vagy pedig beteg?

Mindny. Beteg.

Præc. Az ilyen betegségeit igyekezem én ma a' Léleknek előtökbe adni, hogy azoktól magatokat meg-örizzétek. Ellőszűrő az a' nyavalyáját terjesztem előtökbe a' Léleknek, melyet *Gyűlölségnek* neveznek.

László. Az ugyan elég utálatos indulat.

Præc. Gyalázatyára szolgálhat az, egész emberi nemzetnek, hogy vóltak valaha olyan emberi Lelkek, a' kikbe ez az utálatos indulat gyökeret vert magának. Tudjátok-é miben áll ez?

Mindny. Nem tudjuk.

Præc. Adj a' Isten, hogy tulajdon tapasztalásotokból soha-is ne esmérhessétek azt meg. Gondoljátok csak el, abban áll az, hogy a' ki valakit gyűlöl, minden gonoszt kíván annak, 's örül szerentsétlenségein.

Mindny. Fi! be utálatos indulat ez!

Præc. Mit gondoltok? tapasztalható-e tellyes örömet, és meg-nyugavást az olyan Lélek magában, a' ki minden emberekhez olyan indulattal viseltetik.

László. Nem találhat.

Præc. Hát azt képzelheti-e magának, hogy ötet kedvelli az Isten, ez a' szeretetnek, és Jó-lágnak Attya?

Láfló. Hogy képzelhetné azt?

Præc. Részese lehet-e hát az a' Lélek a' va-lólagos, és tartós bódoglágnak?

Láfló. Nem lehet, mert a' ki egyszer bódog, tellyes meg-nyúgovást talál az magának, tudja azt-is, hogy ötet a' jó Isten szereti.

Præc. Helyesen! a' ki tehát másokat gyű-lől, lehetetlen annak bódognak lenni, mert az sem magában, sem pedig abba, a' kit gyűlöl gyö-nyörüléget nem lél, az ő Lelke szüntelen kárho-zatos, és alacsony gondolatokat melenget, iszo-nyú Képzeldéseket szül, mellyel magát kíno-zák, leg-inkább meg-akadályoztattyák minden jóról való elmélkedésben, 's befélgetésben, 's annak tselekedésében. Valamiképpen pedig az, a' ki a' testre nézve beteg, közönfége-sen több nyavalyát érez ugyan akkor egynél p. o. fő fájást, nyilalást: úgy a' Lélek nyavalyája-is többnyire sok utálatos betegfégnak együtt, való tsuportozása. Egy azok közül az az indu-lat, mellynek csak a' nevét sem mondhatom-ki ilzonyodás nélkül, tudni illik az Irigység.

János. Abban a' nyavalyában voltak a' Josef Bátyjai!

Præc. Ebben szomorkodtak ők azon; hogy az ő ötsöknek jól volt dolga, hogy Jákób az ő Attyok ötet különösön szerette, néki tarka kön-töst

töst tsináltatott, 's épen ebben áll az irigység. De eggyfzersmind a' gyűlölfég-is ostromlotta az ő Lelkeket, mert nem vólt olyan gonofz, a' mit nem kivántak vólna az ő ártatlan ötsöknek fejére, 's örültek vólna azonn, ha rofzszúl lett vólna állapottya.

Láfló. Hát femmit fem hallottak azok az Istenről, és az ő tökéletesfégiről?

Præc. Valójába méltán tefzed-fel, ezt a' kérdést, mert igen nehéz azt meg fogni, hogy lehet az meg, hogy a' ki tsak keveset hallott-is az Istennek felléges tulajdonfágiról, illy utálatos indúlatokban gyönyörködhessen! 's még-is itt hasonlót tapasztalunk, mert Jákóbról, a' ki maga kegyes ember vólt, nem lehet fel-tenni, hogy annak idejében meg ne tanította vólna gyermekeit, az Isten esmérétere; de hihető, hogy azok nem igen figyelmeztek az ő oktatására, 's arról nem elmélkedtek, főt hamar meg-felejtkeztek. Szomorú példája ez annak, melly igen el-romolhatnak a' gyermekek, ha a' hijjába valóságokra adják magakat, 's ha az ő Szüleik oktatásoknak, és intésinek nem engednek. Nyomjátok kérlek mélyen Szívetekbe, ezt az irtóztató példát, 's refzkessetek ettől az igazfágtól; hogy a' kegyes és Istenfélő Szüléknek-is lehetnek elfajúlt, és gonofz gyermekei, ha azok t. i. nem követik mindenbe az értelmeseknek tanátsokat.

Károly. Vagynak-é még több nemei-is annak az utálatos nyavalyának?

Præc.

Præc. Van még egy írtóztató neme, a' melyet *Haragnak* neveznek. Képzellyétek ismét, melly útálatos indulat légyen ez, melly abban áll; hogy annak, a'kitől gondollyuk, hogy megfértettünk, a' mennyire tőlünk lehet, ártsunk.

Láfló. Láttuk már ennek a' nyavalyának példáját a' Történetekbe.

Præc. Valyon?

Láfló. Mikor Macedoniai Sándor az ő barátyára Klitusra meg-haragudván ötet kereltül szúrta.

János. De már az előtt-is meg-ölte Kain az ő ötsét Abelt.

Præc. Jó hogy arra emlékeztek; nem lesz már arra szüklégem, hogy hofszabban adjam elő, mitsoda veszett nyavalya ez, a' melly olly rettenetes tselekedetnek, termékeny szülő anyja. A' haragos ember, nem sokat különböz, a' dühöss állattól, azt sem tudja az jó formán, mit tsinál, 's e' részben a' meg-veszett állatot követi, szintúgy bé kellene őket rekeszteni, mint a' bolondokat, hogy másoknak kárt ne tegyenek.

János. Hát nem rekesztik-bé őket?

Præc. Bé ugyan némellyeket, de mivel a' harag ollyan fel-forró dühösség, melyet nem lehet, míg ki nem üti magát, észre venni, többnyire már akkor meg-van a' kár, mikor arról az Előjárók tudósíttatnak, és így azok egyebet nem tselekedhetnek a' haragossal; hanem hogy azt másoknak rettentésére meg-büntethetik.

Lajos. De hiszen nem okai azok a' szegény emberek, hogy az ő Lelkek beteg?

Præc. Ha nem vólnának, úgy igazság-talanlág vólna, őket meg-büntetni, de éppen e' nagyittya bóldogtalanlágokat, hogy magok az okai tulajdon nyavalyájoknak. Elöl adjam-é néktek? hogy vészzen erőt, és nevededik ez a' betegség.

Mindny. Igen is: hogy mi annál inkább elkerülheßsük.

Præc. Többnyire már a' tsetsemő korba meg-vetik annak Fundamentumát. Vagynak ugyan-is olly ostoba emberek, a' kik mindenben tellyesítik a' kisdedek kívánlágát; akármit kívánnak, mindent meg-adnak nékik; ha mit nem szeretnek tselekedni, nem akarnak, ezek-is könnyen fel-hagynak azzal. Ez által néki szoknak a' gyermekek *magok kényyén* járni, az az meg-kívánnnyák azt hogy akarattyok mindenben bé telyesedjen. Most már ők el-szenvedhetetlen Teremtések. Hol ez hol amaz nints inyek szerént: Már a' hól ők vagynak, ott szüntelen való tzivódás, sikoltás, és sírás vagyon. Ha nevedeknek, bízakodnak erejekbe, lassan lassan minden pajtásaikon erővel uralkodni akarnak, 's arra erőltetik őket, hogy mindent az ő tettzések szerént tselekedjenek. Azután tovább-is mennek, és azokat, kik tettzések szerént nem járnak, tsúfollják, tafzigállják, ütöik verik vagy hajigállják. Képzelhettek magatoknak, mitsoda utálatos dolog légyen ez, minden okos

okos emberek előtt, kik ezeket látták; és hogy nem szűnnek-meg ezek hasznos intéseik által ezeket a' dühöss gyermekeket, ebből a' vesztelmes nyavalyából ki-gyógyítani. Ha követnék ezen intéseket, erőszakot tennének magakon, 's azonkívül a' Mindenható Isten segedelmét is szívesen kérnék, az ő jobbításokra: úgy még könnyen ki-menekedhetnének ebből az útálatos vétekből. Mert a' mint tudhattátok, míg az ember ifjú; addig minden virtus magvát bé veheti; 's minden vétekről el-szoktathattya magát. De jaj annak, a' ki ezt halogattya, mivel mennél inkább vénülünk; annál inkább nehezebben vetkezhettük azt le, a' melly már szokássá vált bennünk, 's éppen az a' baja némelly gyermekeknek. El-múlatták a' jobbulásnak idejét, azért-is az ő haragjak, mind inkább inkább erőssödik, mélyebb gyökeret vér, erőt vesz rajtok: annyira, hogy mint Kain, és Sándor az ő testvéreket, és barátokat-is meg-ölhetik. — Oh gyermekek! gyermekek! a' Mindenható Isten őrizze-meg a' ti még ártatlan, Lelketeket, ettől az Indúlattól, hogy abba gyökeret ne verjen. Két szomorú példát mondok - el előttetek, mellyekkel, mint paissal akarlak benneteket meg-őrizni ezen utálatos indulatoknak mérges nyilai ellen. Ez előtt három elztendőkkal voltak a' többek között két tanítványim, kik közzül az eggyik szorgalmas, magát kedveltető, jeles ifjú volt, a' ki leg-nagyobb boldogságát abba kereste, ha

min-

mindennap bőltsebb, okossabb és jobb lehetett. Az oskolába figyelmetes tanuló, társai eránt nyájjas és barátságos, minden dólgaiba rendet és tisztafágot fzerető; Szüléinek, és Tanítóinak engedelmes vólt. Nem tsuda, hogy mindenektől fzerettetett. A' másik ellenben noha korhel, rest, durva vólt, még-is azt akarta, hogy minde- nektől úgy betsültessék mint a' másik, 's mint- hogy azt meg nem nyerhette, tehát az ő fzeretre méltó társát gyűlölni kezdette; mintha a' lett vólna oka bóldogtalanfágának; de nem tsak gyűlölte őtet, hanem irígykedett - is reá, az az fzmorkodott annak bóldog állapottyán.

János. Alig hihetem én azt, hogy illy utá- latos gyermekek lehessenek.

Præc. Én-is azt fzeretném, hogy ne vólná- nak: de hallyátok - meg a' másik példát - is. Tegnap mikor mennénk a' piatzon. Egy olyan dühös gyermeket kéntelenítetttem látni, kit tsak nem esztelenné tett az ő haragja, mert hogy azt hitette-el magával, hogy meg-sértetett va- lamelly gyermektől; fel-kapott egy követ, 's annak meg-gondolása nélkül, hogy ha azzal azt meg-nem öli-is leg alább egésfégébe kárt tehet, utánna hajította. Szerentsétlen ifjú, melly ból- dogtalan állapotra fogsz jutni, ha jó idején ki nem gyógyúlsz a' te Lelkednek ezen nyavalyájá- ból, olyan dühös állat lesfsz belölled, hogy sem az Isten, sem az emberek nem szenvedhet- vén, kéntelenítettnek Tested lanyargatása által veled

veled rózsasz erköltsödet meg-esmértetni, 's azokat meg-jóbbítani.

László. Hát ezeket az utálatos indulatokat fel-írjuk-é ?

Præc. Tsak írjuk - fel, hogy kedvetlenféggel emlékezhessünk minden nap arra, hogy olyan indulatok-is vannak, melyeket kerülni kell. Mond előttem.

László. A' *Gyűlölfég* abban áll; midőn valaki rózsztat kíván másnak, 's örül fzerentsétlenlégén.

Károly. Az *Írígység* abban áll; mikor epekedik valaki a' más fzerentséjén.

Péter A' *Harag* az az indulat, midőn kárára igyekezik valaki annak, a' kitől gondolja, hogy meg-fértetett.

Præc. Elég, egy szót se többet. — Menyünk most olyan társaságban, melly a' Virtus Oskolája, felejtsük-el ott a' jó emberekkel való beszélgetés közt; hogy vóltak valaha olly útálatos erköltsű emberek, kik érdemetlenekké tették magokat az emberi szép nevezetre.

TIZENHARMADIK BESZÉLGET.

Lajos. Alig várnám már, hogy vége lenne ezen Lélek nyavalyáiról való beszélgetésnek.

Præc. Én magam - is. — El - hallgassam-é hát a' több nyavalyáit ?

László.

Láfló. Ó nem! hadd esmérjük-meg azokat leg alább ; hogy annyival inkább őrizkedhesünk tőlök.

Præc. Leg-elébb-is azt az útálatos indulatot adom hát még elötökbe, mellyet, midőn ma a' kertbe sétálnék, egy vén emberbe vettem észre. — Egy láda pénzt ástott az a' fa alá.

János. A' földbe ? 's mi hasznát vélzi annak ott.

Præc. Mivel azzal senkinek nem akar használni, és minden ok nélkül tart attól, hogy meg-folstyák ; azért álsa azt oda.

Láfló. Tudom már én mitsoda indulat foglalta-el annak lelkét. — A' *Fősvénység.*

Præc. Miről esméred azt meg ?

Láfló. Arról ; mert igen nagyon szereti a' pénzt.

Præc. Ez a' kívánság vezérli tehát őtet mindenben ; hogy gazdaglágot gyűjtsön. — De hát nem szabad-é az embernek gyűjteni magának valamit, 's azt, a' mit keresett, meg-takarítani ? Hiszen éppen abban áll a' *Takarékosfág*, a' pedig nem vétek, úgy-é?

Láfló. Nem az ugyan, de nem szabad ám azért a' pénzt mód nélkül szeretni.

Præc. A' te vélekedésed szerént tehát ebben áll a' külömbfég a' *Fősvény* és *Takarékos* közt ; hogy amaz felette igen, e' pedig csak módjával kívánja a' *Gazdaglágot* ; 's ebben nem-is hibázol ; mindazáltal ennél még sokkal szembe tűnőbb különbözés-is van közöttök.

Mi végre kívánnya a' Fösvény a' pénzt ? talám hogy azt a' maga , és más emberek hasznának elő-mozdítására fordítsa ?

László. Leg - alább tudom , hogy ez a' mi Fösvényünk nem azért ; mert hiszem a' földbe álsa azt.

Præc. Tehát egyedül azért , hogy azt bírja , de semmi hasznos dologra se fordítsa azt — De hát a' Takarékos miért gyűjt magának jószágot ?

Péter. Hogy azzal maga és a' mások hasznára éllyen.

Præc. El-találtad. — Ki - tetszik ez , ezen fösvény felelégének példájából-is. Az-is azon igyekezik , hogy munkája , és takarékoslága által jószágot szerezzen. De nem azért ám , hogy azt el-álsa ; hanem hogy abból maga - is éljen , a' mire pedig nintsen szükege , abból a' szegényeket-is segítse. — Ha meg - tudjátok mondani , hogy miben áll a' Fösvénység , mindjárt fel-fogom azt írni.

László. A' Fösvénység a' Gadaglágnak rendkívül való kívánása ; még pedig nem abból a' tzelből , hogy valaki azt haszonra fordítsa ; hanem egyedül tsak azért , hogy azzal bírjon.

Præc. Láttjátok - é amott azt a' Gavallért , ki a' Szegénynek alamisnát ad ?

Dániel. Láttjuk. — De miért áll olyan merően , 's mért tekinget mindenfelé széllyel ?

János. Hát a' kezeit miért tarttya olyan magólsan ?

Præc.

Præc. Annak csak egy oka van, de a' melyet ti nehezen találhattok ki.

János. 'S ki-is tudná azt ki-találni?

Præc Meg-mondom hát azt tinéktek : annak a' Férfiúnak Lelke-is hasonlóképen beteg, olyan indulat foglalta azt el egészen, mely az embereket igen nyomorúttakká téfzi ; Azt az Indulatot pedig nevezik : *Ditsőségre való vágyódásnak.*

Lázló. Most tudom már én, miért tarttya olly magassan a' kezét, mért nézeget széllyel maga körül ; t. i. azt akarja, hogy mások-is lássák azt, mennyi pénzt ad ő a' Szegénynek.

Præc. El-találtad ! tudjátok-é hát már mi-ben áll ennek az Ifjúnak nyavalyája ? t. i. mindent, valamit csak tselekefzik, azt nem azért tselekefzi, mivel az jó, nemes, és Istennek tetsző ; hanem egyedül csak azért, hogy a' mások ditséretét el-nyerhesse.

János. No még ennél egy se vólt ostobább ! Hiszem mi haszna van abból, ha ötet mások ditsérik ?

Præc. Minthogy másoknak ditsérete, vagy gyalázása minket sem jobbakká sem rosszabbakká nem téfzen ; azért azon semmit sem lehet építeni. De a' mi ember társaink szeretetét a' Virtus, és magunk alkalmaztatása által meg-nyerni : már ez egészen más dolog ; és az által, valósággal bóldogok lehetünk. Mert ha minket sok emberek szeretnek, sokan-is igyekeznek minket gyönyörködtetni, és a' mi ből-

dogfágunkát minden módon elébb elébb mozdít-
tyák. E' tehát valójában hafznos. De a' tsu-
pa ditséret, és gyalázat tsak hamar el-enyé-
szik ; mint a' hang. Ezen kívül meg - szün a'
jó lenni ; mihelyt azért tselekefzi azt valaki,
hogy az által az emberek előtt hírt, nevet sze-
rezzen magának. Ide járúl még az - is, hogy
a' ditsősfégre való vágyakodás igen bóldogta-
lanokká téfzi azokat, a' kiknek Lelkeket az
el foglalta. Mert mivel egész bóldogfágokat a'
másoktól való ditsértetésben helyeztetik ; le-
hetetlen, hogy minden órában újjabb újjabb unal-
mat ne szenvedjenek. Most senki se veszi észre
az ő ditséretre méltó tselekedeteket, 's azt egé-
szben el-halgattyák ; majd nem elég ditséretet
tulajdonítanak azért nékik ; sőt találkoznak
olyanok-is, kik az ő tselekedeteket tsúfolják,
és gyalázzák. Az ilyen ditsősfégre vágyakodó
ember tehát, — ha mindjárt mindenekkel bővöl-
ködik-is, sem magában, és az ő sorsában, sem
pedig más emberekben meg-elégedést soha sem
találhat. — Nem szánakozásra méltó emberek-é
tehát azok, a' kikben ez az indulat uralkodik ?

Mindny. Minden bizonnyal azok !

Præc. Én nem tudom mi az oka : de mióta
a' Lélek nyavalyáiról beszélgetünk, semmi ked-
vem lints ; azért-is igyekezni fogok azon, hogy
azt mennél hamarébb el- végezhezzük. Esmé-
ritek-é *Bodnár Mátyást* ?

János. Hogy ne esmérnénk ? — De miért
jár az olyan nagy létére-is a' Declinisták Clas-
sisában ?

Præc.

Præc. Mikor még ő gyermek korában az Attya házánál tanult, eleget intette ugyan ötet az ő Attya, és Tanítója, hogy szorgalmasan tanuljon; mert majd ha el-megy az Attya házá-tól, hafznát vélzi annak. De nem tudom, hogy lehetett a' meg, semmi kedve se vólt a' tanulásra.

Károly. Semmi kedve sem vólt? hihetetlen!

Præc. Mikor tanították, arra nem figyelme-zett; azon kívül pedig az Idejét futkosással, és jádzással töltötte-el.

Láfló. No ugyan szép vólt ám az!

Præc. Mikor már arra az időre jutott, hogy valami hivatalba álljon; az Attya Pestre kül-dötte egy gazdag Kalmárhoz; hogy ott a' Kal-márlágot tanulja. A' Kalmár jó reménységgel lévén felölle, ötet egyfzeribe maga mellé írő szobájába vette, hogy ott az olyan dolgokban gyakoroltassék, mellyeket el-mulhatatlanúl szük-séges tudni egy jó Kalmárnak. Tudni való, hogy azt még előre fel-tette felöle, hogy ő jól ért a' Szám-vetéshez, íráshoz, és hogy a' Német nyelvet-is még oda haza jól meg-tanulta. E' végre, hogy az ő alkalmas vóltát bizonyosan ki-tanúlhassa, meg-hagyta néki, hogy egy Bétsi Kalmárhoz írjon egy Német Levelet, a' mellybenn bizonyos pénzről való számolást-is, — mellyet elébb fel-kellett vetni — tégyen belé. Magára hagyattatván a' mi Mátyásunk; rágta a' körmeit; mert lehetetlen vólt néki egyiket-is végben vinni. Most már vizsgálja te-kíntvén azokra az esztendőkre, mellyeket Ifjú-

lágában el-tékozolt. „Ah melly ostoba voltam: így sohajtott ő, hogy nem éltem az alkalmazottsággal, a' mikor eleget tanulhattam volna. Ugyan mi lesz már most belöllem? — Mondjátok most meg énnékem; mitsoda indulatba volt ekkor az ő Lelke?

Károly. Szomorúságban.

Præc. Mi volt az oka az ő Szomorúságának?

Károly. Az, hogy Korhely volt.

Præc. Azon szomorkodott tehát; hogy valami roszszat tselekedett. 'S Tudjátok-e hogy nevezik ezt az indulatot? — *Meg-bánásnak* (Bánkódásnak.)

Péter. Ez az indulat tsak ugyan nem olly útálatos, mint a' többi.

Præc. Hathatós eszköz ugyan ez a' megjobbulásra; én mindazáltal azt kívánnám, hogy soha egy' Ember se érezné ezt az indulatot.

László. Igen-is; mert elébb roszszat kell tselekedni, hogy azt meg-bánhassa valaki.

Dániel. Hogy fojt olztán tovább dolga Mátyásnak?

Præc. Midőn a' Kalmár vizsza jövéen, úgy találta, hogy még hozzá se fogott Mátyás a' munkához. Tudakozván az okát, bámulással hallotta, hogy ő ahoz semmit sem ért. Mit tsináljon már most véle? Az Írásban, Számolásban nem vehette hasznát, más foglalatosságot pedig nem adhatott néki. Kereken ki-mondotta tehát, hogy mennyen vizsza, a'
hon-

honnan jött ; tanuljon ott előbb 's azután légyen Kalmárrá.

László. No ! ugyan nagy gyönyörűséget találhattak a' Szüléi benne oda haza !

Præc. Képzelteritek azt magatoknak ! — Mit tudtak véle egyebet tenni ? Kéntelenek voltak, ötet ismét az Oskolába küldeni, még pedig, mivel olyan tudatlan volt, a' Deklinisták közzé.

Lajos. Hiszen újjal mutatnak ő reá azok a' kis gyermekek ; hogy Kalmárból ismét tanulóvá lett.

Præc. Ugy vagyon ; bámulással nézték ötet, 's azt mondták egymásnak. „ Ugyan szépen viselhette magát Mátyás Pesten , hogy onnan két hét múlva vízfza jött. ” Mikor Mátyás ezt hallotta volna , annyira fájlalta azt ; mintha törrel verték volna keresztül szívét. A' földre szegezett szemekkel járt , minden emberek tekintetét kerülte. Mit gondoltok , mitsoda indulat epefztette az ő Lelkét.

László. A' szégyen ?

Præc. El-találtad ! tedd ki azt másképpen.

János. Azért szomorkodott , hogy ötet ki-nevetik.

Præc. Vagy hogy ötet meg-utálják. — Ez is, a' mint képzelteritek, nem igen édes indulat. Ha ugyan az ő szíve bizonyfágot tenne arról, hogy ő azt a' meg-utáltatást nem érdemli-meg : akkor akármit befzéllenének róla mások, azon ő nem sokat gyötrené magát. De érezni azt, hogy méltó ő arra a' meg-utáltatásra ; ez az, a' mi fáj, a' mi kínozza az ő szívét ! — Tartóza-

tassátok-meg tehát magatokat az olyan dolgoknak tselekedésétől, melly titeket mások előtt méltán útálatban hozhatna. Ha erre vigyáztok, 's még-is gyalázna titeket valaki; azon ne szomorkodjatok, egy emberféges ember sem hiszi-el annak szavát, 's rövid idő múlva, az a' gyalázat, mellybe titeket akar keverni, magára fog hárúlni. — Most ez úttal rendre diktáljátok-fel, a' mit ma tanúltunk. Kezd-el Péter?

Péter. A' Fősvénység a' Gazdaglágnak rendkívül való kívánása; még pedig nem abból a' tzelből, hogy valaki azt haszonra fordítsa, hanem egyedül azért, hogy azzal bírjon.

László. Már más indulat következik, t. i. a' ditsősfégre való vágyódás, melly a' ditséretnek felettébb való kívánásában áll.

Károly. A' meg-bánás azon való szomorkodás, hogy valamit rosszul tselekedtünk.

János. A' Szégyen, vagy szégyenlés az elmének komor háborgása, (szomorúsága) valamely illetlen dolog miatt, melly betsületünket meg-tsonkítja.

TIZENNEGYEDIK BESZÉLGETÉS.

Dániel. Úgy tetszik, hogy ismét jó kedve van ma Præceptor Uramnak.

Præc. Hogy ne vólna, mikor éppen csak most, igen örvendetes dologról elmélkedtem.

Dán. Ugyan miről?

Præc. Éppen most gondolkodtam a' ti és az én halálomról, melly talám igen hamar következik. Mert ki tudja, hogy ha a' te Anyád Testvére, a' ki olly frís, és egészséges vólt, olly hirtelen meg-hallálozott, mi talál minket-is. Azt képzeltem tehát igen elevenen magamnak; hogy talám kevés hetek, vagy napok múlva, az én testem, vagy a' tiétek-is a' írba tétetvén, a' férgek-től meg-emésztetik.

Péter. Hiszen az nem igen öröndetes dolog.

Præc. Igaz, hogy ez magában sem nem kedves, sem nem kedvetlen dolog; mert a' hólt test érzéketlen. De a' mi azután történik mi magunkon — a' Lelkünket értem — a' már ugyan csak öröndetes dolog ám, 's éppen ez az, a' miről én most elmélkedtem.

János. Mi történik akkor a' mi Lelkünkön?

Præc. Mi történik? az, a' mi a' bogáron; midőn az az ő durva bőrit le vetvén 's lepkévé változván el-repül. Gondoljátok-é, hogy nem örül azon a' lepke, midőn egyszerre ollyan könnyűnek érzi magát; midőn hirtelen szebb, és tökéletesebb állattá változik által; úgy hogy most már fok ezer ékes virág szálakon repdeshet, 's az ő poharaikból mérték nélkül ihattya az édes mézet, holott az előtt egy levelen is alig máfzkálhatott 's nagy bajjal ráfogatta azt? Gondoljátok-é, hogy ha a' bogár előre el-láthatna ezt az ő el-változását, ne örülne azon?

László. Örülne minden bizonnyal.

Præc. Hát nékem, ki bizonyosan meg-va-gyok a' felől győződve, hogy mikor Lelkem testemet le-tétfi, fokkal ditsősfégesebb helyekre megyen ez által, mint ez a' szép föld, a' hol ismét meg-találom azokat az én kedveseimet, kik előttem meg-hóltak, és ő velek együtt örök-ké bódog lélek, hogy ne telne-meg szívem akkor örömmel, mikor az én el-válásomnak órájáról elmélkedem?

Láfló. De meg-lehet-é azt tudni bizonyo-san, hogy a' Lélek nem hal meg a' testel együtt, hanem örökké él?

Præc. Hogy ne lehetne? — Nem emlékezel-é arra, hogy a' Jézus Kristus erről a' vígasz-talással tellyes igazságról az embereket bizo-nyossá tette.

Láfló. Emlékezem. Tsak azt akarám mondani, hogy azok, a' kik nem kerefztyének, bizonyosok lehetnek-é a' Lélek halhatatlanfága felől?

Præc. Jut-é még eszedbe Socrates?

Láfló. Igen-is, Leg-bőltsebb vólt ő minden Pogányok között; de a' kit az ő háládatlan Hazafiai az Athenásbéliek a' tömlőtzhén méreg által ölték-meg.

Præc. No ládd, ez a' nagy ember tsupán tsak elmélkedése által-is reá ment arra, hogy az ő Lelke halhatatlan. Mit gondolsz; hogy okoskodott ő arról?

Láfló. Ki tudná azt,

Præc.

Præc. Egy az ő Tanítványi közzül feljegyzette mind azokat, mellyeket életének utolsó napjaiban tselekedett, vagy beszélt. Eből tudhattuk azt is; hogy miképpen okoskodott ő a' Lélek' halhatatlanfágáról. T. i. így gondolkodott: Az Isten véghetetlen jó, és véghetetlen igaz, bizonyosan megjutalmaztatta tehát ő a' jót, és megbünteti a' gonoszt. Az én háládatlan Hazámfiái azért ölnek meg engem, hogy annyi jót tselekedtem, a' mennyi tölem ki - telhetett. De mivel az Isten igaz, ezt soha helyben nem hagyhatta, 's mivel olly igen jó, bizonyosan megfog engem azért jutalmaztatni, hogy ártatlan szenvedek. Úgy de ha az én Lelkem testemmel edgyütt meghal, úgy én az Isten jófágát nem érezhetem; mert már akkor a' semmiben térek vízfőz; minden bizannyal tehát, mikor én a' méreggel tölt poharat megiszom; akkor az én testem ugyan meg hal; de Lelkem még azután is fog élni.

Láflzó. Valófággal ha Lelke testével edgyütt meghólt volna: úgy ötet az Isten meg nem jutalmaztathatta volna. De nem vóltak-é több okai is Socratesnek arra, hogy a' Lélek halhatatlanfágát hidgye?

Præc. Vóltak igen is. De a' helyett, hogy mi azokat elől számláljuk: nosza próbáljuk meg, ha a' mi értelmünk maga is nem találhatna-é indító okokat a' Lélek halhatatlanfágának elhívésére. — Mondjátok meg énnékem, mitsoda állapotban van testünk akkor, mikor meghal?

Láflzó,

Láfló. Nem mozgattya maga magát, a' belső mozgásai-is meg-szűnnek, 's azután rothadni kezd.

Præc. Hogy lehet azt meg-tudni, hogy már rothadni kezd ?

Láfló. A' Bűdösségről ! mellyel az egész környéket bé-tölti 's azután ölzve omol.

Præc. Ha bűdös ; szükségesképpen fokapró részeknek kell attól el válni, mellyek az orunkat meg-illetik. És ha, a' mint mondád, ölzve omol, azoknak a' részeknek-is el-kell egymástól válni, mellyek az előtt ölzve köttettek ; úgy - é ?

Láfló. Igen - is.

Præc. Minden változás tehát, melly a' testen akkor esik-meg, mikor az meg-hal, abban áll : Először, hogy minden mozgás meg-szűnik benne, és másodszor, hogy az ő részei széllyel bomlanak, vagy egymástól el-válnak. Nem igaz-é ?

Láfló. Úgy vagyon.

Præc. Tudjuk hát már miben áll a' meghalás : nosza vizsgáljuk-meg tehát, ha vallyon meg-halhat-é a' Lélek-is ! — A' test meg-hal, mihelyt nem mozdíthattya magát, és mihelyt az ő szívének, tüdőjének, és vérének mozgása meg-szűnik ; mert ezen mozgások szükségesképpen minden élő testben meg-kivántatnak : de hát ez a' mozgás olyan szükséges - é a' Lélek életére nézve - is, hogy az - is mindgyárt meg - hal, mihelyt a' mozgásra alkalmatlan ?

Péter.

Péter. En úgy vélekedem ; hogy a' Lélek gondolkodhatik, ha szinte szüntelen egy helybe marad-is.

Præc. Helyesen ! Valamig pedig tsak a' Lélek gondolkodhatik, vagy ábrázolhat valamit magának ; mind addig élő Lélek az. A' gondolkodásra pedig, a' mennyire tsak tudhattyuk, nem szükséges a' mozgás. Ebben tehát különböz már a' testtől, hogy ő akkor is él még, mikor már benne , vagy ő körülötte semmi mozgás fintsen. De látsuk tovább, mi esik a' testen a' halálban ? Azok a' részek, melyekből öfzve szerkeztetett, egymástól el-válnak, vagy szélllyel bomlanak : Meg-történhetik-é ez a' Lélek egyes részen-is ?

Láfzló. Hifzen nints annak semmi része.

Præc. Leg-alább semmi okunk nints arra, hogy azt részekből álló Valóságnak tartsuk. — Tehát.

Láfzló. Az ő részei-is egymástól el -nem válhatnak, szélllyel nem bomolhatnak.

Præc. Tehát így meg sem-is halhat ; hanem örökké-él. — De lassan ! hogy ne hirtelenkedjünk. — Ki teremttette a' mi Lelküinket ?

Mindny. Az Isten.

Præc. Hát az, a' ki a' Lelkeket teremthette, ha akarná nem tehetné - é azokat semmivé ? s ha az ő mindenhatósága által kétfélg kívül azt meg-tselekedheti : mit használ az minékünk, ha tudjuk-is azt, hogy a' Lélek magától meg-nem hal ? Az Isteni mindenhatóság így-is semmivé teheti ötet !

Láfló. Kétfélg kívül nem fogja azt tselekedni az Isten ?

Præc. Miért nem ?

Láfló. Mert ő igen jó !

Præc. Én-is abban az értelemben vagyok. De van még nekem ezen kívül még más helyes okom-is, a' mellyért én azt hiszem. — Mit ítélsz arról az emberről, a' ki ma olyan mesterséges alkotványt épít ugyan, melly sok ideig el-tarthatna, de holnap azt minden szükfélg nélkül maga ismét öszve töri.

Láfló. Én azt álhatatlan embernek tartom ; a' ki maga sem tudja jó formán, hogy mit, és miért csinál.

Præc. Lehet - é már az Istent, a' ki leg-tökéltessebb Lélek, vétek nélkül illyen álhatatlannak tartani, hogy azt az ő alkotmányát, melly természetére nézve ugyan halhatatlan, minden ok nélkül semmivé tégye ? Az, a' ki mindeneket a' leg-bőltsebb okokra nézve tselekeszik, meg-bánhattya - é valaha azt, hogy valaha a' mit teremtet ; vagy mint a' kis gyermekek, reá únhat - é valamire ?

Láfló. Igen hibásan kell annak esmérni az Istent, a' ki ezt el-hitetheti magával.

Præc. Ha tehát a' mi Lelkünk sem magától meg-nem halhat, sem pedig az által, a' kitől teremtetett, semmivé nem tétetik: mi következik abból?

Láfló. Hogy halhatatlan, 's örökké fog élni.

Præc. Bóldogok vagyunk, ha ezt a' nagy igazságot hiszszük ! Ez a' nagy reményfélg, nem
üzhe-

űzheti el szemeink elől, az előttünk álló sírhalmoknak rémítő képét? avagy attól rettegetünk-e, hogy bogarakból pillangókká, emberekből Angyalokká változunk által? Ó! miképpen bámul majd minden Nemes Lélek, a' mikor ki-jöven Sárházából, láttya, hogy a' felette siránkozó Baráti helyett, a' bódog Lelkek vészik őtet környül. Ezeknek a' mennyei Kalaúzoknak ragyogó nyomokban hágván, fel-emelkedik, amaz esméretlen Világokba, a' hol az örökké való munkáinak vizsgálásában, el-boríttya őtet mindenfelől, a' reá omló öröm, és a' leg-tisztább, 's nemessebb, gyönyörűségekbe merül-el.

László. En nem rettegek a' haláltól.

Præc. Miért is rettegnél attól, hogy olyan helyre tétettel által, melly sokkal ditsőségesebb ennél a' földnél; noha ez-is rakva vagyon, az Isteni Hatalomnak, jófágnak és böltsesfégnak tsudáival. Attól sem félhetsz, hogy a' bódog Lelkek Társaságában, örökké való bódogságot fogsz kóstolni? Ki vólna az, a' kinek Lelke ne repesne, azon való örömében, hogy az Istennek, a' ki mindeneknek Attya és Teremtője, világossabb esméretére juthat, 's őtet tökéletessebben szeretheti.

Péter. Ki félhetne attól, mikor bizonyosan tudja, hogy ő sokkal bódogabb leszel, mint most.

Præc. Örüllyetek tehát, és adjátok hálát Istennek azért, hogy ezt az örvendetes igazfágot olly idején meg-esmértette véletek! az idő közelget, az elztendőknek sebes repülése, el-kaptattya lassanként minden tetemeinket, kettő töretik életünk, 's meg-lehet, hogy közel vagyon az az óra, melly minket egymástól el-választ. Ez a' szájj, melly most titeket tanít, bé-záratik, ezt a' kezet, melly most a' bódogság útára vezérel titeket, a' férgek fogják tsokolgatni. Magam-is — a' Lelkemet értem —

el-

el-szakasztatom töletek. De ti-is minnyájjan elmúltok. Valamint a' Virágoknak, melyekkel kevélykedik a' Kertész, ez a' sorsok, hogy egy kevéssé tündököllyenek, pohoraikból izzadják ki a' kedves illatú balzsamot, azután pedig elmúllanak: úgy a' ti ereitekbe-is, meg-emész-tő tüzet gerjeszthetnek, a' külömb-külobb-féle nyavalyák; de ha a' halál kedvezne-is szépségeteknek, 's Ifjúi kellemetes rózsátokat nem merné el-szakasztani; minden bizonnyal el-jő a' meg-engesztelhetetlen vénség, el-hozza magával együtt a' rántzokat, akkor a' ti ékes homlokok, melly a' Léleknek táblája vólt, rémitő koponyává válik, a' rózsza színű ajakak, melyeket a' mosolygás fel-ékesített mindenféle gyönyörűségekkel, meg-halaványodnak, el-hervadnak; a' ragyagó izem, mellynek tüze által-hatott a' szíveken, halálos pók-hálóval vonatik-bé. De ne keseregjete, ismét meg-fogjuk egymást látni, örökké fogunk egymással egyesülni ama bódog hazába; ha a' virtus Templo-mát gyakoroljuk; ha azon az úton járunk mind végig, melly az örök bódogfágra vezet. Reménylem is, hogy erről az útról soha el nem tértek? (A' gyermekek könyvekkel tele szemmel reá hagyták.)

Ezen meg-illetődésekről soha el ne felejtkezsetek! fogadjuk-fel a' mindentudó Isten előtt, hogy úgy igyekezzünk élni, az ő Felfégsége fedelme által, hogy ama bódog Hazában, mindnyájan egyesülhessünk.

